

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

HÂZÂ MENÂSİK-İ HAC-I SİNÂN EFENDİ
(İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)

Abdussamed ORAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Danışman
Doç. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK

Mayıs-2024
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Doç. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK danışmanlığında Abdussamed ORAL tarafından hazırlanan “**Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi** (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)” adlı tez çalışması 10/05/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK

.....

Üye

Doç. Dr. Şaziye DİNÇER BAHADIR

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Ünal KALAYCI

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute of Social Sciences' Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

Abdussamed ORAL

10.05.2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÂZÂ MENÂSİK-İ HAC-I SİNÂN EFENDİ
(İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)

Abdussamed ORAL

BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: Doç. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK

2024, 153 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK
Doç. Dr. Şaziye DİNÇER BAHADIR
Dr. Öğr. Üyesi Ünal KALAYCI

Toplumların kültürünü, milletlerin yaşam tarzlarını şekillendiren pek çok unsur vardır. Din bu unsurların başında gelmektedir. Dinler, etkili oldukları milletlerin dil ve edebiyatlarına önemli ölçüde etki etmişlerdir.

İslam dininin esasları, Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu hükümler ve Hz. Muhammed'in insanlığa rol modeli oluşuyla birçok coğrafyada etkili olmuştur. Müslümanlar İslam dininin beş temel esasından biri olan hac ibadetini yerine getirmek için farklı coğrafyalardan kutsal sayılan topraklara seyahatler gerçekleştirmişlerdir. İslam toplumlarında hac ibadetinin daha kolay ve sağlıklı gerçekleştirilmesi için hac ibadetini konu edinen birçok eser yazılmıştır. Bu eserleri menâsik-i hac ve menâzil-i hac başlıkları altında toplamak mümkündür.

Bu çalışmada 18. yüzyılda istinsah edilen 72 varaktan oluşan, müellifi Sinâneddîn Yûsuf b. Abdullâh Amâsî olan “Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi” adlı eser incelenmiştir. Eser, hacla ilgili ibadetlerin hangi sıraya göre ve ne şekilde yapılacağı ile ilgili usul ve esasları anlattığı için menâsik-i hac türünde bir eserdir. Ayrıca eserin sonunda yolculuk esnasında bazı menziller ve suların bulunduğu yerler kısaca anlatıldığından eser, menâzil-i hac türüne de örnek teşkil etmektedir. Bu çalışmanın Anadolu sahasında 16. yüzyılda kaleme alınıp 18. yüzyılda istinsah edilen bir eserin dil özelliklerinin belirlenmesi yönüyle alan yazımına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Menasik-i Hac, Menazil-i Hac, Seyahatname, Yusuf Sinan Efendi, 18. Yüzyıl, Metin İncelemesi.

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

HÂZÂ MENÂSİK-İ HAC-I SİNÂN EFENDİ (Analysis-Text-Dictionary-Facsimile)

Abdussamed ORAL

**GRADUATE SCHOOL OF EDUCATION, BATMAN UNIVERSITY
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

SUPERVISOR: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK

2024, 153 Pages

Jury:

**Assoc. Prof. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK
Assoc. Prof. Dr. Şaziye DİNÇER BAHADIR
Asst. Prof. Dr. Ünal KALAYCI**

There are many factors that shape the culture of societies and the lifestyles of nations. Religion stands foremost among these factors. Religions have significantly influenced the languages and literatures of the societies they affect.

The principles of Islam, the decrees set forth in the Quran, and the role model of Prophet Muhammad have had a profound impact in many regions. Muslims have traveled to sacred lands from various geographical locations to fulfill the Hajj pilgrimage, one of the five fundamental principles of Islam. In Islamic societies, numerous works have been written to facilitate the easier and healthier performance of the Hajj pilgrimage. These works can be categorized under the titles of 'manasik-i hajj' (rituals of hajj) and 'menazil-i hajj' (stations of hajj).

In this study, the work titled "Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi," copied in the 18th century in a cursive script, consisting of 72 folios, authored by Sinâneddîn Yûsuf b. Abdullâh Amâsî, has been examined. The work is a work of menâsik-i hajj types that aims to change the procedures and principles regarding the order and manner of worship related to hajj. In addition, since some destinations and places where water is located are briefly described during the journeys at the end of the work, the work also serves as an example of the menâzil-i pilgrimage genre. It is thought that this study will contribute to the literature by determining the linguistic features of a work written in the Anatolian region in the 16th century and copied in the 18th century.

Keywords: Menasik-i Hajj, Menazil-i Hajj, Travelogue, Yusuf Sinan Efendi, 18th Century Text Analysis.

ÖN SÖZ

Din insanların hayatını şekillendiren, insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür. Din hem bireysel hem de toplumsal bir kavram olarak insan hayatının merkezinde hep var olmuş, insan hayatına dair inanç ve kurallar ortaya koymuştur. Dinler ortaya koydukları kurallar çerçevesinde müntesiplerinin davranışlarını şekillendirmiştir. Dinlerin ortaya koyduğu kuralların toplum ve özelde birey tarafından uygulanması ayin veya ibadet olarak açıklanmaktadır.

Dinlerin müntesipleri, tarih boyunca ibadetlerini bireysel veya toplu olarak gerçekleştirebilecekleri yapılar oluşturmuşlardır. Bu dinî yapıların varlığı insanlık tarihinin ilk çağlarına ait arkeolojik buluntular ile de ortaya konulmuştur. İnsanlar eski çağlardan beri kutsal saydıkları bu mekânları ziyaret etmek için seyahatler gerçekleştirmişlerdir.

İslam dini; Hz. Muhammed'in Mekke'de 610 yılında ilk vahiy ile başlayıp vefatına kadar tebliğine devam ettiği, Kur'an-ı Kerim ve Kur'an-ı Kerim'in bizzat Hz. Peygamber'in hayatına tatbik ettiği hükümler ile günümüze ulaşmıştır. Müslümanların Allah'a karşı sorumluluğunu yerine getirmeleri ibadet olarak tanımlanabilir. İslam'da ibadetlerin yeri ve zamanı bellidir. İslam'ın en önemli ibadetlerinden ve beş temel esastan birisi de hacdır. Hac, yılın belli dönemlerinde belli bir mal varlığına sahip, yolculuğu kaldırabilecek sağlıkta reşit Müslümanların, belli amelleri belli şekillerde yerine getirmekle sorumlu oldukları bir ibadettir.

İslam'da hac ibadetinin meşakkatli bir ibadet olması ve belli kurallar çerçevesinde yapılmasının zorunlu olması hacı adaylarına rehber olabilecek eserlerin hazırlanmasını gerektirmiştir. Hacla ilgili ibadetlerin hangi sıraya göre ve ne şekilde yapılacağı ile ilgili usul ve esasları konu alan eserlere menâsik-i hac, yolculuk esnasında durulması gereken menziller, su kaynakları vb. hakkında bilgilerin verildiği eserlere de menâzil-i hac denilmektedir.

Asırlarca İslam medeniyetinin hilafetini yürüten Osmanlı imparatorluğu döneminde hac ibadetini konu edinen birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerden biri olan "Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi", hacla ilgili ibadetlerin hangi sıraya göre ve ne şekilde yapılacağı ile ilgili usul ve esasları anlatan menâsik-i hac türünde bir eserdir. Ancak eserin sonunda yolculuk esnasında bazı menziller ve su kaynakları hakkında bilgiler verildiğinden eserin menâzil-i hac türüne girdiği de söylenebilir.

Müellifi Sinâneddîn Yûsuf b. Abdullâh Amâsî olan Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi adlı eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonuna 06 Mil Yz. A 3223 yer numarası ile kayıtlıdır. Eserin arka kapağında 831/1973 numarası ile Millî Kütüphane mührü vardır.

Çalışmamız; Giriş, İnceleme, Çeviri Yazılı Metin, Sözlük ve Tıpkıbasım'dan oluşmaktadır.

"Giriş" bölümünde hac kavramı ele alınmış ve edebiyatımızda hac konulu eserlerden bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde incelenen eserin konusu, içeriği ve bölümlerinden bahsedilip müellifin hayatı hakkında bilgi verilmiştir.

"İnceleme" bölümünde eserin imla özellikleri, ses ve şekil özellikleri ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Çalışmanın imla özellikleri başlığında ünlü ve ünsüz harflerin sözcüklerin baş, orta ve sonunda yazım biçimleri incelenmiştir. Ünsüz harfleri detaylı incelemek yerine sadece harflerin yazımında farklılık tespit edilen ünsüz harfler ele alınmıştır.

Ses bilgisi başlığında ünlü ve ünsüz harflerde tespit edilen ses olayları incelenmiştir. Ünlü harfler; artlık-önlük uyumu, düzlük-yuvarlaklık uyumu, ünlü

düşmesi, ünlü birleşmesi, ünlü türemesi ve ünlü değişimleri açısından incelenmiştir. Ünsüz harfler; ünsüz değişimi, ünsüz türemesi, ünsüz düşmesi, ünsüz uyumu ve ünsüz ötümlüleşmesi açısından incelenmiştir.

Şekil bilgisi başlığında sözcükler; ad, zamir, sıfat, zarf, edat, bağlaç, ünlem ve eylem başlıkları altında ele alınmıştır. Eserde tespiti yapılan yapım ve çekim ekleri örneklerle gösterilmiştir.

“Çeviri Yazılı Metin” bölümünde Millî Kütüphane kataloğunda 06 Mil Yz. A 3223 yer numarasıyla kayıtlı 72 varaklık nüshanın çeviri yazısı yapılmıştır. Eser çeviri yazıya aktarılırken yaygın olarak kabul edilen çeviri yazı işaretleri kullanılmıştır. Ayrıca aynı nüshanın tıpkıbasımına ayrı bir bölüm olarak yer verilmiştir. Metnin çeviri yazısı yapılırken her sayfa, varak ve satır numarası ile gösterilmiştir. Silik olduğu için okunamayan kısımlar [...] şeklinde gösterilmiştir. Bunun yanında eserde hac menzilleri ve bu menziller ile ilgili bilgilerin verildiği kısım çeviri yazılı metinde gösterilmeyip tablolaştırılarak ek olarak hazırlanmıştır.

“Sözlük” bölümünde eserin seçkiye dayalı metin sözlüğü ve metin içerisinde bulunan hac terimleri sözlüğü hazırlanmıştır.

Lisansüstü eğitim sürecimde desteğini esirgemeyen, her aşamada yoğun çalışmasından vakit ayırarak büyük bir sabırla bana rehberlik eden, derin bilgisiyle ufku genişleten saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mehmet Emin TUĞLUK’a şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca Arapça ve dinî terimler konusunda yardımlarını esirgemeyen babam Mehmet Tevfik ORAL ve kıymetli eşim Mümine Hanım’a teşekkür ederim.

Abdussamed ORAL

Batman-2024

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xiv
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Hac	1
1.1.1. Menâzil-i hac	3
1.1.2. Menâsik-i hac	4
1.2. Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi.....	5
1.2.1. Eser hakkında genel bilgiler	5
1.2.2. Eserin müellifi / müstensihî ve istinsah tarihi	5
1.2.3. Eserin konusu ve bölümleri	7
1. İNCELEME.....	9
2.1. İmla (Yazım) Özellikleri	9
2.1.1. Ünlülerin yazımı	9
2.1.1.1. /a/ ünlüsünün yazımı	9
2.1.1.2. /e/ ünlüsünün yazımı	10
2.1.1.3. /ı/ ve /i/ ünlülerinin yazımı.....	11
2.1.1.4. /o/ ve /ö/ ünlülerinin yazımı	12
2.1.1.5. /u/ ve /ü/ ünlülerinin yazımı	12
2.1.2. Ünsüzlerin yazımı.....	13
2.1.2.1. /b/ ve /p/ ünsüzlerinin yazımı.....	13
2.1.2.2. /c/ ve /ç/ ünsüzlerinin yazımı	14
2.1.2.3. /g/ ünsüzünün yazımı	14
2.1.2.4. /s/, /ş/ ve /ş/ ünsüzlerinin yazımı	15
2.1.2.5. /t/ ve /t/ ünsüzlerinin yazımı	16
2.1.2.6. /ñ/ ünsüzünün yazımı	16

2.2. Ses Bilgisi (Fonetik).....	17
2.2.1. Ünlüler.....	17
2.2.1.1. Ünlü uyumları	17
2.2.1.1.1. Önlük-artlık uyumu	18
2.2.1.1.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu	19
2.2.1.1.2.1. Sözcüklerde yuvarlaklaşma nedeniyle	19
2.2.1.1.2.1.1. /g/, /ğ/ seslerinin düşmesi nedeniyle yuvarlak ünlü taşıyan sözcükler	19
2.2.1.1.2.1.2. Yapım eklerindeki yuvarlak ünlü nedeniyle yuvarlak ünlü taşıyan sözcükler	20
2.2.1.1.2.1.3. Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlü taşıyan sözcükler	20
2.2.1.1.2.2. Eklerde yuvarlaklaşma sebebiyle	20
2.2.1.1.2.2.1. Ünlüsü aslında yuvarlak olan ekler.....	20
2.2.1.1.2.2.2. Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış olanlar	22
2.2.1.1.2.2.3. Düz ünlü taşıyan ekler	24
2.2.1.2. Ünlü birleşmesi (ünlü kaynaşması).....	29
2.2.1.3. Ünlü türemesi.....	29
2.2.1.4. Ünlü değişimleri.....	30
2.2.1.4.1. /i/-/e/ meselesi	30
2.2.1.4.2. u > ı, u > i, ü > i Değişimi	31
2.2.1.4.3. ı > u değişimi.....	31
2.2.2. Ünsüzler.....	32
2.2.2.1. Ünsüz değişimleri.....	32
2.2.2.1.1. k > g değişimi.....	32
2.2.2.1.2. k > ģ değişimi.....	33
2.2.2.1.3. b > v değişimi.....	33
2.2.2.1.4. b > p değişimi.....	33
2.2.2.1.5. d > y değişimi.....	33
2.2.2.1.6. t > d değişimi.....	33

2.2.2.2. Ünsüz türemesi	34
2.2.2.3. Ünsüz düşmesi	34
2.2.2.4. Ünsüz uyumu	35
2.2.2.4.1. İmlası kalıplaşmış ekler.....	35
2.2.2.5. Ünsüz ötümlüleşmesi	37
2.3. Şekil Bilgisi (Morfoloji).....	38
2.3.1. Ad (İsim)	38
2.3.1.1. Çokluk ekleri.....	38
2.3.1.2. İyelik ekleri	38
2.3.1.3. +ki aitlik eki	40
2.3.1.4. Hâl ekleri.....	40
2.3.1.4.1. Yalın hâl	41
2.3.1.4.2. Belirtme hâli.....	41
2.3.1.4.3. Yaklaşma hâli.....	42
2.3.1.4.4. Bulunma hâli	42
2.3.1.4.5. Ayrılma hâli	43
2.3.1.4.6. İlgi hâli	43
2.3.1.4.7. Eşitlik hâli	44
2.3.1.4.8. Vasıta hâli.....	44
2.3.1.4.9. Yön gösterme hâli	45
2.3.1.5. Ad tamlaması	45
2.3.1.5.1. Belirtili ad tamlaması	45
2.3.1.5.2. Belirtisiz ad tamlaması	46
2.3.1.6. Addan ad yapan ekler	46
2.3.1.7. Eylemden ad yapma ekleri.....	46
2.3.2. Zamir	47
2.3.2.1. Kişi zamirleri	47
2.3.2.2. İşaret zamirleri	48
2.3.2.3. Dönüşlülük zamirleri	49
2.3.2.4. Belirsizlik zamirleri	49

2.3.2.5. Soru zamirleri	49
2.3.3. Sıfat.....	49
2.3.3.1. Niteleme sıfatları.....	50
2.3.3.2. Belirtme sıfatları	50
2.3.3.2.1. Sayı sıfatları	50
2.3.3.2.1.1. Asıl sayı sıfatları.....	50
2.3.3.2.1.2. Sıra sayı sıfatları	51
2.3.3.2.2. İşaret sıfatları.....	52
2.3.3.2.3. Soru sıfatları	52
2.3.3.2.4. Belirsizlik sıfatları	53
2.3.3.3. Sıfat-fiiller.....	53
2.3.4. Zarf	53
2.3.4.1. Durum zarfları.....	54
2.3.4.2. Zaman zarfları.....	54
2.3.4.3. Ölçü (Azlık-çokluk) zarfları	54
2.3.4.4. Yer-yön zarfları.....	54
2.3.4.5. Soru zarfları	55
2.3.4.6. Zarf-fiiler	55
2.3.5. Edatlar.....	55
2.3.5.1. Çekim edatları.....	56
2.3.5.2 Bağlama edatları	56
2.3.5.3 Ünlem edatları.....	57
2.3.6. Eylem (fiil)	58
2.3.6.1. Olumsuzluk eki	58
2.3.6.2. Kişi ekleri.....	58
2.3.6.2.1. Zamir Kökenli Kişi Ekleri.....	59
2.3.6.2.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri	59
2.3.6.2.3. Emir Kökenli Kişi Ekleri	59
2.3.6.3. Eylem çekimi	60
2.3.6.3.1. Basit çekimli eylem.....	60

2.3.6.3.1.1. Bildirme kipleri	60
2.3.6.3.1.1.1. Görülen geçmiş zaman	61
2.3.6.3.1.1.2. Öğrenilen geçmiş zaman	61
2.3.6.3.1.1.3. Gelecek zaman.....	62
2.3.6.3.1.1.4. Geniş zaman	62
2.3.6.3.1.2. Dilek (tasarlama) kipleri	62
2.3.6.3.1.2.1. İstek kipi	62
2.3.6.3.1.2.2. Emir kipi.....	63
2.3.6.3.1.2.3. Şart kipi	63
2.3.6.3.1.2.4. Gerekliklik Kipi.....	64
2.3.6.3.2. Birleşik çekimli eylem	64
2.3.6.3.2.1. Hikâye birleşik çekimi	65
2.3.6.3.2.2. Şart birleşik çekimi	65
2.3.6.4. Ek-eylem.....	66
2.3.6.4.1. Ek-eylemin görülen geçmiş zamanı	66
2.3.6.4.2. Ek-eylemin geniş zamanı	67
2.3.6.4.3. Ek-eylemin şartı	67
2.3.6.5. Basit Yapılı Eylemler.....	68
2.3.6.6. Türemiş Yapılı Eylemler.....	68
2.3.6.6.1. Addan eylem yapan ekler ile oluşturulan türemiş eylemler.....	68
2.3.6.6.2. Eylemden eylem yapan ekler ile oluşturulan türemiş eylemler	69
2.3.6.7. Birleşik eylemler	69
3. ÇEVİRİ YAZILI METİN	71
4. SÖZLÜK.....	91
4.1. Metin Sözlüğü	91
4.2. Metinde Geçen Hac Terimleri Sözlüğü.....	101
SONUÇ.....	107
KAYNAKLAR.....	109
1. Doğrudan Kullanılan Kaynaklar	109
2. Atıf Yapılmadan Yararlanılan Kaynaklar	112

EKLER.....	113
TIPKIBASIM.....	117
ÖZ GEÇMİŞ.....	153

SİMGELER VE KISALTMALAR

Ar.	: Arapça
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
EAT	: Eski Anadolu Türkçesi
Far.	: Farsça
Hız.	: Hazreti
M.Ö.	: Milattan önce
‘ a.s.	: Aleyhi’s-selâm
ö.	: Ölümü
S	: Sayı
s.	: Sayfa
T.	: Türkçe
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve benzeri
<	: Sözcüğün önceki biçimini gösterir.
>	: Sözcüğün yeni biçimini gösterir.

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

Harf	Çeviri Yazı İşareti
آ	ā
	Ā
ث	s
ح	ḥ
	Ḥ
خ	ḫ
	Ḫ
ذ	z
ص	ṣ
	Ṣ
ض	ḍ
	Ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	‘
غ	ġ
	Ġ
ق	ḳ
	Ḳ
ك	ñ
و	ū
	Ū
ئ	ī
	Ī
ء	◌
وا	◌

1. GİRİŞ

Tarih boyunca insanlar ekonomik, sosyal, dinî vb. nedenlerle çeşitli seyahatler gerçekleştirmiştir. Dinî seyahatler insanların mensup oldukları dinî inanış çerçevesinde gerçekleştirdikleri seyahatlerdir. Din hem bireysel hem de toplumsal bir kavram olarak insan hayatının merkezinde hep var olmuştur. Semavi dinlere göre ilk insan olan Hz. Âdem (a.s) ilk peygamber olarak da kabul edilmektedir. Dinler insan hayatına dair inanç ve kurallar ortaya koymaktadır. Dinler ortaya koydukları kurallar çerçevesinde takipçilerinin davranışlarını şekillendirmektedir. Dinlerin ortaya koyduğu kuralların toplumun ve özelde bireyin davranışlarına yansması ayin veya ibadet olarak açıklanmaktadır. Kutsal mekân ziyaretleri, Mısır uygarlığından Hint uygarlığına, Antik Yunan uygarlığından Mezopotamya uygarlıklarına kadar tarih boyunca süregelmiştir. Yapılan arkeolojik araştırmalar dinî amaçlı ibadet merkezlerinin varlığını ortaya koymaktadır. Son yıllarda yapılan arkeolojik araştırmalar yerleşim yerinin bulunmadığı sadece tapınakların olduğu Göbeklitepe'deki dinî mabetlerin varlığını, M.Ö. on binli yıllara kadar götürmektedir. (Özalp, 2016, s. 71) Göbeklitepedeki buluntulardan hareketle insanların eski çağlardan beri dinî ayinleri gerçekleştirmek, ibadet etmek veya kutsal sayılan mekânları ziyaret etmek için dinî seyahatler gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Bununla beraber dinî seyahatler, özellikle ilahi dinlerde hac olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1. Hac

Kutsal mekân algısı ve bu tür yerlerin ziyareti, bütün dinlerde tarih boyunca varlığını devam ettirmiştir. Budizm'de Buda'nın şehri Benares, Yahudilik'te Kudüs şehri ile Allah'ın tecelli ettiği Sînâ Dağı; Hristiyanlık'ta Hz. İsa'nın doğduğu, yaşadığı yerler olan Beytlehem, Nasıra ve özellikle Kudüs; Hristiyan aziz ve azizelerinin yaşadıkları yerler ile Katolikler için Vatikan, bu dinlerin müntesipleri tarafından önemli hac mekânları olarak kabul edilmiştir (Öğüt, 2006, s. 617).

Arapçada yönelmek, dönmek, dolanmak anlamındaki “hvg” kökünden türemiştir. İbrânîcede bayram anlamındaki hac çok eski bir Sâmi tabir olup İbrânîceden başka Ârâmîcede ve Sâbiî dilinde de bulunmaktadır (Harman, 2013, s. 382).

Haccın dinî terminolojideki anlamı ise belli zamanda, belli yerde, belli amelleri, belli şekilde ifa etmektir (Keskin, 2012, s. 813). Hac ibadeti bireysel bir ibadet olduğu gibi haccın toplumsal değerleri inşa yönü de bulunmaktadır. İslamiyette bütün

Müslümanların Allah'ın huzurunda eşit olması tüm Müslümanların hukuk karşısında eşit olduğunu esas alan musavat ilkesini beraberinde getirmiştir. Hiç kimse kimseden üstün değildir. Hac farızasını yerine getirmek isteyen Müslümanlar; hac esnasında dil, ırk, mezhep ve cinsiyet fark etmeksizin bir aradadır. İhram, tavaf ve cemre gibi şartlar, insanın Allah katındaki manevî yolculuğunun birer sembolü kabul edilmektedir.

“Yeryüzünde dolaşın da böyle diyerek günaha gömülmüş inkârcı suçluların sonlarının nasıl olduğuna ibretle bakın!” (Neml, 27/69) “De ki: “Yeryüzünde gezip dolaşın da Allah'ın varlıkları ilk defa nasıl yarattığına ibretle bakın. Allah, kıyâmetten sonraki âhiret hayatını da işte böyle yaratacaktır. Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter.” (Ankebut 29/20), “O, yeryüzünü yaşanması kolay bir yer yapmıştır. Öyleyse onun her tarafını dolaşın ve Allah'ın verdiği rızıktan pay almaya çalışın ama [hiçbir an aklınızdan çıkarmayın ki] yine O'na döneceksiniz.” (Mülk 67/15), “Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de.” (Nisa, 4/100), “Üç dua şüphesiz kabul edilir: Babanın duası, yolcunun duası, mazlumun duası.” (Ebû Dâvûd, Vitr, 29; Tirmizî, Birr, 7), “Seyahat ediniz, sıhhat bulunuz” (İbn Hanbel, II, 380) gibi ayet ve hadislerde seyahat ile ilgili teşvikler bulunmaktadır.

Hızlı bir şekilde gelişen fetihler sonucu İslam dininin geniş bir coğrafyaya yayılması, İslam topraklarını birbirine bağlayan yolları ve konakları tanıma zarureti oluşturdu. Siyasi, idari, askerî, ticari, amaçlarla veya ilim tahsili ile hac görevini yerine getirme ihtiyacı için İslam coğrafyasında seyahatname literatürünü oluşturdu (Harman, 2013, s. 413). Hac ibadeti, fikhî yönü baskın olmakla birlikte çeşitli vesileler ile edebî metinlerin de konusunu oluşturmuştur.

Âlim ve şairler; İslamiyette hür, akıl baliğ olan, sıhhati yolculuğa elverişli olup belli bir mal varlığına sahip her Müslümana farz olan hac ibadetinin geciktirilmeden yapılmasını teşvik amacıyla haccın farziyetini ve faziletini işleyerek hac ibadetini konu alan mensur ve manzum eserler kaleme almışlardır. Müelliflerin hacca gideceklerle yardımcı olmak, hac ile ilgili bilgi ve tecrübelerini paylaşmak ve hac ibadetinin usulüne göre yapılmasını sağlamak amacıyla kaleme aldıkları eserlerden bir kısmı, hac seyahatnameleri olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca hac seyahatnameleri dışında da hac ile ilgili eserlerin kaleme alındığı bilinmektedir. Türk edebiyatında hac konusunu ele alan eserler hakkında en kapsamlı çalışma, Menderes Coşkun'un “Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i” adlı çalışmasıdır. Çalışmada hac konusunda yazılan eserler genellikle; hac rehberleri veya hac el kitapları, rehber nitelikli olanlar, rapor nitelikli olanlar ve edebî, mistik veya diğer eğilimlerle yazılanlar şeklinde tasnif

edilmiştir (Coşkun M. , 2002, s. 189-191). Hac konulu eserleri, hac ibadetinin usulüne uygun biçimde yerine getirilmesinin anlatıldığı menâsik-i hac ve hac kervanlarının güzergâhlarının anlatıldığı menâzil-i hac olarak iki başlık altında inceleyebiliriz.

1.1.1. Menâzil-i hac

Menazil-i haclar, hac güzergâhı üzerinde uğranılan menzillerdeki cami, veli türbeleri, han, gıda ve su durumu ile yolun durumunu tasvir eden eserlerdir. Arapça kökenli Menâzil-i hac terkiibindeki “menzil” sözcüğü “yolculuk sırasında kalınan yer, konak, iki konak arası, merhale; ikamet olunan yer, mesken...” (Sami, 2019, s.1414) şeklinde tanımlanmıştır. Aynı kökten türeyen menâzil ise menzil sözcüğünün çoğuludur. “Menziller; haberleşme menzilleri, askerî menziller ve hac menzilleri olarak üç değişik amaç için kullanılmıştır. Osmanlı Dönemi’nde hacca gidenler, biri Şam, diğeri Kahire olmak üzere iki noktadan hareket ederlerdi” (Kiraz, 2020, s. 312).

Hacı adaylarının farz görevini yerine getirmek için çıktıkları bu zorlu yolculukta güvenliklerinin sağlanması önemli bir meseleydi. Hz. Peygamber’in Mekke’nin fethinden sonra hac kervanlarının güvenli bir şekilde gidiş gelişlerinin sağlanmasında Emirü’l-hac görevlendirilmiştir. Osmanlı Devleti, 16. yüzyılda Hicaz hâkimiyetini aldıktan sonra hac sorumluluğunu da üstlenmiş oldu. Hac emirliğini devam ettiren Osmanlı Devleti, ayrıca hilafetin getirdiği sorumluluk çerçevesinde her yıl büyük törenlerle padişahın bağışlarını da “Surre Alayı” denilen kervanlar ile hicaza göndermiştir.

Tarihsel süreçte hem hac güvenliğinin sağlanması hem de hacı adaylarının ihtiyaçlarının karşılanması için görevliler tayin edilmiş ve hac güzergâhları belirlenerek menziller oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti’nin geniş bir coğrafyaya hâkim olması ve hilafet gibi dinî bir misyonu yüklenmesi nedeniyle hac menzilleri kritik öneme sahipti. Osmanlı’da Anadolu sahasından Hicaz bölgesine geçişler için oluşturulan sağ, sol ve orta kol olmak üzere üç önemli menzil vardı.

“Anadolu sağ kolu, Üsküdar- Eskişehir- Akşehir- Konya- Adana- Antakya ve Halep’e; orta kol, Üsküdar- Gebze- İzmit- Sapanca- Geyve- Hendek- Ayaş- Düzce- Bolu-Hacıhamza- Merzifon- Amasya- Turhal- Tokat- Sivas- Malatya ve Diyarbakır’e; sol kol ise Üsküdar’dan Merzifon’a kadar orta kolu takip ederek buradan Karahisar-ı Şarki-Bayburd- Tercan- Erzurum ve Kars’a gitmekteydi.” (Halaçoğlu, 1981, s. 122-132).

Her yıl binlerce hacı adayının çıktığı meşakkatli hac yolunda gördüklerini anlatmak ve tecrübelerini paylaşmak isteyen âlim, şair ve müellifler yolculuk süresince uğradıkları durakları anlatmak suretiyle kendilerinden sonraki hacı adaylarını bilgilendirmek istemişlerdir. Bu anlatımlar menâzil-i hac türünü oluşturmuştur. Menâzil-i hac türündeki eserler hem manzum hem de mensur olarak kaleme alınmıştır. Eserlerde hacı adaylarını bilgilendirme amacı güdüldüğünden edebî kaygı ve üstün sanat gücüne ihtiyaç bulunmadığından eserler İslamî bilgi sahibi, eli kalem tutan hacılar tarafından da yazılmıştır.

1.1.2. Menâsik-i hac

Arapça “nüsk” sözcüğünden türetilen menasik sözcüğü sözlükte; ibadet edilen yer, kurban sunulacak mekân anlamlarına gelmektedir. Sözcük fıkıh terimi olarak “Hac ve umre sırasında yerine getirilen belirli davranışlar” anlamına gelmektedir. Bu esasları konu alan eserlere de “menâsik-i hac” denilmektedir. Bu eserler her ne kadar fıkıh konularını ele alsalar da edebî yönleri de olup hem mensur hem de manzum olarak yazılmışlar.

Menâsik-i hac türünde yazılan eserlerde öncelikli amaç okuyucuyu hacca gitmeye teşvik etmek ve haccın doğru yapılmasını anlatarak okuyucuya fayda sağlamaktır. Bazen de sadece bir konudan duydukları rahatsızlıklarının onları bu türden eserler yazmaya sevk ettiğini görmekteyiz. “Nitekim Sinâneddîn Yûsuf b. Abdullâh Amâsî (Menâsik-i Hac) gibi bazı yazarlar gördükleri eksiklikleri bildirmek ve sık yapılan yanlışlara dikkat çekmek için eserlerini yazdıklarını ifade ederler.” (Çelik, 2021, s. 38).

“Türk edebiyatında hac menzilleriyle ilgili ilk eser Ahmet Fakîh’e ait olan Kitâbu Evsâf-ı Mesâcidi’ş-Şerîfe’dir. Menâsik-i hac türünde ise Gubârî’nin manzum Menâsik-i Hacc’ı bilinen ilk örnektir.” (Atila, 2022, s. 11).

Tuğluk, Manzum ve mensur hac seyahatnemeleri ile menâsik-i hac hakkında yazılan eserlerden bazılarını dönemlerine ve türlerine göre tasnif ederek tablolastırmıştır (Tuğluk, 2021, s. 237).

1.2. Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi

1.2.1. Eser hakkında genel bilgiler

Müellifi Sinâneddîn Yûsuf b. Abdullâh Amâsî olan eserin başında eserin ismi “Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi” olarak geçmektedir. Eser Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonuna 06 Mil Yz. A 3223 yer numarası ile kayıtlıdır. Eser, ibadet ve dua ile ilgili yer yer Arapça bölümler dışında tamamen mensur olarak ve Türkçe yazılmıştır. Eser, ana metnin bulunduğu 65 sayfa ve hac menzilleri ile ilgili açıklamaların olduğu notlar ile birlikte toplam 72 varaktır. Ana metnin bulunduğu her sayfa 9 satırdan ibarettir. Eserin arka kapağında 831/1973 numarası ile Millî Kütüphane mührü vardır.

Eser harekeli bir nesih yazı ile yazılmıştır. Bölüm başlıkları ve müellifin özellikle vurgulamak istediği kısımlar kırmızı renkle belirtilmiş olup kalan kısımlar ise siyah renkle kaleme alınmıştır. Eser genel olarak okunaklıdır ancak nüshada yer yer sayfalarda zarar görme ve yıpranma mevcuttur. Nüshada ayrıca 20b-21a aralığında eksik sayfa/sayfaların olduğu tespit edilmiştir. Eserde çok sayıda yargının birbirine bağlaçlarla bağlandığı uzun tümceler kullanılmıştır.

Eser menâsik-i hac olarak adlandırılmış olsa da eserin hac menzilleri ile ilgili bilgi verildiğinden eser menâzil-i hac türüne de örnek teşkil etmektedir.

1.2.2. Eserin müellifi / müstensih ve istinsah tarihi

İncelenen eserin müellifi Yûsuf Sinâneddîn el-Amâsî adından anlaşılacağı üzere Amasyalıdır. Babasının adı Abdullah’tır. Eserin son sayfasında müellif kendisi ile ilgili metnin 64b sayfasında şu ifadeleri yazmıştır. “*el‘azamatu li‘l-lâhi Te‘âlâ temma e‘r-risâletü‘l‘abdu‘d da‘îfu ğufrâna‘l-ġafûr e‘l-kârî‘u bâbu ekremu‘l-ekremîn ve mucîbu‘l-sâ‘ilîna fî beledi‘l-lâhi el‘emîn. Şeyh Sinân el-Rumî e‘ş-şehir bi‘l-va‘zi fî Mekketihi e‘ş-şerîfu e‘l muşerrefâtu‘l-mukerramati‘l‘azîzu. Harrehu‘l-fakîru‘l-Hâci ‘Ali ğufîra lehu ve livâlideyya. 114P*”. Metinden anlaşıldığı üzere kendisini “Mekke-i Şerif’te vaizleri ile meşhur olan Şeyh Sinani Rumî” olarak tanıtmıştır. Buna göre Mekke’ye yerleştiği, Mekke vaizliği görevini yürüttüğü ve Anadolu’dan geldiği için Rumî lakabının verildiği çıkarımı yapılabilir.

Eserlerde müellifin ölüm tarihi ile ilgili olarak “Sinâneddîn Yûsuf b. Abdullâh Amâsî (ö.1000/1592)” (Çelik, 2021, s. 20) kaydına rastlanılmıştır. Ayrıca müellifin

Tebyînü'l-Mehârim adlı bir eseri bulunmaktadır. Bu eser ile ilgili Recep Orhan Özel'in *Yûsuf Sinâneddîn el-Amâsî (1000/1592)* ve "*Tebyînü'l-Mehârim*" adlı çalışmasında müellif ile ilgili detaylı bilgiye ulaşılabilir. Özel (2013), çalışmasında müellif ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Elimizde yazarın doğum tarihi ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Müellifin babasının adının Abdullah olduğu bilinmektedir. Sinânüddîn diye de bilinen müellif için el-Amâsî, er-Rûmî, el-Hanefî gibi kayıtlar düşülmektedir. Buna göre Yûsuf b. Abdullah Amasyalı olup Hanefî mezhebindedir. Nitekim kendisine Hanefî fikhî âlimleri arasında yer verilmiştir. "Müste'reb Türk" denilmesine nazaran, Mekke'deki ikâmetinin kısa süre değil de daimi olduğunu söyleyebiliriz. Hayreddin Ziriklî (v.1976) müellif için bir de "Halvetî" nispetini kullanmaktadır. Yine kendisini "şeyhü'l-harem" diye de nitelemektedir. Bu kayıt dikkate alınacak olursa müellifin ilmiyede temayüz ettiği ve tasavvufî yönünün olduğunu söylememiz mümkündür. Müellifin, kütüphane kayıtlarında zaman zaman başka isimlerle karıştırıldığı görülmektedir. Bu karışıklığın isim benzerliğinden ileri geldiğini zannetmekteyiz. Yine Amasyalı bir âlim olan ve Kadı Beydâvî'nin Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl adlı eserine hâşiye yazan Yûsuf Sinânüddîn bunlardan biridir. Nitekim meydana gelen bu karışıklığı fark eden bazı araştırmacıların söz konusu yanlışla işaret ettikleri ve doğrusunu gösterdikleri görülmektedir. Yûsuf Sinânüddîn'in, 1000/1592 tarihinde vefat ettiği konusunda kaynakların hemen tamamında ittifak vardır. Ziriklî bu genel bilgiye ilaveten 986/1578 yılında vefat ettiği ihtimalini de dile getirmektedir. Buna karşın müellifin nerede vefat ettiği konusunda çok daha belirgin bir ihtilaf söz konusudur. Kendisinin Amasya'da vefat ettiğini söyleyenler olduğu gibi Mekke'de vefat ettiğini ifade edenler de bulunmaktadır." (s. 118-120).

Yûsuf Sinâneddîn el-Amâsî'nin haramlarının sınırlarını açıkladığı Arapça fikhî bir eser olan Tebyînü'l-Mehârim ile nasihatname türünde yazdığı el-Mecâlisü's-Sinâniyye adlı eserleri de bulunmaktadır. Bu eserlerin Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde nüshaları mevcuttur.

Eser 16. yüzyılda kaleme alınmıştır. Ancak eserde ifade edilen el-fakir Haci Ali'ye dua babından, "*Harrehu'l-fakîru'l-Hâcî 'Alî gufîra lehu ve livâlideyya. 114I*" (64b-9/10/11) şeklindeki temmet kaydındaki "*harrehu*" sözcüğünden hareketle nüshanın kendisi tarafından yazılmayıp Haci Ali tarafından yazılan müstensih nüshası olduğunu

ifade edebiliriz. Metindeki 1141 tarihli kayıttan hareketle eserin miladi 1728-1729 yıllarında istinsah edildiği çıkarımında bulunulabilir.

Yûsuf Sinâneddîn el-Amâsî, Hâzâ Menâsik-i Hac adlı eseri telif ederken başka müellef ve eserlerden de yararlanmışır. Yararlandığı eser ve müellifler metinde şu şekilde geçmektedir: Fi Menâsiki'l-Ebrâr (11b-9), Fi'l-Kirmânî ve'l-Farsî (17b-9), Fi'l-Bedâi' ve e'l-Yenâbi' (18a-2), Fi'l-Kâzî Han (18b-9), Behr-i 'Amîka (19b-7/8), Fi Keşfi'l-Meknûm (21b-3), Fi's-Sirâc İmâm Tahâvi (25b-3), Fi'l-Bedâyî' (33b-8).

1.2.3. Eserin konusu ve bölümleri

Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi, menâsik-i hac türünde kaleme alınmış mensur bir eserdir. Eser, hac ibadetinin farz, vacip, sünnet ve dua gibi gereklerini konu almakta olup hacca gidecekler için bir el rehberi niteliği taşımaktadır.

Eser, Arapça dua ile başlamaktadır. Eserde dua faslından sonra hac farızası sırasında usul malumatı ile beraber hangi durumlarda hangi dua ve surelerin okunması gerektiği ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Haccın farzları ile ilgili bölüm açan müellif, bu bölümde haccın üç farzı olduğunu ve farzlardan birisinin terk edilmesi hâlinde haccın geçersiz olacağını anlatmıştır:

Birinci farz: İhramdır.

İkinci farz: Arefe'de vakfe yapmaktır.

Üçüncü farz: Ziyaret tavafı yapmaktır.

İkinci bölümde, haccın yirmi beş vacibinin olduğu, önce bunların on yedisinin ittifakla sabit olduğu gerisinin ihtilafı olduğu anlatılmışır. Bu bölümde vacipler tek tek açıklanarak hangi durumlarda sakat olacakları ve kurban gerektiği belirtilmiştir. Hac vacipleri şu şekilde sıralanmıştır:

Evvelkisi: Mîkatta ihrâma girmek. Nefs-ü ihram farzdır.

İkinci vacip: Safa ve Merve arasını koşmadan hızlı adımlarla yürümektir.

Üçüncü vacip: Gücü yetenin sa'y yaparken yürümesi, yetmeyen binle sa'y yapması gerekmektedir.

Dördüncü vacip: Güneş batıncaya kadar Arafât'ta vakfe yapmak. Vakfe'de beklemek farzdır.

Beşinci vacip: Bayram günü sabah namazı vaktinde Müzdelife'de vakfe etmektir.

Altıncı vacip: Cemrelere taş atmaktır.

Yedinci vacip: İhramdan çıkmaktır. Tıraş olmak ya da saç kısaltmaktır.

Sekizinci vacip: Veda tavafl yapmaktır.

Dokuzuncu vacip: Her tavaftan sonra tavaf namazı niyetiyle iki rekât namaz kılmaktır.

Onuncu vacip: Gücü yetenin tavafl yürüyerek yapmasıdır.

On birinci vacip: Tavaf yaparken taharetli olmak. Abdestsiz veya cünup olmamalı.

On ikinci vacip: Tavafta örtünmesi gereken yerlerin örtülü olması gerekmektedir.

On üçüncü vacip: Tavafta giysiler temiz olmalıdır.

On dördüncü vacip: Tavafln ekserinde ziyade yani dört şartı farz üç şartı vaciptir.

On beşinci vacip: Tavafl Hıcr-i İsmail ardında olmalıdır.

On altıncı vacip: Gecenin bir mikdar zamanında arefe günü, bayram gecesi vakfede bulunmaktır.

On yedinci vacip: İhrama niyyet edecek muhit olan libası adet üzere giymeyi terk etmektir.

İhtilaflı vaciplerin evvelkisi: Tavafl Hacer-i Esved'den ibtida etmektir.

İkinci vacip: Muhtelif arefe vakfından dönünce imam ardında gelmektir.

Üçüncü vacip: Muhtelif tavaf-ı ziyaret eyyam-ı nehirde olmalıdır.

Dördüncü vacip: Muhtelif tertibe riayet itmek. Evvel, cemre-i akabe atmak, ondan sonra tıraş olmak, ondan sonra tavaf-ı ziyaret etmektir.

Beşinci vacip: Muhtelif eyyam-ı nahr içinde tıraş olmalıdır.

Altıncı vacip: Harem-i Şerif içinde tıraş olunmalıdır

Yedinci vacip: Kabe-i Şerif'in yanında bulunulmalıdır.

Üçüncü bölümde haccın sünnetleri, hac farızasının nasıl yapılacağı ve tavaf ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde hac, tavaf ve sa'y duaları, bu duaların faziletleri anlatılmaktadır.

Beşinci bölümde sa'y ile ilgili bilgi vermektedir. Sa'y yapılışı, usul ve kaideleri izah edilmiştir.

Eserin son kısmında notlar alınarak tüm yönlerden vakfeye, tavaf yerine varıncaya değin tüm menzillerin varış saatleri yazılmıştır. Menziller ile ilgili suyun durumu, havası, coğrafi özellikleri gibi açıklamalar yapılarak bilgilendirme ve tavsiyelerde bulunulmuştur.

1. İNCELEME

2.1. İmla (Yazım) Özellikleri

Bir dilin belli kurallarla yazıya geçirilmesi imla olarak tanımlanır. Türkçenin tarih boyunca, birçok medeniyet ve coğrafya çerçevesi içinde farklı alfabeler kullanarak gelişimini sürdürmesi, imlanın da değişken bir yapı göstermesi sonucunu doğurmuştur (Zülfikar, 1991, s. 65).

Bir dilin özüne ait ortak sözcüklerin kullanımında ortak bir imladan söz edilebilir ancak Türkçede özellikle İslamiyetin kabülünden sonra Arapça ve Farsçadan geçen yoğun bir sözcük geçişinin olduğu bir dönemde ortak bir imladan bahsetmek oldukça zordur. Bunun sebepleri arasında kullanılan Arap alfabesinin etkilerinden de söz edilebilir. Bu dönemin eserlerinde Uygur imla geleneği ve Arap-Fars imla geleneğinin etkileri görülmektedir (Tuğluk, 2020, s. 9). Zira alfabenin imla üzerinde etkileri asırlarca sürmüştür. Bununla birlikte müellif ve müstensihlerin tasarrufları da eserlerin imlası üzerinde etkili olmuştur. Tüm bu nedenler yazma eserlerin imlasını incelemeyi zorunlu kılmaktadır.

Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi’de imla özelliklerinin tespiti için ünlü ve ünsüz harflerin incelemesi yapılmıştır. Eserin imla incelemesinde tüm ünlüler ele alınırken ünsüzlerden sadece düzensizlikler tespit edilenlerin yazımına yer verilmiştir. İncelemede seslerin ön seslerde, iç seslerde ve son seslerdeki kullanımları örneklendirilmiş ve hem Latin harfleri ile hem de metindeki Arap harfleri ile kullanımları gösterilmiştir.

2.1.1. Ünlülerin yazımı

2.1.1.1. /a/ ünlüsünün yazımı

Ön seslerde /a/ ünlüsünün yazımı

Ön seslerde /a/ ünlüsü yazılırken “elif“ (l) ve “medli elif“ (İ) ile gösterilmiştir.

اڭچه سين aḳçeşin (4b-1)

اراسنده arasında (30a-5)

اچوق açuḳ (24b-4)

اندہ anda (5a-4)

التنجي altıncı (5a-6)

آدم ādem (21b-4)

آخيريندك āḫirindeñ (25a-7)

İç seslerde /a/ ünlüsünün yazımı

İç seslerde /a/ ünlüsü yazılırken genellikle “elif” (ل) ile gösterilmiştir. Bazen üstün imi (ُ) bazen de herhangi bir harf kullanılmadan da gösterilmiştir.

تَكَرَّرَ tekrār (15b-3)	وَأَجِبْ vācib (4a-1)
أُولُن olan (4a-7)	فَاجَان kaçan (3a-2)
بُؤْلُتْمَسَّه bulunmasa (5a-4)	بَاشِينَا başına (31a-7)
پَاك pak (31b-2)	كِتَابِلَرْدَه kitābelerde (19a-1)

Son seslerde /a/ ünlüsünün yazımı

Son seslerde /a/ ünlüsü “elif” (ل) , “medli elif” (Ī) ve “güzel he” (ه) (hâ-i resmiye) ile gösterilmiştir.

اَوْقُويَه okuya (2b-1)	قُونْسَه kōnsa (3a-2)
صَفَا şafā (15b-2)	عُلَمَا ‘ulemā (25b-8)
آَا aña(31b-5)	صُونْرَه şoñra (31b-6)

2.1.1.2. /e/ ünlüsünün yazımı

Ön seslerde /e/ ünlüsünün yazımı

Ön seslerde /e/ ünlüsü “elif” (ل) ile yazılmıştır.

أَيْلُك eylük (2a-4)	أَوَّل evvel (2a-8)
أَكْثَر ekşeri (6b-6)	أَسْبَاب esbāb (12b-5)
أَكْر eger (15b-4)	أَلَيْلَه eliyle (20b-8)
أَوِينْدَن evinden (31a-4)	

İç seslerde /e/ ünlüsünün yazımı

İç seslerde /e/ ünlüsü yazılırken bazen hâ-i resmiye de denilen güzel he (ه) ile bazen de harf kullanılmadan üstün imi (ُ) ile gösterilmiştir.

وِيرْمَكْله virmekle (2a-5)	سَلَام selām (2a-6)
سَكْزِينْجِي sekizinci (5a-8)	كِيدَر gider (14b-3)
إِتْمَك itmek (14a-4)	أَوِيْمَك öpmek (20b-8)

Son seslerde /e/ ünlüsünün yazımı

Son seslerde /e/ ünlüsü yazılırken “güzel he” (هـ) (hâ-i resmiye) ile gösterilmiştir.

إِثْسَه itse (4a-2)	يُورُومَكَه yürümege (4a-6)
كَرَاهَتَه kerāhetde (21a-1)	نَه ne (42a-1)
يَرِينَه yerine (42b-5)	جَنَّتَه cennete (64a-4)

2.1.1.3. /ı/ ve /i/ ünlülerinin yazımı

Ön seslerde /ı/ ve /i/ ünlülerinin yazımı

Ön seslerde /ı/ ve /i/ ünlüleri yazılırken “elif” (ا) ile veya “elif” (ا) + “ye” (ي) ile gösterilmiştir.

اِيْكي iki (2a-9)	اِيْسَه ise (15a-7)
اِئْمَكْدُر itmekdür (3a-8)	اِءَاَدَه i'āde (4a-9)

İç seslerde /ı/ ve /i/ ünlülerinin yazımı

İç seslerde /ı/ ve /i/ ünlüleri yazılırken “ye” (ي) ile veya esre imi ile () gösterilmiştir.

قَلُوبَدَه kılup da (14a-9)	وِيرُوبَدَه virüp de (20a-7)
كِمْسَه kimse (3b-7)	زِرَا zirā (33b-5)

Son seslerde /ı/ ve /i/ ünlülerinin yazımı

Son seslerde /ı/ ve /i/ ünlüleri yazılırken “ye” (ي) ile gösterilmiştir.

كِشِي kişi (2a-8)	اَنْلَرِي anları (64a-7)
گُونِي günü (5a-2)	اُونُنْجِي onuncı (5b-2)
اِيْكِينْجِي ikinci (7a-4)	

Eserde “ki” ek ve bağlaç olarak iki şekilde de kullanılmıştır. “ki” ekinin sonundaki /i/ harfi hâ-i resmiye olarak da adlandırılan güzel he (هـ) ile yazılmıştır.

مَادَامْكِ mādāmki (4a-8)	بَلْكِ belki (24b-5)
دِيدِيْكِ didi ki (25b-4)	اَوْلَهْ كِي ola ki (44b-4)

2.1.1.4. /o/ ve /ö/ ünlülerinin yazımı

Ön seslerde /o/ ve /ö/ ünlülerinin yazımı

Ön seslerde /o/ ve /ö/ ünlüleri yazılırken “elif” (ل) + “vav” (و) harfleri ile gösterilmiştir.

أَوْفِيحُ okuyacak (1b-7)

أُولَمِيَانُ olamayan (2a-1)

أَوْتُنْجِي onuncu (5b-2)

أَوَيْمَكُ öpmek (17a-6)

أَوَكُنْدَه önünde (35a-7)

أَوَيْلَه öyle (39b-3)

İç seslerde /o/ ve /ö/ ünlülerinin yazımı

İç seslerde /o/ ve /ö/ ünlüleri yazılırken bazen “vav” (و) harfi ile bazen de harf kullanılmadan gösterilmiştir.

سَوَيْلِدَوِكْنَه söyledüğine (2a-6)

قُونْسَه kınsa (3a-2)

كُتُورُب götürüp (5b-4)

دُورِت dört (6a-6)

صُكْرَه sonra (9b-7)

يُولْدَه yolda (10b-7)

2.1.1.5 /u/ ve /ü/ ünlülerinin yazımı

Ön seslerde /u/ ve /ü/ ünlülerinin yazımı

Ön seslerde /u/ ve /ü/ ünlüleri yazılırken “elif” (ل) + “vav” (و) harfleri ile gösterilmiştir.

أُوج üç (2b-9)

أُوزَرْنُدَه üzerinde (4a-8)

أُويُوبْدَه uyup da (33b-4)

أُوزَاقْ uzak (44a-6)

أُولُومُز ulumuz (45a-2)

İç seslerde /u/ ve /ü/ ünlülerinin yazımı

İç seslerde /u/ ve /ü/ ünlüleri yazılırken bazen “vav” (و) harfi ile bazen de harf kullanılmadan ötre imi (ُ) ile gösterilmiştir.

بُونِي bunu (2b-3)

أُولْدُوغِي olduğu (15a-2)

إِنْدُوكِي indüğü (16b-5)

أُومُزِي omuzu (17b-2)

طُرُوبْ tırup (17b-1)

كِيدُوبْ gidüp (54b-9)

Son seslerde /u/ ve /ü/ ünlülerinin yazımı

Son seslerde /u/ ve /ü/ ünlüleri yazılırken “vav” (و) harfi ile gösterilmiştir.

صُو şu (26b-8)	دَيُو deyü (51a-8)
بُو bu (3a-9)	أُوَيْقُو uyku (45b-2)
يُوقَارُو yuḡaru (56a-4)	قُوقُولُو koḡulu (56b-3)

2.1.2. Ünsüzlerin yazımı

Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi’de bulunan ünsüzlerin yazımında düzensizlik gösteren ünsüzler incenmiştir. Eser hacı adaylarına kılavuz niteliği taşıdığı ve edebî kaygı güdülmeden yazıldığından eserde bir takım özensizlikler görülebilmektedir. Eserde Türkçe sözcüklerde kullanımına rastlanan /ç/, /g/, /ŋ/ ve /p/ ünsüzleri (ك), (ب), (ج), (چ), (پ) işaretleriyle gösterilmiştir. Bazen aynı sözcüklerde hem /c/ ve /ç/ hem de /p/ ve /b/ seslerinin kullanıldığı örnekler de görülebilmektedir.

Eserde ayrıca /s/ ünsüzünün “sin” (س) “sad” (ص) ve “se” (ث) şeklindeki yazılışları, /t/ ünsüzünün “te” (ت) ve “tı” (ط) şeklinde yazıldığı görülmüştür. Çalışmada /ñ/ ünsüzü ve şedde, / ʾ / işaretinin kullanıldığı örneklerde incelenmiştir.

2.1.2.1. /b/ ve /p/ ünsüzlerinin yazımı

Eserde /b/ ve /p/ ünsüzleri yazılırken /b/ ünsüzü “be” (ب) harfi ile, /p/ ünsüzü ise “pe” (پ) şeklinde gösterilmiştir.

Ön seslerde /b/ ve /p/ ünsüzlerinin yazımı

بَاطِل bāṭıl (3b-1)	بِر bir (3b-7)
بُغْدَائِي buḡday (6a-1)	بَيُّورْدِي buyurdı (16a-6)
پَكْچَه pekçe (24a-8)	بَيْرَام bayrām (42b-7)

İç seslerde /b/ ve /p/ ünsüzlerinin yazımı

قُرْبَان qurbān (4b-1)	قَبُولَرِي ḡabuları (12b-9)
كَبِي gibi (16a-8)	أُؤْپَمَك öpmek (17a-6)
قَبْلَيَه qıbleye (43b-6)	قُبْبَيَه ḡubbeye (45b-8)

Son seslerde /b/ ve /p/ ünsüzlerinin yazımı

شَوَاب şevāb (31a-8)	وَارُب varup (40b-2)
قَرِيب qarīb (48b-1)	يَازُوب yazup (61a-7)

Eserde /-up/, /-üp/ zarf-fiil eki “be” (ب) şeklinde gösterilmiştir.

إِدُوبُ idüp (12b-8)

قَالْدِيرُب kaldırup (13a-2)

يَاْزُوب yazup (61a-7)

2.1.2.2. /c/ ve /ç/ ünsüzlerinin yazımı

Eserde /c/ ve /ç/ ünsüzleri yazılırken /c/ ünsüzü “cim” (ج) ve /ç/ ünsüzü ise “çim” (چ) harfi ile gösterilmiştir.

Ön seslerde /c/ ve /ç/ ünsüzlerinin yazımı

جَمْرَه cemre (5a-6)

جُمْلَه cümle (36a-1)

چَقَارَكَن çıkarken (37b-7)

چُوق çok (41a-3)

جَوَاب cevāb (57b-8)

جَانِبِنَه cānibine (59b-1)

İç seslerde /c/ ve /ç/ ünsüzlerinin yazımı

أَوْفِيَجَق okuyacak (1b-7)

جَجه gece (5a-5)

كُوجَمَزَدَن göçmezden (49a-5)

كُوكْچَك gökçek (56b-3)

اِيچُون içün (57a-8)

اَلچَق alçak (58a-1)

Son seslerde /c/ ve /ç/ ünsüzlerinin yazımı

حَاج hac (2a-1)

أُچ üç (2b-9)

قِيچ kıç (36a-3)

گَچ geç (39b-7)

خَرج harc (44a-7)

هِيچ hiç (64a-6)

2.1.2.3. /g/ ünsüzünün yazımı

Ön seslerde /g/ ünsüzünün yazımı

Ön seslerde /g/ ünsüzü “kef” (ك) harfi ile yazılmıştır.

كُونِي günü (5a-2)

كَبِي gibi (16a-7)

كَرَكَدُر gerekdür (18a-1)

كَلُوب gelüp (22a-5)

كُونْدَرْمَك göndermek (23a-6)

كَلدِي geldi (32a-1)

İç seslerde /g/ ünsüzünün yazımı

İç seslerde /g/ ünsüzü “kef” (ك) harfi ile yazılmıştır.

يَکْرِمِي yigirmi (3b-2)	أَکْر eger (7a-6)
دَکُورَمَکْه degürmege (26a-2)	أَمْکُوثْ emegün (42b-3)
بِلْدُویْ bildügi (28a-5)	

2.1.2.4. /s/, /ş/ ve /ş/ ünsüzlerinin yazımı

Eserde /s/ ünsüzü “sin” (س), “se” (ث) ve “sad” (ص) harfleri ile yazılmıştır. Genellikle ön ünlülü sözcüklerde “sin” (س), art ünlülü sözcüklerde ise “sad” (ص) şeklinde kullanıldığına rastlanılmıştır. Ön seslerde “se” (ث) ünsüzünün kullanımına sadece dört örnekte rastlanılmıştır.

Ön seslerde /s/ /ş/ ve /ş/ ünsüzlerinin yazımı

Art sıradan sözcük başı “sad” (ص)	Art sıradan sözcük başı “sin” (س)
صُورَه şoñra (9b-7)	سَاña (45a-2)
صَاغ şağ (17b-1)	سَانْجَاğI sancağı (60a-3)
صُو şu (26b-8)	

İnce sıradan sözcük başı “sin” (س) ünsüzünün yazımı

سَهر seher (10b-9)	سَن sen (63b-5)
سَکْزَنْجِي sekizinci (11b-6)	سُوزِيْنَه sözine (33b-4)

Ön seslerde “se” (ث) yalnızca iki örnekte kullanılmıştır:

ثَوَاب şevāb (25a-6)	ثَنَا şenā (54a-2)
----------------------	--------------------

İç seslerde /s/ /ş/ ve /ş/ ünsüzlerinin yazımı

أَقْچَه سین aqçesin (4b-1)	کِيدَرْسَه giderse (23a-1)
اَکْشَر ekşer (25b-8)	وَأَصِل vāşıl (50a-3)
قِلْسَه kılsa (51b-9)	وُصُول vuşul (57a-8)

Son seslerde /s/ /ş/ ve /ş/ ünsüzlerinin yazımı

Eserde son seslerde sadece yabancı kökenli sözcüklerde /s/ ünsüzü kullanılmıştır. /ş/ ünsüzü ile ilgili sadece bir örnek tespit edilmiş olup /ş/ ünsüzü ile ilgili ise hiçbir örneğe rastlanılmamıştır.

نَچس necs (23a-8)	لِبَاس libās (36b-4)
نَاس nās (41b-9)	حَدِيث ḥadīş (44a-2)

2.1.2.5. /t/ ve /ṭ/ ünsüzlerinin yazımı

Eserde /t/ ünsüzü yazılırken “te” (ت) ve “ṭı” (ط) şekillerinde gösterilmiştir. Eserde genellikle “ṭı” (ط) art ünlülü sözcüklerin gösteriminde kullanılırken, “te” (ت) ünsüzünün hem art ünlülü hem de ön ünlülü sözcüklerin kullanım örneklerine rastlanılmıştır.

Ön seslerde /t/ ve /ṭ/ ünsüzlerinin yazımı

Art sıradan sözcük başı “ṭı” (ط)

طَوَافٌ tavāf (14a-8)
 طَلَبٌ taleb (17a-8)
 طُوطَاقَرِينَ ṭuṭaqların (16a-3)
 طُورِبْدَه ṭurup da (18b-7)

Art sıradan sözcük başı “te” (ت)

تَقْدِيمٌ taqḍīm (8a-3)
 تَمَامٌ tamām (26b-4)
 تُرَابٌ turāb (44b-9)

İnce sıradan sözcük başı “te” (ت) ünsüzünün yazımı

تَرَكَ terk (6b-3)
 تَوَجَّهَ teveccüh (16a-1)
 تَلْبِيَه telbiye (10a-5)
 تَسْمِيَه tesmiye (43a-8)

İç seslerde /t/ ve /ṭ/ ünsüzlerinin yazımı

بَاتِنِحَه batınca (4b-7)
 يَتْمِش yetmiş (31b-8)
 اِتْدُوْكِ itdügi (28a-9)
 اِتْمَك itmek (6b-9)
 بَاْطِل bāṭıl (3b-1)
 بَاْطَر batır (32a-3)

Son seslerde /t/ ve /ṭ/ ünsüzlerinin yazımı

زِيَارَت ziyāret (3a-9)
 جِنَايَت cināyet (36b-9)
 سَاْقِط sāqıṭ (48b-9)
 نِيَّيْت niyyet (9b-5)
 شَرْط şarṭ (38b-7)
 سُنَّت sünnet (49b-7)

2.1.2.6. /ñ/ ünsüzünün yazımı

Eserde art damak ñ ünsüzü yazılırken “kef” (ك) harfi ile gösterilmiştir. ك, گ gibi kullanımlarına ise rastlanılmamıştır.

İç seslerde /ñ/ ünsüzünün yazımı

صُورَه	şoñra (8a-2)	يَالِكُرْ	yalıñız (9b-4)
اَا	aña (15a-8)	يَا	yaña (18b-8)
نَسْلِكُنْ	nesliñden (22a-4)	سَا	saña (45a-2)

Son seslerde /ñ/ ünsüzünün yazımı

حَاجُّكْ	haccuñ (11a-4)	بُونُكْ	bunuñ (16b-8)
كُنْدِيْنُكْ	kendinüñ (17b-1)	اَلِيْنُكْ	elinüñ (19a-6)
بَرِيْنُكْ	bezinüñ (24b-2)	اٰخِرِيْنْدِكْ	āhirindeñ (25a-7)

Şeddenin kullanımı

Şedde, Arap yazısında bir ünsüzün çift telaffuzu gereken durumlarda o ünsüzün üstüne konan bir işarettir. Şedde, / " / işareti ile gösterilir. Eserde genellikle Arapça ve Farsça sözcüklerde kullanılmıştır. Nadir de olsa Türkçe sözcüklerin yazımında da şeddeye rastlanılmıştır.

اَمَّا	ammā (3b-4)	تَوَجُّهْ	teveccüh (16a-1)
حَقَّقْدَهْ	hakkında (16b-2)	اَللَّرِيْن	ellerin (19a-2)
اُمْمَتُوْكْ	ümmetüñ (63a-1)	جَنَّتَهْ	cennete (64a-4)

2.2. Ses Bilgisi (Fonetik)

2.2.1. Ünlüler

İncelenen Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi adlı eserde 8 ünlü /a/, /e/, /ı/, /i/, /u/, /ü/, /o/, /ö/ ve üç uzun ünlü /ā/, /ī/, /ū/ tespit edilmiştir.

2.2.1.1. Ünlü uyumları

Türkiye Türkçesinde büyük ve küçük ünlü uyumu olarak bilinen ünlü uyumlarına ilişkin Banguoğlu Eski Anadolu Türkçesinde ünlü uyumlarının kuvvetli olduğunu belirterek benzeşmenin artlık-önlük ve düzlük-yuvarlaklık açısından iki niteliği olduğunu ifade etmiştir. Batı Türkçesinde darlık-genişlik açısından sistemli bir ünlü uyumu

bulunmamaktadır (Banguoğlu, 2004, s. 79). Eserdeki önlük-artlık ve düzlük-yuvarlaklık açısından incelenen ünlü uyumlarının özellikleri ve tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

2.2.1.1.1. Önlük-artlık uyumu

Türkçe’de bir sözcüğün ilk hecesi art sıradan (kalın) bir ünlü (/a/, /ı/, /o/, /u/) ile başlıyorsa ardından gelen hecelerdeki ünlüler de art sıradan devam eder. Ön sıradan (ince) bir ünlü (/e/, /i/, /ö/, /ü/) ile başlıyorsa ardından gelen ünlüler de ön sıradan devam eder. Bu uyuma kalınlık-incelik uyumu da denilmektedir. Kalınlık-incelik uyumu Altay dillerinin ve bir kısım Ural dillerinin ortak özelliğidir (Aksan, 2009, s. 113).

Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi adlı eserde genel olarak artlık-önlük uyumu bulunmaktadır. Artlık-önlük uyumuna sadece Türkçe sözcüklerde değil yabancı dillerden Türkçeye giren sözcüklerde de rastlanılmıştır. Ancak ünlü uyumunu bozan Arapça ve Farsça kökenli bazı sözcükler ve istisnalar ile eklerin durumu metinde şöyle tespit edilmiştir:

+ki aitlek eki: Ad soylu sözcüklerde ad yapım eki olan *+ki* günümüzde ünlü uyumunu bozan bir ektir. Eserde ekin kullanımları incelenirken ekin ünlü uyumu dışında olduğu tespit edilmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde ekin *+kı* şeklindeki kullanımına ise rastlanılmamıştır.

Ammā mādām*ki* Mekke’de sākındür (4b-3).

Namāzda*ki* gibi ammā ḫatī izdiḥām olup da (19b-3).

Mādām*ki* Ka‘be-i Şerīf’ dedür (23b-1/2).

Her ṭavāfda*ki* ‘aḫabince Şafā ve Merve sa‘yi vācibdür (24a-4/5).

Vaḫtā*ki* güneş batmağa ḫarīb ola (48b-1/2).

Bir kimse bir ‘umre itse evvel*ki* ‘umreden şāninci ‘umreye gelince (53a-5/6).

-ken zarf-fiil eki: Eserde -ken zarf-fiil eki hem kalın ünlülü hem de ince ünlülü sözcüklerle beraber kullanılmıştır. Ek kalın ünlülü sözcüklerde kullanılırken ünlü uyumuna uymamıştır.

Şehrine dāḫil olur*ken* bunı okuya (12a-4/5).

Şabāḥ namāzı kılinur*ken* gelür (14b-4).

Bu iki şuretdē ibtidā ṭavāfda istilām ider*ken* iki ellerini ḫulaḡı berāberi ḫaldura (19b-1/2).

Güneş ṭoḡar*ken* Mekke’den ‘Arafāt’a çıḫmaḡ (37b-3/4).

Öyle namāzın kılmaz, cümle hüccāc vakfeye tūrurken ol dağı bile tūrur (41b-3).

Güneş batarken buni okuya (49a-5).

Eserde -ken zarf-fiil eki, geldiği ince ünlülü sözcüklerde ise ünlü uyumuna uymuştur.

Mağfired talep iderken ‘ikāba müstehak olur (15a-1).

Bu iki direk arasında yelerken buni okuya (35b-1).

Hac idüp gine giderken kabu yanında (55a-1).

2.2.1.1.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu, Türkçede bir sözcüğün ilk hecesinde düz ünlü /a/, /e/, /ı/, /i/ varsa sonraki hecelerde düz ünlü ses ile devam eder. Eğer bir sözcüğün ilk hecesinde yuvarlak ünlü /o/, /ö/, /u/, /ü/ varsa sonraki heceler de ya dar yuvarlak /u/, /ü/ ya da düz geniş /a/, /e/ bir ünlü sesle devam eder. Düzlük-yuvarlaklık uyumu, dudak uyumu olarak da tanımlanır. Türkçenin gelişim dönemlerinde imlanın bu uyumu tam olarak yansıttığı söylenemez.

İncelenen Hāzā Menāsik-i Hac-ı Sinān Efendi adlı eserde yuvarlaklaşmanın etkisi görüldüğünden tutarlı bir dudak uyumundan söz edilemez. Eserde dudak uyumunu bozan nedenler şunlardır:

2.2.1.1.2.1. Sözcüklerde yuvarlaklaşma nedeniyle

Yuvarlaklaşma, ekseriyetle /b/, /p/, /m/, /f/, /v/ ünsüz seslerin etkisiyle düz ünlülerin /a/, /e/, /ı/, /i/ yuvarlak /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülere dönüşme olayıdır. Bu durumu benzetme olayıyla açıklayan Savran, sözcükteki dudak ünsüzü ya da yuvarlak ünlü düz ünlüye dudaklılık ya da yuvarlaklık özelliğini verdiğini belirtir (Savran, 2018, s. 90). Eserde tespit edilen yuvarlaklaşma örnekleri ve istisnaları şu şekilde sınıflandırılmıştır:

2.2.1.1.2.1.1. /g/, /ğ/ seslerinin düşmesi nedeniyle yuvarlak ünlü taşıyan sözcükler

Eski Türkçede sözcüklerin sonunda bulunan -g, -ğ seslerinin düşmesi sonucu bu sözcüklerden önce kullanılan düz ünlülü sesler yuvarlaklaşabilmektedir. İncelenen eserde de bu sebeple yuvarlak ünlü taşıyan kabu sözcüğünde dudak uyumu bozulmuştur:

ķabu <ķapu < ķapıġ: Őol yanı *ķabu* cānibidūr (17b-3).

Őafā *ķabus*ında ķıkup (33b-6).

2.2.1.1.2.1.2. Yapım eklerindeki yuvarlak ünlü nedeniyle yuvarlak ünlü taşıyan sözcükler +ġArU yön gösterme eki

Eserde yön gösterme ekinin etkisiyle sadece bir örnekte dudak uyumunun bozulduġu tespit edilmiştir:

yukaru < yokġaru: Yukaru mu‘ allā cānibinden gelüp (56a-4/5).

2.2.1.1.2.1.3. Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlü taşıyan sözcükler

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlak ünlülü bazı sözcükler günümüzde düz ünlülü olarak kullanılmaktadır. Bu sözcükler incelenen eserde düz ünlülü olarak deġil yuvarlak ünlülü olarak tespit edilmiştir.

iķün: Cebel-i Raġmet üzerinde ‘ alāmet *iķün* (45b-8).

altun: *Altun* oluķ altında (29a-8).

ķarřu: Kibleye *ķarřu* durmaķ (43b-6).

Eserde kendi sözcüġü yuvarlak ve düz ünlülü olarak tespit edilmiştir.

kendü: *Kendü* bildüġi nesnelere meřġül ola (28a-5/6).

kendi: Ĥacer-i Esved *kendmün* řaġ omuzı berāberinde ķala (17b-1/2).

2.2.1.1.2.2. Eklerde yuvarlaklaşma sebebiyle

İncelenen eserde eklerin tutarlı bir düzlük-yuvarlaklık uyumunu sağladıkları söylenemez. Bu uyumu bozan ekler şunlardır:

2.2.1.1.2.2.1. Ünlüsü aslında yuvarlak olan ekler

-Up zarf-fiil eki

Eserde *-Up* zarf-fiil eki sadece yuvarlak ünlülü şeklinde kullanılarak dudak uyumunu bozmuştur:

Evvela namāzı ķıl*up* da ba‘ de řavāfa vara (14a-9/14b-1).

Yüzünü gözünü sür*üp* řāb řāb öpmek (17a-5/6).

“*Allāhumme ṣallī ‘alā Muḥammedin ve ‘alā āli Muḥammedin.*” deyüp elinüñ içini öpe (19a-5/6).

Abdestsiz itdügine dönüp gelmeden kırbān aqçesin göndermek efdaldür (23a-5/6).

İhrām bezinüñ sağ yanı sağ koltuğı altından alup da ve şol omuzu üzerene bırağmaya (24b-3/4).

-dİr, -dUr ettirgenlik eki

Eserde -dİr ettirgenlik ekinin düz ünlülü ve yuvarlak ünlülü şekillerine rastlanılmıştır. Yuvarlak ünlülü haliyle düz ünlülü kök ve gövdelere de gelmiş ve dudak uyumunu bozmuştur:

Vekıl ile kırbānıñ itdüre (4b-2).

Andan iki elin du‘āya qaldurduğı gibi qaldura, andan bunı oğuya (34a-4/5).

Aşağıdaki örneklerde ise -dUr ettirgenlik ekinin dudak uyumunu sağladığı tespit edilmiştir:

Haccuñ ‘ilm-i hālını ve oğuyacağ du‘āları bildirir (1b-9/2a-1).

Altmış yetmiş yıl iğvā idüp de andırdığım kimseler (45a-5/6).

Bir tümcede ekin hem düz ünlüyle hem yuvarlak ünlüyle kullanımı da görülmüştür:

İki elin namāzda qaldurduğı gibi qulağı beraberı qaldırmağ sünnetdür (17b-8/9).

-sIn, -sUn 3. kişi emir eki

Eserde -sIn, -sUn 3. kişi emir ekinin yuvarlak ünlülü olan -sun biçimi sadece iki örnekte tespiti yapılmış ve yuvarlak ünlülü tabandaki örnekte dudak uyumunu sağladığı, düz ünlülü tabandaki örnekte ise dudak uyumunu bozduğu görülmüştür:

Qoñuşuları mağfūr olsunlar (62b-1).

Ka‘ be-i dünyāda ziyāret idenler qalksunlar (63b-8/9).

Ek, düz ünlülü sözcüklerde kullanılırken dudak uyumunu sağlamaktadır:

Mezkūr olan tafşili fehm idüp de gāfil olmayasın (42b-2).

Ne muşibet oldı ki bunuñ gibi feryād idersin (45a-3).

-dİr, -dUr bildirme eki

Eserde bu ekin hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü kullanımlarına rastlanmıştır. Yuvarlak ünlülü olarak düz ünlülü tabanlar ile kullanıldığı tespit edilerek dudak uyumunu sağlamadığı görülmüştür:

‘Arefe vakfesini güneş batınca uzadup da tırmağ *dur* (4b-7).

Tırāş olmağ *dur* ya kırkmağ *dur* (5a-7/8).

Dem lâzım olmağ farz ve vâcib olan tavâfdadur (5b-8).

Dört şavtı farz *dur* (6a-6).

Ammā ekşeri yanında bu sünnetdür (7a-7).

Tertib vâcib degildür, belki sünnetdür (8b-1).

Ancak aşağıda tespiti yapılan örneklerde ise yuvarlak ünlülü ve düz ünlülü şeklindeki kullanımlarda dudak uyumunu sağladığı görülmüştür:

Hadîş-i Şerîf’de vardır (20b-9).

Mādāmki Mekke’de *dir* (22b-9).

Hac şevābı kâmil olmağa bir şart budur (38b-6/7).

Yiryüzünde ‘arefe cem‘iyeti gibi ‘azîm cem‘iyet yokdur (44a-1/2).

-mur eylemden ad yapma eki

Türkçede kullanımı pek yaygın olmayan -mur eylemden ad yapma ekinin “yağmur” sözcüğünde kullanıldığı görülmüştür. Başka bir kullanım örneğine rastlanılmamıştır.

İki bürk su var, yağ*mur* suyu ile tolar (65b-8).

2.2.1.1.2.2.2. Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış olanlar

+II +IU addan ad yapma eki

Eserde +II +IU addan ad yapma ekinin yazımında bir tutarlılık olmamakla birlikte tespiti yapılan kullanımlar şu şekildedir.

Eserde düz ünlülü tabanlardan sonra gelen ek düz ünlüyle yazılmıştır:

Rubu‘ dan aqāl/i tırāş olmuşdı (52a-9).

Anlaruñ cemî‘ günāhların yar/*ğ*adum (44b-1).

Çalışmada ekin yuvarlak tabana geldiği durumlarda dudak uyumuna uygun olduğu, düz ünlülü tabanlarda ise dudak uymuna aykırı olduğu görülmüştür:

Yolda niyyet/*ü* kimselere uğrasa (10b-8).

Belki sâ'ir günlerdeki gibi vakit/*ü* vaktinde kıla (40b-9).

Görün! Benüm kir/*ü*ce ve toz/*u*ca kıllaruma (44a-5/6).

Yanında gökçek koğu/*u* nesneler vari-se tayyiblene (56b-3).

+İñ, +Uñ, +nİñ, +nUñ ilgi ekleri

Eserde +İñ, +Uñ, +nİñ, +nUñ ilgi ekleri genellikle yuvarlak ünlülü yazılmış ve dudak uyumunu bozmuştur.

Ḥaccuñ 'ilm-î hâlini ve okuyacak du'âları bildirir (1b-7).

Gecenün bir miqdârı zamânında 'arefe günü bayram gecesi vakfede bulunmak (6a-8).

Cemî' i enbiyâ ('a.s) *anuñ* üzerine mübârek tutağların degürmiş (16a-2).

Şağ yanında тұrup Ḥacer-i Esved kendin*üñ* şağ omuzı berâberinde kıla (17b-1).

Ḥacer-i Esved' *üñ* şağ yanı Yemen cānibîdür (17b-2).

Deyüp elin*üñ* içini öpe (19a-6).

Vaqt-i kerâhetden olan tavâfun namâzını te'ḥîr ide (21a-2).

Tavâf iden*üñ* şol yanı Ka'be-i Şerîf ola (23b-7).

İhrâm bezin*üñ* şağ yanı şağ koltuğı altından alup (24b-2).

Rākiben sa'y iderse tavarı*nuñ* kıç ayağı derecelere dege (36a-3/4).

Ka'be-i Şerîf' *üñ* üzerne hergün ve her gice yüz yigirmi rahmet iner (32b-6).

Yayan giden*üñ* her adımı için yedi yüz şevâb yazılır (37a-5).

İkindin*üñ* farzı kılnur (39b-5).

Eger bu kimse öyle namâzın*uñ* bâkî kalanın kılnca (40a-4).

Ol kubben*üñ* Cebel-i rahmet cānibinden büyük kara taşlar vardur (43a-9).

Bu risâle her kim*üñ* eline vâsıl olursa (61a-2).

Vâsi' aten ve dağı ol kişin*üñ* üzerine olaki (61a-5).

Bu risâlen*üñ* âḥirin bir laṭîf kelâmi-le tamâm idelüm (61b-3/4).

Ümmet*üñ* hâli nedür? (63b-1)

Eserde yuvarlak ünlülü tabana gelen ek dudak uyumuna uygun olarak sadece bir örnekte tespit edilmiştir:

Bun*uñ* gibi te'sir idicek (16b-8).

+UmUz, +ImUz, +ImIz çokluk 1. kişi iyelik eki

Bu ek eserde tek bir örnekte tespit edilmiştir. Yuvarlak tabanlı sözcük köklerine yuvarlak ünlülü olarak gelmiştir:

Ey bizüm ulumuz saña ne muşibet oldı? (45a-2)

-elüm çokluk 1. kişi emir eki

Eserde *-elüm* çokluk 1. kişi emir eki sadece bir örnekte yuvarlak ünlülü olarak tespit edilmiştir:

Bir laṭīf kelāmi-le tamām id*elüm* (61b-4).

-Ir, -Ur, -Ar geniş zaman eki

Eserde geniş zaman eki -Ur, -Ar olarak kullanılmış olup tespiti yapılan bazı örneklerde yuvarlak ünlüyle yazılmış olup yuvarlak ünlülü tabanlarda dudak uyumunu sağlamış ancak düz ünlülü tabanlarda dudak uyumunu bozmuştur:

Ḥaccı bāṭıl ol*ur* (3b-1).

Namāza kāmēt olup kılın*ur* (14b-2).

Bundan aḥmaḥ daḥı var ki şabāḥ namāzı kılınurken gel*ür* (14b-4).

Yetmiş biñ derece viril*ür* (32b-1).

Her adımı için yedi yüz şevāb yazıl*ur* (37a-6).

Öyle vaḳti dāḥil olduğda mü 'ezzīn ezān ok*ur* (39a-9).

Menāzilleri ve sâ' atleri bildir*ür* (65a-3).

Eserde düz ünlülü taban ile kullanılan geniş zaman eki olan -Ar, dudak uyumunu sağlamıştır:

Ṭavāf idince namāz vaḳti geç*er* ola (14a-8).

Cemā' atı terk idüp de ṭavāfa gid*er* (14b-3).

Namāzı vaḳtinde bilā zārūri te 'ḥīr id*er* (14b-9).

Her gice yüz yigirmi rahmet in*er* (32b-8).

Ḥacer-i Esved'i istilām itmek diledük de raḥmete baṭ*ar* (32a-3).

Tırāş olup iḥrāmdan çık*ar* (36b-9).

2.2.1.1.2.2.3. Düz ünlü taşıyan ekler

+(y)I belirtme hâli

Eserde örnekleri tespit edilen belirtme hâli ekleri düz ünlülüdür. Ek yuvarlak ünlülü tabanlarda dudak uyumunu bozmuştur. Ancak düz ünlülü tabanlarda ekin dudak uyumunu sağladığı görülmüştür.

Aña bir mekrüh nesne gelmeye ve dağı bunı okuya (2b-3).
 Ğayrı yerden ibtidā itse evvel şavtı i'āde itmek lâzım olur (7a-1).
 Omuzı berāberi kaldırmağ gerekdür (18a-1)
 Öpmekden ve alını degürmekden 'āciz olduk (19a-2).
 Tavāfı tahāretsiz itse farz edā olmağda cā'izdür (22b-3/4).
 Vakfeye tavarı olan, tavar üzerinde turmağ efdaldur (43b-3/4).
 Taş baş barmağıyla şehādet barmağı ucuyla tutup ata (50b-6/7).
 Eger bir kimse bu mezkūr olan selāmı virmege 'āciz olsa (59a-2/3).
 'Azābı elime itmeyeler (64b-2).
 Akçesini Ka'be-i Şerif'e irsāl idüp (4b-1/2).
 Elini kaldırıp üç kere "Allāhu ekber." deyüp (13a-1/2).
 İki gözi olup (16a-9).
 Öyle namāzın terk itmek şüreti budur (41a-5).
 Añı ben yarlığadum (47a-5).
 Tuğağ şavt etmiye (17a-4/5).
 Sekizinci gün şabāhı kılup (37b-3).

+I, +sI, teklik 3. kişi iyelik eki

Eserde düz tabanlı sözcüklere gelen düz ünlülü teklik 3. kişi iyelik eki dudak uyumunu sağlamaktadır:

Beşinci vācib, bayram günü şabāh namāzı vaqtinde (5a-3/4).
 Ma' mūr olduğın kalbine ihzār ide (56b-6).
 Bākisi ihtilāfidür (3b-3).
 Müttefik olanuñ evvelkisi miķātdan ihrāmlanmağdur (3b-4/5).
 Akçesini Ka'be-i Şerif'e irsāl idüp (4b-1/2).
 Elini kaldırıp üç kere "Allāhu ekber." deyüp (13a-1/2).

İncelenen eserde ekin yuvarlak ünlü örneğine de rastlanılmıştır:
 Kağan Hāşaki medresesi önünde olan şaru mināre (35a-6/7).

Eserde yuvarlak tabanlı sözcüklere gelen düz ünlülü teklik 3. kişi iyelik eki dudak uyumuna aykırılık teşkil etmektedir:

Ka'be-i Şerifün kabusı cānibine yürüye (20b-4/5).
 Kağan 'Alī kuyusma vāsıl olsa (56b-1/2).

+IIk, +IUk addan ad yapma eki

Eski Türkçe döneminde düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olan +IIk, +IUk addan ad yapma eki, Eski Anadolu Türkçesi döneminde genellikle düz ünlülü olmasının yanında uyuma bağlı örnekleri de görülmektedir (Gülsevin, 2017, s. 127).

Aşağıdaki örneklerde düz ünlü olarak tespiti yapılan ek, düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygun olarak kullanılmıştır:

Ben seni yar/*ı*ğadum ve dağı nesliñden her kim ki gelüp bu du‘ā’i idende yar/*ı*ğadum (22a-4/5).

Faķırlı/*ı*ğ ref itdüm (22a-7).

Ek aşağıdaki örnekte yuvarlak ünlülü kullanılmış olup düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuştur:

Hacda ey/*ü*k nedür? (2a-4)

-dI, -dU bilinen geçmiş zaman

-dI, -dU bilinen geçmiş zaman eki yuvarlak tabanlı sözcüklerde hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü şekilde kullanılmıştır:

Resülu’llāh şalla’llāhu Te‘ālā ‘aleyhi ve sellemden su’āl olund*ı* (2a-2/3).

Buyurd*ı*lar ki (2a-4).

Bir rivāyetde Mültezime’de oğud*ı* (22a-2/3).

Günāhiñ mağv old*ı* (31b-7).

-dI, -dU bilinen geçmiş zaman eki düz tabanlı sözcüklerde hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü şekilde kullanılmıştır:

“Mülāyemetle söyleyüp kimseye ezā itmemekdür.” ded*i* (2a-7/8).

Hidāye şerhinde vācib olmasını tercih eyled*i* (7a-3/4).

Bidāye di*d*i ki (9a-8).

Cemi‘ ğumūmin giderd*ü*m (22a-5/6)

Aña ziyāde aşşı vird*ü*m (22a-8).

Bunı oğurlard*ı* (27b-8).

Bir hadiş Şerif aħirinde gel*d*i bir kimse (31b-9/32a-1).

Hacer-i Esved’i istilām itmek diled*ü*k (32a-2/3).

İkindi namāzı cā’iz olmad*ı* (42a-5/6).

Bu maḥâlde terk idüp de pāk olup git*d*ler (45b-6).

Tenziye idüp ve tevḥîd ve tekrîm ve ta‘ zîm idüp beni birle*d*i (47a-2/3).

Peygamber üzerene şalavât vir*d*i (47a-4).

Şâhid oluñ taḥkîk añı ben yarlıga*d*um (47a-5).

Benden cümle ‘arafât ehlin dilerse aña bağısla*d*um (47a-7/8).

Yâ ‘ Abdullâh kirâmen kâtibîne ta‘ ab vir*d*üñ (55a-2/3).

Yazup tamâm ideme*d*ler (55a-5).

Varuñ evüme beşâret i*d*ün (62b-2/3).

‘ Azâbdan ḥalâs it*d*üm (63b-4).

-mİş, -muş duyulan geçmiş zaman

Türkiye Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman eki olarak da anılan -mİş, -muş duyulan geçmiş zaman eki, incelenen eserde hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü kullanılmıştır. Eski Türkçede ise -*mİş* biçiminde düz ünlülü kullanıldığı bilinmektedir. Fakat Türkiye Türkçesine yaklaştıkça ekin kullanım biçiminin düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmeye başladığı söylenebilir.

Eserde, mİş duyulan geçmiş zaman ekine rastlanan örneklerde ekin düz ünlülü kullanıma rastlanılmış ve ek dudak uyumunu sağlamıştır.

Cemâ‘ atle kıla yâḥud farz namâzını kılmamı*ş* ola (14a-7/8).

Namâz vaḳti geçmekde şey’i ḳalîle ḳalmı*ş*dür (14b-7).

Allâh-u Te‘ âlâ’ya şekvâ itdügi istimâ‘ olunmı*ş*dur (28a-9).

Anlar da bile yarlıganmı*ş*dur (44b-5).

Eserde tek bir örneğine rastlanan ve yuvarlak ünlülü tabana gelen -*mİş* duyulan geçmiş zaman eki, düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuştur.

Mübârek tuṭaḳların degürmı*ş* ve melâ’ike’i muḳarrabîn daḥı istilâm itmişler (16a-3/4).

Ekin, yuvarlak tabana gelen yuvarlak ünlülü kullanım örneklerinde ise dudak uyumunu sağladığı görülmüştür:

Meger farz namâzına ḳâmet olmu*ş* ola (14a-5).

‘ Arafât şahrâsı cümle ḥınzîrler ve meymûnlar ile ṭolmu*ş* (45b-3/4).

-sIn, -sUn kişi eki

-sIn ekinin ek-fiil geniş zaman kipiyle kullanıldığı tespit edilmiştir. Ekin yuvarlak ünlülü -sUn şeklindeki kullanımına ise çoğul 3.kişi çekiminde rastlanılmıştır:

Ġāfil olmayasın (42b-2).

Ne muşibet oldu ki bunun gibi feryād idersin (45a-3).

Yā Rabbenā sen ā' lemsin (62a-8).

Ġoñuşuları mağfūr olsunlar (62b-1).

Ka' be-i dünyāda ziyāret idenler kalksunlar (63b-8/9).

-miş sıfat-fiil eki

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü kullanılan -miş sıfat-fiil ekinin eserde düz ünlülü ve yuvarlak ünlülü örneklerine rastlanılmıştır. Ekin her iki kullanımda da dudak uyumunu sağladığı örnekler tespit edilmiştir.

İsmā' il (as) neslinden on ħul azād itmiş şevābı yazılır (31b-4/5).

Ol kişi kıyāmetde ħarābātından yetmiş nāre müstaħaķ olmuş kimse şefā' at ide (31b-7/8/9).

Andan telbiye yunmuş yedi taş alup da toğri cemre'i ' aķabeye gele (50b-3/4).

2.2.1.2. Ünlü düşmesi

Bir sözcükte bulunan ünlülerin düşüp ona ait olan hecenin ortadan kalkmasına ünlü düşmesi denir. Türkçede en sık görülen ünlü düşmesi olayı orta hece düşmesidir. Orta hece düşmesi ikinci hecedeki veya son hecedeki dar ünlünün düşmesi olayıdır. (Tuğluk, 2020, s. 29). Başka bir tanımda ise “Ünlülerdeki vurgunun az olması veya vurgusuz olmasıyla ortaya çıkan düşme olayıdır. İki veya daha fazla heceli herhangi bir sözcüğün son hecesi dar ünlülüyse ve bu sözcüğe bir ünlü eklenirse sözcüğün sondan bir önceki hecesindeki dar ünlü, vurgusunun zayıflaması nedeniyle düşer. ” (Coşkun M. V., 2016, s. 44-45).

İncelenen eserde tespit edilen ünlü düşmesi örnekleri şu şekildedir:

Alını degürmekden ' āciz olduk (19a-2).

Ġaķ Te' ālā meleklerle emride (61b-6)

Yā Beyt! Rabbūñ emridür (62a-2).

Ġabr-i Şerīf üzerinde olan (57b-1)

Gözine uyķu gelüp gördi (45b-2/3).

Bir kimse kitāblar *hükmi* üzere abdest alsa (32a-1).

Akçesini Ka‘be-i Şerîf’e irsâl idüp (4b-1/2).

Eski Türkçede er- şeklinde olan -i eylemi Batı Türkçesine geçişte er- eyleminin -r’si düşmüş ve /e/ sesi /i/ sesine evrilmiştir. Ekin bu şekilde ünlü düşmesine uğramış örnek kullanımları şu şekilde tespit edilmiştir:

idi: Cenneten indügi vakitte şarğa ve ğarba ziyâsı *erendi* (16b-5/6).

ise: Eger kırâna niyyet *iderse* namâzından soñra deye (9b-6/7).

Vaqt-i kerâhet *degilse* iki rek‘ at tañiyyetü’l-mescid kıla (39a-7/8).

iken: Mağfired taleb *iderken* ‘iķāba müsteħaķ olur (42a-9/42b-1)

Şehrine dāhil *olurken* bunu okuya (12a-4/5).

2.2.1.2. Ünlü birleşmesi (ünlü kaynaşması)

Ünlü birleşmesi, sonu ünlü ses ile biten bir sözcük ile ünlü ses ile başlayan başka bir sözcüğün birleşmesi sonucu oluşan ses olayı olarak tanımlanabilir. Ünlü kaynaşması olarak da bilinir. İncelenen eserde bu ses olayının tespit edilen örnekleri şunlardır:

eyle < o + ile < ol + ile : Hidāye şerhinde vācib olmasını tercih *eyle*di (7a-4).

nesne < ne + ise + ne : Bir *nesne* teveccüh ider (16a-5).

şol < şu + ol : Yâ Rabbi *şol* fulân kimse (16b-2).

kimse < kim + ise : Bir *kimse* evinden tavāf itmek niyyetine çıkısa (31a-4).

2.2.1.3. Ünlü türemesi

Ses özellikleri ile veya birbirleri ile birleşme şartlarına bağlı bazı nedenlerle kelimenin ön, iç ve sonuna ünlü getirilmesi olayıdır (Korkmaz, 2009). İncelenen eserde Arapça ve Farsça kökenli olup Türkçeye ödünçlenen şu iki sözcüğün orta hecesinde ünlü türemesi tespit edilmiştir:

şükür < (Ar.) **şükr** : Andan secde’i *şükür* ide (57a-7)

şehir < (Far.) **şehr** : *Şehirden* çıkarken bunu okuya (37b-7).

2.2.1.4. Ünlü değişimleri

2.2.1.4.1. /i/-/e/ meselesi

Türkçenin tartışmalı konularından birisi olan /i/-/e/ meselesi, “Türkçede sözcük başında ve ilk hecedeki bazı /e/’lerin /i/, bazı /i/’lerin /e/ olma temayülü vardır. Bu temayülü Eski Türkçenin başından beri görmekteyiz. Bu iki değişmeden /i/’lerin /e/ olması daha çoktur.” (Ergin, 2004, s. 79) İncelenen eserde /i/-/e/ değişimlerine örnek olarak tespit edilen bazı sözcükler şöyle tasnif edilmiştir:

Eserde /i/ şeklinde yazılıp günümüzde ise /e/ şeklinde söylenen sözcükler:

gice: *Gice* girse cā’izdür (12a-1).

Her *gice* yüz yigirmi rahmet iner (32b-7).

‘Arefe *gicesi* şubh anda sünnet-i mü’ekkededür (38b-2).

Bir gün ya bir *gice* tursa bir dem vâcib olur (52a-4)

vir: Misâkine ta‘âm *virmekle* ve bildüğine ve bilmedigüne selâm *virmegi* (2a-5/6).

Cemî‘ aşşı idenler aşşısından aña ziyâde aşşı *virdüm* (22a-7/8).

Andan şalâvat *vire* nefsi için (34b-7).

Eserde /e/ şeklinde yazılıp günümüzde /i/ şeklinde söylenen sözcükler:

gey: Muḳaddemâ iḥrām diyü bez *geymege* derler (3a-6/7).

İki kimseye libās *geyüp* de cināyet oldıysa ḳurbān cā’iz olmaz (36b-4).

Eger tırāş olmadın libās *geyse* (52a-3)

‘Umre ider, tırāş olmadın libās *geyer* (52b-2)

Eserde aynı sözcüğün hem /i/ hem /e/ şeklinde yazıldığı örnekler:

di: Muḳaddemâ iḥrām *diyü* bez *geymege* derler (3a-6/7).

Bir kere *dimek* farzdur (10b-5)

Emr-i ma‘rûf nehy-i münker ve kelam-ı ḥayr *dimek* cā’izdür (28a-7).

de: “...kimseye eḏā itmemeḳdür.” *dedi*. (2a-8).

Terk idene dem lâzım olur ve ba‘zıları sünetdür *dediyi* (9a-2/3).

it: Belki ḳazā *imek* vâcibdür (9a-7).

Bilā-‘ öḡrū terk *imek*dür (9a-9).

yir: *Yiryüzünde* ‘arefe cem‘iyeti gibi (44a-1).

Bu üç mescidden efḏal *yiryüzünde* mescid yoḳdur (60b-4/5).

yer: Ğayrı *yerden* ibtidā itse (7a-1).

Alçaķ *yere* inse (10b-8).

2.2.1.4.2. u > ı, u > i, ü > i Değişimi

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde dar-yuvarlak ünlü olan /u/, /ü/ sesi ile yazılmış bazı sözcükler incelenen eserde düz-dar ünlü olan /ı/, /i/ sesi ile yazılmıştır.

dip < tüp / düp: Şaru mināreye *dibinde* olan mile altı *zirā*‘ miķdārı yakın vardık (35a-7/8).

‘kendi’ sözcüğü eserde hem kendi hem de kendü olarak iki şekilde kullanılmıştır:

kendi < kentü: *Kendi* andan ğāfildür ba‘ dehu ikindi namāzın kılmaz (42a-6/7).

Evvelinden āhirindeñ bir eħadī *kendinden* incinmeye (25a-7).

kendü: Ol menzilden gidince *kendüye* maħlūķdan zarar gelmeye (3a-3).

Kendü bildügi nesnelere meşğül ola. (28a-5).

Eserde Eski Türkçede dar yuvarlak ünlü olan /u/, /ü/ ile yazılan şu örnek de tespit edilmiştir:

içün < uçun: Hacı *içün* ya ‘ umre *içün* miķātdan iħrāmlanmak vācib olur (3b-8/9).

Ṭavāf itmek *içün*, meger farz namāzına kāmēt olmuş ola (14a-4/5).

2.2.1.4.3. ı > u değişimi

ķabu < ķapu < ķapıg: Hacı idüp gine giderken *ķabu* yanında тұrup bunı oķudı (55a-1).

Ķabu cānibinden ibtidā itmek terk-i sūnnetdür (17b-4).

2.2.1.4.4. i > ü değişimi

küçük < kiçig: Bir *küçük* ķal‘ ası var (65b-4).

Bir *küçük* ķaşabadır bir şey ‘i bulunmaz (67a-4)

2.2.1.4.5. u > a değişimi

boğaz < boğuz: ‘ Acāyib dağları vardır, *boğaz*dur (66a-7).

2.2.2. Ünsüzler

Ünsüz, ses organlarında ve ağız kanalında herhangi bir engellemeyle ve bir ünlü yardımıyla çıkarılan ses olarak tanımlanabilir. “Bu ses birimleri hava borusunun burun-ağız organından geçerken oluşan gürültüden çıktıkları için bunları tabii olarak soluk borusunun çıkışına göre sınıflandırma gereği görülmüştür.” (Deny, 2013, s. 32). Ünsüz sesler için sessiz veya konsonat olarak terimsel adlandırılmalar da yapılmaktadır. Türkiye Türkçesinde 21 adet ünsüz bulunmakla beraber incelenen eserde 31 adet ünsüz sesin kullanımı tespit edilmiştir:

b, c, ç, d, đ, f, g, ğ, h, ĩ, ħ, k, k̄, l, m, n, ñ, p, r, s, ş, ş̄, t, t̄, v, y, z, z̄, ž, ž̄

2.2.2.1. Ünsüz değişimleri

Ünsüz değişimi, bir sözcükte bulunan ünsüzlerden birinin yerini kendisine fonetik bakımdan yakın başka bir ünsüze bırakması olarak tanımlanabilen ses olayıdır. İncelenen eserde tespit edilen bazı ünsüz değişimleri şunlardır:

2.2.2.1.1. k > g değişimi

Türkiye Türkçesinde bazı sözcüklerin başında bulunan /g/ seslerinin Eski Türkçede /k/ sesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu ses değişikliği kelime başında Eski Türkçe ile Batı Türkçesi arasında görülen bir değişikliktir (Ergin, 2004, s. 105).

Eserde tespit edilen k > g değişimi örnekleri şunlardır:

gün < **kün**: Ol *gün* şabāḥ anda bulunmasa (5a-4).

gör- < **kör**:- *Görüñ!* Benüm kirlüce ve tozluca kullaruma (44a-5).

gice < **kiçe**: *Gice* girse cā'izdür (12a-1).

git- < **kit**:- *Gidecek* zamānda alt cānibinden *git*mekdür (12a-3/4).

gel- < **kel**:- Şabāḥ namāzı kılınurken *ge*ñür (14b-4).

gerek < **kergek**: Omuzı berāberi kaldıрмаğ *gere*kdür (18a-1).

getür- < **keltür**:- Ḥaberin *getür*üp “murādın ḥāsıl oldı (62b-4/5).

gir- < **kir**:- Mekke'ye ğusl edüp *gi*mek (11b-1).

2.2.2.1.2. k > ħ değişimi

aĥřam < akşam: Seĥer vaĥtinde ve aĥřam ve řabāĥ olduĥda (10b-9).

Öyle ve ikindi ve aĥřam ve yatsu namāzını anda ĥıla (38b-1/2).

daĥı < taĥı: İkinci namāzın *daĥı* ĥılmaz (41b-4/5).

Ṭavāfda şu içmek *daĥı* cā'izdür (26b-8/9).

2.2.2.1.3. b > v değişimi

var < bar: Ḥāsıl-ı kelām Ḥacer-i Esved'i ibtidā ṭavāfda üç vechi *var* (19a-6/7).

Mücāvır olmuş kimseler vardur (20b-2).

var- < bar-: Ḥacer-i Esved'e *vara* (12b-4/5).

Yele yele yürüye, tā iki yeşil direke *vannca* (38a-8/9).

ev < eb: Bir kimse *evinden* ṭavāf itmek niyyetine çıĥsa (31a-4/5).

Varuñ *evüme* beřāret idün (62b-2/3).

2.2.2.1.4. b > p değişimi

pek < berk: *Pek* yürümek de cā'izdür (25a-3).

Bahādırlar yürür gibi řecā' atle *pekçe pekçe* yürümekdür (24a-8/9).

2.2.2.1.5. d > y değişimi

iyi < eyü < edgü: Terĥane ĥurbasi birileri varırsa *iyidirler* (65b-2).

Ab havası *iyidür* (65b-11).

gey- < ked-: Muĥaddemā iĥrām diyü bez *geymege* derler (3a-6/7).

‘Umre ider, tırāř olmadın libās *geyer* (52b-2).

ĥoy- < ĥod-: Ka' betu'llāĥ maĥřerine *ĥoyalar* (63b-5/6).

İki elin Ḥacer-i Esved'e üzerene *ĥoya* (18a-7/8).

2.2.2.1.6. t > d değişimi

Sözcüğün başındaki tonsuz /t-/ ünsüzünün tonlulaşarak /d-/ ünsüzüne dönüşme hadisesidir.

Bu konuyla ilgili Eski Anadolu Türkçesinde ince sıradan sözcüklerde sözcük başı t- > d- değişiminin gerçekleştiği; kalın sıradan sözcüklerde ise sözcük başı t- ünsüzünün daha çok korunduğu veya karışık bir durum sergilediği görüşü yaygındır (Akca, 2017, s. 23).

Eserde tespit edilen t > d değişimi örnekleri şunlardır:

Eserde ön sıradan sözcüklerde t > d değişimi:

dört < tört: *Dört* mezhebde ve tavāfda delīl ağzından öğrenüp (28a-2/3).

On *dört* kul āzād itmiş şevābı yazılır (32b-4).

dil < til: Ağzı ve dili olup (16b-1).

Elinden ve dilinden kimse incinmeye (45b-1).

Art sıradan olduğu hâlde eserde “dal” (ﺩ) ile yazılan sözcükler:

dağı < tağı: Şu içmek *dağı* cā'izdür (26b-8).

Art sıradan olup eserde “tı” (ﺕ) ile yazılan sözcükler:

tağ-: Nürdan zincirler *tağup* diyeler (62a-1).

tavar: *Tavara* bindüğü zamānda bunu okuya (2b-6/7).

2.2.2.2. Ünsüz türemesi

/y/ Türemesi

Evvel namāza cemā'at şevābın terk itmeyüp (14a-6).

Melekler diyeler ki (44b-2).

/n/ türemesi

Teklik 3. kişi iyelik ekinde /n/ türemesi

Farz namāzına kāmēt olmuş ola (14a-5).

Mübārek vechi karşısuına evvel tırdığı yere gelüp (60a-4/5).

Yüri maşşer yerine hāzır ola (62a-2/3).

Haccuñ efdāline ve cemile olan hacdur (11a-7).

2.2.2.3. Ünsüz düşmesi

g / ğ düşmesi

kapu < kapığ: Hac idüp gine giderken *kabu* yanında tırup (55a-1).

ulu < uluğ: Ey bizüm *ulumuz* saña ne muşibet oldı (45a-2/3).

Sözcük başı y ünsüzünün düşmesi

ağla- < **yığla-**: Andan hasret ve *ağlamağla* (55a-8).

incin- < **yunçin-**: Evvelinden âhirindeñ bir ehadî kendinden *incim*me (25a-7).

Orta hecede / l / ünsüzünün düşmesi

getür- < **keltür-**: Melekler beşâret haberin *getür*üp (62b-4).

otur- < **oltur-**: Eger *otursa* yatsa cā'izdür (43b-5).

Ayrıca eserde kullanımına sık rastlanan ol- sözcüğü de ünsüz düşmesine örnek gösterilebilir:

ol- < **bol-**: Batın-ı 'urne'de cā'iz *o*lmaz (43a-4/5).

2.2.2.4. Ünsüz uyumu

Dilimizde sert ünsüzle biten sözcükler sert ünsüzle başlayan ekler alır: Aç-tı, aş-çı, bak-tım, bas-kı, çiçek-ten, düş-kün, geç-tim, ipek-çi, seç-kin, seç-ti, süt-çü vb. Yumuşak ünsüzle biten sözcükler ise yumuşak ünsüzle başlayan ekler alır: Al-dı, an-dı, bil-gi, del-gi, göz-cü, ver-di, yol-da vb. (Şükrü Hâluk Akalın vd., 2011, s. 2448). Eski Anadolu Türkçesinde ünsüz uyumunun olmadığı kabul edilmektedir. İncelenen eserde aşağıda örnekleri tespit edilen imlası kalıplaşmış eklerin varlığı nedeniyle ünsüz uyumuna rastlanılmamıştır.

2.2.2.4.1. İmlası kalıplaşmış ekler

+dA bulunma hâl eki

Hâc yolında şâlih olamayan kimseler muķârin olmadın (2a-1/2).

Ol gün şabâh anda bulunmasa (5a-4).

Ṭavâfda setr-i 'avret itmekdür (6a-3).

İmâmeyn yanında eyyam-ı nehirde olmak sünnetdür (7b-3/4).

Feḍâ'ilin feḍâ'ili risâlesinde tafşîl üzere beyân itdik (17a-7/8).

Hâcer-i Esved kendinüñ sağ omuzı berâberinde kıla (17b-1/2).

Bu kitâbelerde mezkûr olan budur (19a-1).

+dAn ayrılma hâl eki

- Şâb şâb öpmek edeb*den* hâricdür (17a-5/6).
 Yüzünü Hacer-i Esved' *den* yaña ide (18b-7/8).
 Evvelin*den* âhirin*den* bir ehadî kendin*den* incinmeye (25a-7).
 İki rek' at nâmaz kılsa günâhın*dan* pâk olur (31b-2/3).
 Anâsın*dan* toğduğı gün gibi olur (32b-5/6).
 Mekke' *den* 'Arafât'a ve 'Arafât' *dan* Mekke'ye gelince (37b-1).

-dİ öğrenilen geçmiş zaman eki

- Müfrid bi'l-hac ol*dı*ysa (15b-5/6).
 Bir rivâyetde Mültezime'de oku*dı* (22a-2/3).
 Kezâ Fî's-sirâc İmâm Taḥâvi di*dı* ki (25b-3/4).
 Peyğamber üzerene şalavât vir*dı* (47a-4).
 Hidâye şerhinde vâcib olmasını terciḥ eyle*dı* (7a-3/4).

-dUğ sıfat-fiil eki

- Elin degürmege kâdir olma*duğı* zamânda nesne lâzım olmaz (26a-2/3).
 Anasından toğ*duğı* gün gibi olur (31b-3).
 Altmış yetmiş yıl igvâ idüp de andır*dı*ğım kimseler bugün yarlığanup (45a-5/6).
 Selâmların işidüp de cevâb red it*dü*kdiğı kalbine ihzâr ide (57b-8/9).

+dUr bildirme eki

- Vakfeye tırduğı yer ol taşlar yanında*dur* (43b-2/3).
 Bu hâcılaruñ günâhları*dur* (45b-5).
 Benüm itdüğüm du' âlaruñ efḍalı bu du' â*dur* (46a-2/3).
 Cebel-i Raḥmet üzerinde 'alâmet için bir kûbbe var*dur* (45b-7/8).
 Bu üç mescidden efḍal yiryüzinde mescid yok*dur* (60b-3/4).
 Bu mes'eleden gâfil*dür* (42a-3).
 Güneş batınca tırmaḥ vâcib*dür* (43a-2).
 Vakfeye tırduğı yer*dür* (43a6/7).

-dUr eylemden eylem yapma eki

- Tavâfda niyyet idüp iki elin namâzda ḳal*dur*duğı gibi ḳulağı beraber i ḳaldırmaḥ sünnetdür (17b-7/8).

Andan iki elin du‘āya *kal durduğı* gibi *kal dura*, andan bunu okuya (34a-4/5).

Eger götürüp it*dür*seler cā’iz i‘āde itmese dem lāzım olur (23b-5/6).

Du‘āya *kal durduğı* gibi *kal dırıp* du‘ā ide (43b-7/8).

İki elin namāzda *kal durduğı* gibi kulağı beraber i *kal dırmağ* sünnetdür (17b-7/8).

2.2.2.5. Ünsüz ötümlüleşmesi

Türkçe’de ötümsüz ünsüzlerin (ç, f, h, k, p, s, ş, t) ötümlü ünsüzlere (b, c, d, i, g, ğ, j, l, m, n, ñ, r, v, y, z) dönüşmesine ünsüz ötümlüleşmesi denir. Eserde ünsüz ötümlüleşmesi şu seler arasında görülmüştür:

$p > b, ç > c, t > d, k > g, k > ğ, f > v, s > z, ş > j$

Eserde tespit edilen bazı ünsüz ötümlüleşmesi şu şekildedir:

k > g ötümlüleşmesi

yürümege < *yürümek*+e: *Yürümege* kadir olmaya (4b-4/5).

bildügi < *bildük*+i: Kendü *bildügi* nesnelere meşğül ola (28a-5/6).

öpmege < *öpmek*+e: Hacer-i Esved’i *öpmege* ya elini degür*mege* (20a-2).

k > ğ ötümlüleşmesi

ayağı < *ayağ*+ı: Tavarınıñ kış *ayağı* derecelere dege (36a-3/4).

olduğu < *olduk*+u: Terk-i sünnet *olduğu* için (6b-8).

okuduğu < *okuduk*+u: Belki *okuduğuna* iltifāt itmeyüp (28a-4/5).

t > d ötümlüleşmesi

iderse < *it*+erse: . Eger kırāna niyyet *iderse* (9b-6).

ardında < *art*+ında: Mağām-ı İbrāhīm *ardında* iki rek‘ at tavāf namāzını kıla (53b-7/8).

idüp < *it*+üp: Hem cemā‘ ati terk *idüp* (14b-8).

ç > c ötümlüleşmesi

ucıyla < *uç*+ıyla: Şehādet barmağı *ucıyla* tutup ata ve her atdıķça (50b-6/7).

p > b ötümlüleşmesi

dibinde < *dip*+inde: Şaru mināreye *dibinde* olan (35a-7).

2.3. Şekil Bilgisi (Morfoloji)

2.3.1. Ad (İsim)

Herhangi bir varlık veya kavramı karşılayan sözcük olarak tanımlanabilen adlar incelenen eser olan Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi’de tümcenin ögeleri olarak kullanılmış, adlara gelebilen çekim eklerini alarak diğer sözcükler ile bağ kurmuş ve ad tamlaması şeklinde sözcük grubu oluşturmuşlardır. Ayrıca adlar aldıkları ekler açısından da incelenmiştir.

2.3.1.1. Çokluk ekleri

İncelenen eserde çokluk eki nin +lAr (لَر) şeklindeki kullanımına rastlanmıştır:

Ba‘zı/lan yanında haramda tırâş olmak sünnetdür (8b-8/9).

Bu zaman/arda telbiye itmek sünnet-i müekkededür (11a-2/3).

Eger yoldaş/arı varsa (12b-6).

Ba‘zı aḥmak ḥacı/arı dâhil olduk (14b-1/2).

Bahâdır/arı yürür gibi (24a-8).

Vakfeye ṭurduğı yer ol ṭaş/arı yanındadır (43b-2/3).

Melek/er diyeler ki (44b-2)

‘Arafât şahrâsı cümle ḥinzîr/er ve meymûn/arı ile ṭolmuş (45b-3/4).

Yanında gökçek kokulu nesne/er vari-se ṭayyiblene (56b-3/4).

Şehir/ere ve köy/ere ve etrâfında olan yer/ere li’llâhi Te‘âlâ yazup (61a-6/7).

2.3.1.2. İyelik ekleri

Kerime Üstünova, iyelik ekleri hakkında; “Bu ek ismin karşıladığı nesnenin kime, neye ait olduğunu gösterir. İyelik eklerinin ad işletme ekleri içerisinde yeri bellidir. İsme çokluk eklerinden sonra gelebilir. Diğer işletme ekleri iyelik ekinden sonra gelmelidir.” (Üstünova, 2008, s. 75) demektedir. Metinde kullanılan iyelik ekleri, karşıladıkları kişiler itibariyle altı başlıkta incelenmiştir.

Teklik 1. kişi iyelik ekleri

Eserde teklik 1. kişi iyelik eki *+Im, +um* şeklinde tespit edilmiştir:

Benüm bir murādım var (62a-3/4).

Benim qalbime dağı ziyāde te'sir ider (16b-9/17a-1).

Rahmet taleb iderler ve' azābımdan havf iderler (44a-8/9).

Görün! Benüm kirlüce ve tozluca kıllaruma, uzak uzak yollardan gelüp (44a-5/6).

'Azābum ref' itdüm (44b-1).

Benüm eṭrāfumda yatan koñşularum cümle mağfūr olup (62a-6/7).

+İñ teklik 2. kişi iyelik ekleri

Eserde teklik 2. kişi iyelik ekinin sadece düz ünlülü biçimde kullanımı *+İñ* şeklinde tespit edilmiştir:

Aķçesini Ka'be-i Şerif'e irsāl idüp de vekil ile kırbānıñ itdüre (4b-1/2/3).

Ben seni yarlıgadam ve dağı nesliñden her kim ki gelüp bu du'a'ı idende yarlıgadam (22a-4/5).

Murādıñ nedür? (62a-5)

+I, +U, +sI, sU teklik 3. kişi iyelik ekleri

İncelenen eserde genellikle düz ve dar ünlülü olarak kullanılan 3. kişi iyelik eki nadir de olsa yuvarlak ünlülü olarak da kullanılmıştır. Düz ünlülü teklik 3. kişi iyelik ekinin örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir:

Beşinci vācib, bayram günü şabāḥ namāzı vaķtıñde (5a-3/4).

Ma' mūr olduğın qalbime ihzār ide (56b-6).

Bāķisi ihtilāfidür (3b-3).

Müttefik olanuñ evvelkisi miķātdan ihrāmlanmaķdur (3b-4/5).

Aķçesmi Ka'be-i Şerif'e irsāl idüp (4b-1/2).

Elmi kıldırup üç kere "Allāhu ekber" deyüp (13a-1/2).

Ka'be-i Şerif'ün kıbusı cānibine yürüye (20b-4/5).

'Alī kıyusma vāsıl olsa (56b-1/2).

Eserde ekin yuvarlak ünlülü örneğı de şu şekilde tespit edilmiştir:

Kāçan Hāşaki medresesi öñünde olan şaru mināre (35a-6/7).

Ṭuṭağı şavt etmiye ve yüzümü gözümü sürüp (17a-4/5).

+muz çokluk 1. kişi iyelik eki

Ek, Eski Türkçede +mIz, +mUz şeklinde idi. Batı Türkçesine geçince Eski Anadolu Türkçesinde ekin yalnız yuvarlak şekilleri kalmış, düz isimlerde de yuvarlak şekilleri kullanılmıştır. Bu yuvarlaklaşma -m tesiri ile olmuştur (Ergin, 2004, s. 223). Bu ekin eserde tek bir örnekte tespiti yapılmıştır.

Ey bizüm ulum*uz* saña ne muşibet oldı? (45a-2)

+lArI çokluk 3. kişi iyelik eki

Çokluk ekiyle iyelik ekinin birleşmesi sonucunda oluşan +lArI çokluk 3. kişi iyelik eki, incelenen eserde kalınlık incelik uyumuna uymaktadır.

Terk idene dem lâzım olur ve ba' *zı/arı* sünetdür (9a-2/3).

Ka' be-i Şerîf'e ibtidâ göründükde semavât kabu*ları* açılır (12b-9/13a-1).

Ḥaccuñ vâcib*leri* yigirmi beşdür (3b-2).

Mekke mücāvî*ri*den yigirmi otuz yıl mücāvîr olmuş kimseler vardır (20b-1/2).

Ṭavāfuñ sünnet*leri*: Biri, Ḥacer-i Esved'e istilâm itmekdür (24a-2).

İhrām bez*leri*ni geye (51b-1).

Ka' be-i cennet ḥarîr*leri*yle tezyîn idüp (61b-7).

2.3.1.3. +ki aitlik eki

Eserde rastlanan +ki aitlik ekine ait bazı örnekler şunlardır:

İki ellerini kulağı berāberi ḳaldura namāzda*ki* gibi (19b-2/3).

Bir sünneti daḥı her ṭavāfda*ki* 'aḳabince Şafâ ve Merve sa' yi vâcibdür. (24a-3/4/5).

2.3.1.4. Hâl ekleri

Tümcede adları adlara, eylemlere bazen de ilgeçlere bağlayarak adların diğer sözcüklerle ilgisini kurmaya yarayan asıl çekim ekleridir. İncelenen eserde tespit edilen örneklerden hareketle hâl ekleri yalın hâl, belirtme hâli, yaklaşma hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, ilgi hâli, eşitlik hâli, vasıta hâli ve yön gösterme hâli olarak tasnif edilmiştir (Koca A. & Koca E., 2021, s. 58).

Hâl eklerinin şekil ve fonksiyonlarında farklılıklar görülmektedir. Hâl eklerinin farklı fonksiyonlarda kullanılmasında dilde tasarruf, vurgu, tonlama, ağız özellikleri ve

müstensih hataları gibi birçok faktör etkilidir. Hâl eklerinin farklı fonksiyonlarda kullanılması Türkçenin tarihî seyri içerisinde gerçekleşmiş bir durumdur (Tuğluk, Kerb-nâme'de Hâl Eklerinin Kullanımı, 2021, s. 527).

2.3.1.4.1. Yalın hâl

Adların hiçbir hâl eki almamış yalın durumudur. Eserde yalın hâlde bulunan bazı sözcüklerin tümcedeki kullanımları şu şekildedir:

Nesne lazım olmaz (4b-5/6).

Ve *kişi* evinden çıkmazdan evvel iki rek' at *namâz* kıla (2a-8/9).

Andan *güneş* batsa mezheb-i erba' ada *sünnet* olan budur (49b-6/7/8).

2.3.1.4.2. Belirtme hâli

Eski Türkçede var olan belirtme hâl ekinin günümüzdeki /ı/, /i/ şeklindeki kullanımları /g/, /ğ/ şeklinin yardımcı ünlüleri olarak varlık göstermişlerdir. Hâl ekleri tarihsel süreçte /g/, /ğ/ seslerinin düşmesi ile yerlerini /ı/, /i/ seslerine bırakmıştır. “Cümlede geçişli eylemin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu durumdur. Bu durum ya eksiz yahut da *+(y)I / +(y)U* ekiyle karşılanır” (Korkmaz, 2009, s. 24). Ek yükleme hâli olarak da bilinmektedir.

İncelenen eserde tespiti yapılan bazı belirtme hâl eklerinin kullanım örnekleri şöyledir:

Aña bir mekrûh nesne gelmeye ve dağı bunı okuya (2b-3).

Akçesini Ka' be-i Şerîf'e irsâl idüp (4b-1/2).

Ṭavâfı Hacer-i Esved'den ibtidâ itmek (6b-5).

Gayrı yerden ibtidâ itse evvel şavtı i' âde itmek lâzım olur (7a-1).

Elini kaldırıp üç kere “*Allāhu ekber.*” deyüp (13a-1/2).

İki gözi olup (16a-9).

Ṭutağı şavt etmiye (17a-4/5).

Namâzda kaldırdığı gibi kulağı beraberı kaldıрмаğ sünnetdür (17b-8).

Omuzı berâberi kaldıрмаğ gerekdür (18a-1).

Öpmekden ve alnı degürmekden 'âciz olduk (19a-2).

Ṭavâfı tahâretsiz itse farz edâ olmağda cā'izdür (22b-3/4).

Öyle namâzın terk itmek şüret'i budur (41a-5).

Vakfeye tavarı olan, tavar üzerinde turmak efdaldur (43b-3/4).

Añı ben yarlıgadam (47a-5).

Taşı baş barmağıyla şehadet barmağı ucıyla tutup ata (50b-6/7).

Eger bir kimse bu mezkûr olan selâmı virmege ‘âciz olsa (59a-2/3).

‘Azâbı elime itmeyeler (64b-2).

2.3.1.4.3. Yaklaşma hâli

Sözcük gruplarında ve cümlede bir fiilin kendine doğru yöneldiğini, yaklaştığını belirten isim hâlidir (Ergin, 2004, s. 233). İncelenen eserde yaklaşma hâl eki +(y)A şeklinde kullanılmıştır. Eski Türkçenin etkisindeki eserlerde varlığına rastlanan +ga şeklindeki kullanıma rastlanılmamıştır. Kullanım örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir:

Fuḡarāya ve misâkine ṭa‘âm virmek (2a-4/5).

Bildüğine ve bilmedigüne selâm virme (2a-5/6)

Anı baña bağışla (16b-4).

Ḥacer-i Esved’den yaña ide yüzine süre (20a-8).

Ka‘be-i Şerîf’ün ḳabusı cānibine yürüye (20b-4/5).

Ḳaçan ‘Alî ḳuyusına vāsıl olsa (56b-1/2).

Belki gece geçüp Mina’ya gitse (5a-5).

‘Arafât’ı meleklerle gösterüp dir ki (44a-4).

2.3.1.4.4. Bulunma hâli

Fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren durumdur. (Korkmaz, 2009, s. 24) Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde olduğu gibi incelenen eserde de +dA biçiminde kullanılan bulunma hâl ekinin örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir:

Bayram gecesi vakfe*de* bulunmak (6a-9/6b-1).

Ammā mādāmki Mekke’*de* sâkindür (4b-3).

Şabâḥ namâzı vaktin*de* Müzdelife’*de* vakfe itmekdür (5a-3/4).

Ba‘zılar yanın*da* ‘arefe günü ‘Arafât’*da* ḳūm yıgmaḳ bid‘ atdur (49a-1/2).

Ammā ekşeri yanın*da* bu sünnetdür (7a-7).

Ammā ṭavāf*da* namâzın terk itse dem lâzım olmaz (9a-6).

2.3.1.4.5. Ayrılma hâli

Ayrılma hâl eki genellikle ayrılma, uzaklaşma, çıkma anlamlarında kullanılmaktadır. Eski Türkçede +tın, +tin, +dın, +din şekillerinde kullanılmıştır (Gabain, 2000, s. 64). Orhun kitabelerinde +DA ekinin hem bulunma hem de ayrılma durumunu belirtmek için kullanıldığı bilinmektedir. Türkiye Türkçesinde ise, +DAn, biçiminde kullanılmaktadır. İncelenen eserde ise ek +dAn biçiminde tespit edilmiştir.

Ṭavāfı Ḥacer-i Esved' *den* ibtidā itmek (6b-5).

İbrāhīm maḳāmın *dan* yaña ola (23b-9).

İhrām bezinūñ sağ yanı sağ koltuğı altın *dan* alup (24b-2/3).

Biri, ḥadeş *den* ve cenābet *den* ve ḥayz *dan* ve nifās *dan* ṭahāretdür (22b-2/3).

Anāsın *dan* toğduğı gün gibi olur (32b-5/6).

Ve 'arefe gün kişi günāh *dan* ḳatı ḥazer ide (45a-7/8).

Sā'ir zamānda telbiye *den* ḥālī olmaya (15b-7/8).

Ḳabu cānibin *den* ibtidā itmek terk-i sünnetdür (17b-4).

Mekke' *den* 'Arafāt'a ve 'Arafāt' *dan* Mekke'ye gelince (37b-1).

2.3.1.4.6. İlgi hâli

Günümüz Türkçesinde +In, +nIn biçiminde kullanılan ek, beraber kullanıldığı adın başka bir ad ile ilişkisini ifade etmektedir. Bu ek ismi isme bağlayarak isim tamlaması kurar (Buran, 1996, s. 38). Tekin, bu ekin +(I)n biçiminde olduğunu, zaman içinde 'n'nin nazallaşması sonucu +İn ve +nIn yapılarının ortaya çıktığını belirtmektedir (2013, s. 160).

İncelenen eserde hâl eki, hem nazallaşma sonucu ortaya çıkan yapı şeklinde hem de yuvarlaklaşma eğiliminin etkisinde kalarak yuvarlak ünlülü şekilde kullanılmış ve düz ünlülü kullanımına rastlanılmamıştır. Ekin kullanımını gösteren bazı örnekler şöyledir:

Ḥaccuñ 'ilm-ī ḥālını ve okuyacak du'āları bildirir (1b-7).

Gecenüñ bir miḳdārı zamānında 'arefe günü bayram gecesı vaḳfede bulunmaḳ (6a-8).

Cemī' i enbiyā ('a.s) anuñ üzerine mübārek ṭuṭaḳların degürmiş (16a-2).

Şağ yanında ṭurup Ḥacer-i Esved kendinüñ sağ omuzı berāberinde ḳala (17b-1).

Ḥacer-i Esved' üñ sağ yanı Yemen cānibidür (17b-2).

Deyüp elinüñ içini öpe (19a-6).

Vaḳt-i kerāhetden olan ṭavāfun namāzını te'ḥīr ide (21a-2).

Ṭavāf iden^{üñ} şol yanı Ka‘ be-i Şerīf ola (23b-7).
 İhrām bezin^{üñ} sağ yanı sağ koltuğı altından alup (24b-2).
 Rākiben sa‘ y iderse ṭavarınuñ kıç ayağı derecelere dege (36a-3/4).
 Ka‘ be-i Şerīf üñ üzerne hergün ve her gice yüz yigirmi rahmet iner (32b-6).
 Yayan giden^{üñ} her adımı içün yedi yüz şevāb yazılur (37a-5).
 İkindi^{üñ} farzı kılunur (39b-5).
 Eger bu kimse öyle namāzınuñ bākī kalanın kılınca (40a-4).
 Ol kubben^{üñ} Cebel-i rahmet cānibinden büyük kara taşlar vardur (43a-9).
 Bu risāle her kim^{üñ} eline vāşıl olursa (61a-2).
 Vāsi‘ aten ve dağı ol kişi^{üñ} üzerine olaki (61a-5).
 Bu risālen^{üñ} āhirin bir laṭif kelāmi-le tamām idelüm (61b-3/4).
 Ümmet^{üñ} hālī nedür? (63b-1)

2.3.1.4.7. Eşitlik hālī

Türkçede kullanılan üç tane eşitlik eki vardır. Türkçede asıl eşitlik eki +cA, +çA’ dır. Türkçede kullanılan ikinci bir eşitlik eki +cAk, +çAk’tır. Osmanlı Türkçesinde ek işlevliğini yitirmiş olup birkaç örnekte kalıplaşmış olarak karşımıza çıkmaktadır: çabukcak > çabucak, evcek gibi. Üçüncü bir eşitlik eki +layın, +leyin eki küçültme eki olarak kullanılmıştır. Bu ek sonradan çekim eki işlevini kaybetmiş ve bugün birkaç örnekte yapım eki olarak kalmıştır: akşamleyin, geceleyin gibi. (Karaağaç, 2013, s. 385).

İncelenen eserde eşitlik hāl eki +cA ve +Ça şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Görün! Benüm kirlüce ve tozluca kıllaruma, uzak uzak yollardan gelüp (44a-5/6). Bahādırlar yürür gibi şecā’ atle pekçe pekçe yürümekdür (24a-8).

2.3.1.4.8. Vasıta hālī

Tümcede işin neyle yapıldığını belirten ektir. Türkçenin asıl vasıta hālī eki +n’dir. İncelenen eserde örneklerine rastlanmakla birlikte Türkiye Türkçesinde kullanımına rastlanılmayan +n eki sadece bazı sözcüklerde kalıplaşmış hâlde bulunmaktadır. Türkiye Türkçesinde ile edatının ekleşmiş biçimi olan +la vasıta hālī olarak kullanılmaktadır. Eserdeki ekin kullanım biçimleri şu şekilde tespit edilmiştir:

+1A: Taşı baş barmağıyla şehādet barmağı ucıyla tutup ata (50b-6/7).

Anuñ gibi dağı ziyāde edebiyale öpe (17a-3/4).

ile: Bayram günü üç nesne arasında tertib *ile* olmak vâcibdür (7b-8/9).

İkindi namâzın imâm *ile* öyle kılmağdur (40b-3).

+n: Kâdir oldığı miqdârı yayan yürüyüp Medine 'i Münevvere'ye dâhil olsa (56a-6/7/8).

Yayan i' âde itmek vâcibdür (4a-9).

Yayan gidenün her adımı içün yedi yüz şevâb yazılır (37a-5/6).

2.3.1.4.9. Yön gösterme hâli

Yön gösterme hâli, yer ve zaman adları yapan, yön bildiren ektir. +GARU, +ArI, +rA biçimleriyle bilinen yön gösterme ekleri, eserde +aru, +rA şeklinde tespit edilmiştir: Her tavâf içün vaqt-i kerâhetden sonra iki rek' at namâz kıla (21a-7/8).

Tavâf namâzından sonra bunı okuya (30b-1).

Bu vech üzre yedi kez devrân ide (20b-5/6).

Ka' be-i ibtida geldikde yukaru mu' allâ cānibinden gelüp (56a-4/5).

2.3.1.5. Ad tamlaması

Sahiplik ilişkisi ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok addan oluşan tamlamaya ad tamlaması adı verilir. Bu sebeple ad tamlamalarına iyelik grubu da denir (Eker, 2003, s. 363). Bütün çekimli öbeklerde olduğu gibi, ad tamlamasının da ilk ögesi tamlayan, ikincisi ögesi tamlanan durumundadır. Tamlayanın ekli ya da eksiz çekimde olmasına göre belirtili ve belirtisiz, hem tamlayan hem de tamlananın durumuna göre de zincirleme türleri vardır. (Karaağaç, 2009, s. 172) Eserde tamlayan ekinin kullanımına göre belirtili ve belirtisiz ad tamlaması olarak iki grupta inceleme yapılmıştır:

2.3.1.5.1. Belirtili ad tamlaması

Eserde tespiti yapılan belirtili ad tamlaması örneklerinden bazıları şunlardır:

Tavâfiñ ekşerinde ziyâde ya' ni dört şavtı farzdur (6a-5/6).

Haccuñ efďâlîne ve cemile olan hacdur (11a-7).

Bu hâcılaruñ günâhlarıdır (45b-5).

Gecenün bir miqdârı zamânında ' arefe günü bayram gecesi (6a-9).

2.3.1.5.2. Belirtisiz ad tamlaması

Eserde tespiti yapılan belirtisiz ad tamlaması örneklerinden bazıları şunlardır:

‘*Alī kuyusına* vāsıl olsa (56b-1/2).

‘*Arefe günü bayram gecesı* vakfede bulunmak (6b-1).

Andan soñra *şükrān kurbānmı* boğazlaya (8a-7).

Şabāh namāzmı kılmadan Şafa ve Merve sa‘ yine gider (14b-6).

Kıyāmet gününde Allāh-u Te‘ālā Hacer-i Esved’e (16a-7).

2.3.1.6. Addan ad yapan ekler

Addan ad yapma ekleri, ad kök ya da gövdelerinden ad yapmak için kullanılan yapım ekleridir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler (Ergin, 2004, s. 154). Eserde tespiti yapılan addan ad yapan eklerden bazıları şunlardır:

+aru, +eri: Yukaru mu‘allā cānibinden gelüp (56a-4/5).

+daş: Eger yoldaşları varsa (12b-6).

+ncı, +inci: Altıncı, yedinci, sekizinci Mina’da üç gün rām-ı cimār için (11b-6/7).

+II, +lu: Yanında gökçek kolu nesneler vari-se tayyiblene (56b-3/4).

+k: Yanında gökçek kokulu nesneler vari-se tayyiblene (56b-3/4).

+ki: Bir kimse bir ‘umreitse evvelki‘umreden şāninci ‘umreye gelince (53a-5/6).

+lük: Hacıda eylük nedür? (2a-3/4)

+sİz: Tahāretsizitse cāizdür (5b-5/6).

+ra: Adan soñra tavāf-ı kudūm idüp (15b-3).

2.3.1.7. Eylemden ad yapma ekleri

Eylem kök ve gövdelerinden ad türeten eklerdir. Eserde tespit edilen eylemden ad yapım eklerinden bazıları şunlardır:

-AcAk: Haccuñ ‘ilm-ī hālını ve okuyacak du‘āları bildirir (1b-7/2a-8).

İhrāma niyyet idecek muhīf olan (6b-2).

-k, ük: Cebel-i ebī kùbeys gibi büyük cennetde ba‘ s ide (16a-8/9).

-mAk: Evvel, cemre’i ‘ākabe atmak, andan tırāş olmak (8a-1).

Yerden ibtidāitse evvel şavtı i‘āde itmek (7a-1).

-mAz: Anlarıñ aralarında katı yaramaz mücrim hâllü kimseler vardır (44b-2/3).

İstilâm itmezden evvel andan Ka‘be-i Şerîf’i yedi kez devrân ide (51b4/5).

-miş: Tavâf namâzı kılsa on dört kul âzâd itmiş sevâbı yazılır (32b-3/4).

-mur: İki bürk su var yağmur suyu ile tolar (65b-8)

2.3.2. Zamir

Tümcede kişi, dönüşlülük, gösterme, soru ve belirsizlik anlamı vererek adların yerini tutan sözcükler olarak tanımlanan ve adlar gibi çekimlenebilen zamirlerin incelenen metinde tespit edilen türleri şu şekildedir:

2.3.2.1. Kişi zamirleri

Konuşan, konuşulan, hitap edilen, gözle görülmeyen varlıkları kişiler hâlinde, temsili olarak karşılayan kelimelerdir (Kocasavaş, 2004, s. 31). İncelenen eserde tespiti yapılan teklik ve çokluk kişi zamirleri şunlardır: Ben, sen, ol, biz, siz, anlar.

Teklik 1. kişi zamiri

Eserde teklik 1. kişi adının tespit edilen kullanımları şöyledir:

ben: Beni birledi ve benim üzerime senâ idüp (47a-3).

Añı ben yarlıgadam (47a-5).

Benden evvel gelen enbiyānuñ ve benim itdügüm du‘ālarıñ efđalı bu du‘ādur (46a-2/3).

Baña gelmeyenleri sen şefā‘ at eyle (63b-4/5).

Ben seni yarlıgadam (22a-4).

Teklik 2. kişi zamiri

Eserde teklik 2. kişi zahirine ait tespit edilen örnekler şöyledir:

sen: Sen ā‘ lemsin (62a-8).

Baña gelmeyenleri sen şefā‘ at eyle (63b-4/5).

Ben seni yarlıgadam (22a-4).

Teklik 3. kişi zamiri

İncelenen eserde o/biçiminde kullanıldığı tespit edilmiştir.

‘Arafe’ye vakfeye giderler o/dağı bile gider. (41b-1/2).

Cümle hüccâc vakfeye tûrurken o/dağı bile tûrur (41b-3/4).

Ol dağı bile kıılır (41b-7).

Teklik 3. kişi zamiri, bir ad çekim eki aldığı durumlarda “*an*” şeklinde kullanılmıştır:

Pādişāhlar eline vechi-le öperlerse *amuñ* gibi dağı ziyāde edebiyile öpe (17a-3/4).

Amuñ istilāmı hemān sağ elin üzere komağdur (25a-9/25b-1).

Ṭavāfda eger bedeni ve şiyab necs olsa şalavāta mani^ç olacak miğdārı *amuñla* ṭavāf itse ṭavāf cā[’]iz olur (23a-7/8, 23b-1).

Allāhu Te^çālā lütfinden ve kereminden *amuñ* dīnin iślāḥ ve Cennet-i ‘ālīyede Seyyidi’l-murselīn şallā’llāhu Te^çālā ‘aleyhi vesellemūñ civārında maḳām vire (61a-9/61b-1/2/3).

Kendi *andan* ġāfildür (42a-6/7).

Andan öyle vakti dāḫil olduğda mü[’]ezzīn ezān okur (39a-8/9).

Andan varup Ḥacer-i Esved’e istilām ide, *andan* Şafā ve Merve arasını yedi kez sa^ç y ide (51b-9, 52a-1/2).

Añı ben yarlığadum (47a-5).

Çokluk 1. kişi zamiri

Eserde çokluk 1. kişi zamiri sadece şu örnekte tespit edilmiştir:

biz: Ey *bizüm* ulumuz saña ne muşibet oldı (45a-2/3).

Çokluk 2. kişi zamiri

İncelenen eserde çokluk 2. kişi zamirine ait tespit edilen örnekler şunlardır:

siz: Ve^ç azābımdan ḥavf iderler *siz* de şāhid oluñ (44a-8/9).

Peyğamber üzere şalavāt virdi *siz* şāhid oluñ taḥḳīḳ añı ben yarlığadum (47a-4/5).

Çokluk 3. kişi zamiri

İncelenen eserde çokluk 3. kişi zamiri, *anlar* biçimindedir. Tespit edilen tümcelerdeki kullanımı şöyledir:

Anlar bir ṭā[’]ifedür ki anlaruñ içinde olan maḥrūm gitmez. (44b-6/7).

Ba^ç dehu *anlan* yüzleri üzere sürüyüp cehenneme aṭalar (64a-7/8).

2.3.2.2. İşaret zamirleri

İncelenen eserde tespit edilen işaret zamirleri “bu, ol, anlar” şeklindedir:

bu: Esved'den ibtidâ itmek, ekşeri yanında *bu* sünnetdür (6b-5/6).

ol: Afdâli hac *o*ldur ki anda çok kırubât ola (11a-8/9).

anlar: Ba' dehu *anlan* yüzleri üzere sürüyüp cehenneme atalar (64a-7/8).

2.3.2.3. Dönüşlülük zamirleri

İncelenen eserde dönüşlülük zamirinin “kendi” ve “kendü” şeklinde tespit edilmiştir:

kendü: *Kendü* bildügi nesnelere meşğül ola (28a-5/6).

kendi: Hacer-i Esved *kendmü*n sağ omuzı berâberinde kıala(17b-1/2).

2.3.2.4. Belirsizlik zamirleri

biri: Mezkur olan vâcibâtdan *birni* terk itse hac fâsid olmaz (9a-4/5).

cümlesi: Anı ziyâret idenlerü'n *cümlesin* bağışladum (63a-5).

her biri: Yedi yüzün *her biri* yüz bi'n olmak üzere (37a-6/7).

şey: Namâz vakti geçmekde *şey*'i kalîle kalmışdır (14b-7).

kimse: Sa'y iderken *kimseye* ezâ itmeye (36a-5/6).

2.3.2.5. Soru zamirleri

Eserde soru zamirleri olarak sadece “ne” ve “kim” sözcükleri tespit edilmiştir.

ne: Bundan 'a'zîm ba'na muşîbet *ne* ola ki (45a-4/5).

kim: Dahî neslînden her kim ki gelüp bu du'â'ı idende yarlıgadum (22a-4/5).

2.3.3. Sıfat

İsimlerle beraber kullanılarak onları çeşitli yönlerden niteleyen veya belirten sözcüklere sıfat ya da ön ad denilmektedir. Sıfatlar, çekim eki almaları durumunda adlaşırlar. Sıfatlar, bir ad ile beraber kullanımına bağlı olarak sıfat tamlaması kurar ve bu sıfat tamlamasının arasına başka sözcük giremez. İncelenen eserde tespit ettiğimiz sıfat türleri ve örnekleri şu şekildedir:

2.3.3.1. Niteleme sıfatları

Kendisinden sonraki ismin vasfını gösteren sıfatlardır (Aksan, 2009, s. 68). Bu yönüyle niteleme sıfatları onları benzerlerinden ayırır. Varlığın özüne ilişkin vasıf bildirir. Belirtme sıfatlarından farklı olarak ölçü zarflarıyla derecelenebilirler. Eserde tespit edilen bazı niteleme sıfatları şunlardır:

Kaçan Hâşaki medresesi önünde olan *şaru* minâreye dibinde olan (35a-6/7).

Büyük kara taşlar vardır (43b-1).

Bu çayıra çıkırsa ve *alçağ* yere inse (10b-7).

Yanında *gökçek kokulu* nesneler vari-se tayyiblene (56b-3/4).

Benüm *kirlüce ve tozluca* kullaruma, *uzağ uzağ* yollardan gelüp (44a-5/6).

2.3.3.2. Belirtme sıfatları

Belirtme sıfatları, varlığın özüne ilişkin özelliklerine vurgu yapmaz, beraber kullanıldığı adı işaret, sayı, belirsizlik ve soru yönünden belirtirler.

2.3.3.2.1. Sayı sıfatları

Aslında bir sayı adı olan bu sözcükler, bir ad ile beraber kullanılarak onları sayı yönüyle belirtirler.

2.3.3.2.1.1. Asıl sayı sıfatları

Beraber kullanıldığı adın sayısını net bir şekilde belirten sıfatlardır. Eserde tespit edilen asıl sayı sıfatları ve örnekleri şunlardır:

bir: Güneş batmadan ‘arefe haddin çıkırsa *bir* kurbân vâcib olur (5a-1/2).

iki: Her tavâf ‘ağabince *iki* rek‘ at namâz kılmakdur (5b-1).

üç: Üç şavtı vâcibdür (6a-6).

dört: Ya‘ni *dört* şavtı farzdur (6a-6).

altı: Şaru minâreye dibinde olan mile *altı* zîrâ‘ miqdârı yakın vardık (34a-6/7).

yedi: Evvel cemre‘i ‘ağabeye *yedi* taş ata (8a-6).

on: Hacıda *on* yerde gusl itmek sünnetdür (11b-1/2).

on dört : İki rek‘ at tavâf namâzı kılsa *on dört* kul âzâd itmiş şevâbı yazılır (32a-3/4).

yigirmi: Altmış tavâf idenlere ve kırkı nâmaz kılanlara ve *yigirmisi* Ka‘be-i Şerîf’e ta‘zîm ve iclâl nazarıyle nazar iden (32b-8/9).

yigirmi beş: Haccuñ vâcibleri *yigirmi beş*dür (3b-2).

otuz: Mekke mücāvîrlerinden yigirmi *otuz* yıl mücāvîr olmuş kimseler vardır (20b-1/2).

kırk: Altmış tavâf idenlere ve *kırkı* nâmaz kılanlara ve yigirmisi Ka‘be-i Şerîf’e ta‘zîm ve iclâl nazarıyle nazar iden (32b-8/9).

altmış: *Altmış* tavâf idenlere ve kırkı nâmaz kılanlara ve yigirmisi Ka‘be-i Şerîf’e ta‘zîm ve iclâl nazarıyle nazar iden (32b-8/9).

yetmiş: Râkiben giderse her adımı için *yetmiş* şevâb yazılır (37a-8/9).

yüz yigirmi: Her gice *yüz yigirmi* rahmet iner (32b-7/8).

beş yüz: *Beş yüz* şevâb yazılır ve *beş yüz* günâhı gider (31a-8/9).

yedi yüz: Her adımı için *yedi yüz* şevâb yazılır (37a-6).

on biñ : Medîne mescidinde bir namâz gayrı olan namâzuñ *on biñ*den efdâldur (60b-1/2).

yüz biñ: Yedi yüzün her biri *yüz biñ* olmak üzere (37a-7/8).

yetmiş biñ: Tavâf itse her adımı başına *yetmiş biñ* şevâb yazılır (32a-8/9).

2.3.3.2.1.2. Sıra sayı sıfatları

Asıl sayı sıfatlarına +Incl yapım eki getirilerek adların sıra ve derecelerini belirten sıfatlardır. Eserde sıra sayı sıfatlarının örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir:

evvelkisi: *Evvelkisi*, tavâfı Hacer-i Esved’den ibtidâ itmek (6b-5).

birinci: *Birinci* kerre Ka‘be’i Şerîf’uñ Allâh-u Te‘âlâ’ya şekvâ itdüğü istimâ‘ olunmuşdur (28a-8/9).

ikinci: *İkinci* vâcib, Şafâ ve Merve arasını sa‘y itmekdür (4a-4).

üçünci: *Üçünci* vâcib, ol sa‘y yürümeğe kâdir olan yürüyüp itmekdür (4a-5/6).

dördünci: *Dördünci* vâcib, ‘Arefe vakfesini güneş batınca uzadup da tırmağdur (4b-6/7).

beşinci: *Beşinci* vâcib, bayram günü şabâh namâzı vaktinde Müzdelife’de vakfe itmekdür (5a-2/3/4).

altıncı: *Altıncı* vâcib, cemre itmekdür (5a-6).

yedinci: *Yedinci* vâcib, ihrâmdan çıkmağdur (5a-7).

sekizinci: *Sekizinci* vâcib, afâki ola ki tavâf-ı veda‘ itmekdür (5a-8/9).

toğuzuncı: *Toğuzuncı* vâcib her tavâf ‘ağabince iki rek‘at namâz kılmağdur (5a-9/5b-1).

onuncı: *Onuncı* vâcib, kâdir olana tavâfı yürüyüp itmekdür (5b-2/3).

on birinci : On birinci vâcib, tavâfı tahâretle olmağdur (5b-5/6).

- on ikinci :** *On ikinci* vācib, tavāfda setr-i ‘avret itmekdür. (6a-2/3).
- on üçüncü:** *On üçüncü* vācib, tavāfda libas-ı tahir olmakdur (6a-3/4)
- on dördüncü :** *On dördüncü* vācib, tavāfıñ ekşerinde ziyāde (6a-4/5).
- on beşinci :** *On beşinci* vācib, tavāfı Hıcr-i İsmā‘il ardında olmakdur (6a-7/8).
- on altıncı :** *On altıncı* vācib, gecenüñ bir miqdārı zamānında (6a-8/9).
- on yedinci :** *On yedinci* vācib, ihrāma niyyet idecek (6b-1/2).

2.3.3.2.2. İşaret sıfatları

Varlıkları tanıtmak, göstermek için kullanılan sıfatlardır (Gencan, 2001, s. 198). İncelenen eserde bu, şol ve ol şeklinde kullanımlarına rastladığımız işaret sıfatlarının örneklerinden bazıları şunlardır:

- bu:** *Bu* du‘ā’yı okuya (38b-8/9).
- Eger *bu* kimse öyle namāzınuñ bākī kalanın kıılınca (40a-4/5).
- Bu* üç farzdan biri olmasa hacca bātil olur (2a-9/3b-1).
- şol:** Yā Rabbi! *Şol* fulān kimse dünyāda ta‘zīmiy-le baña istilām itdi (16b-2/3/4).
- ol:** *Ol* senede farz hacca itse (4a-1/2).
- Nāfile hac itse *ol* vācib olan hac ya ‘umre sākit olur (4a-2/3).
- Üçüncü vācib, *ol* sa‘y yürümege kâdir olan yürüyüp itmekdür (4a-6/7).
- Ol* hînede du‘ā muḥakkak isticābdur (13a-1).
- Ol* tavāfuñ üç evvelinde reml itmekdür (24a-5).
- Tavāfda şevāb *ol* vakıtte olur ki (25a-6).
- Mültezime’ye gelüp du‘ā ide *ol* maḥalde du‘ā muḥakkak ve müstecābdur (33a-2/3).
- Ol* mübārek mekānda ve zamānda namāz terk idüp (42a-7/8/9).
- Ol* kubbenüñ Cebel-i rahmet cānibinden (43a-9).
- Ol* gün cehennemden mücrimler çok azād olduğı gibi (44b-7/8).
- Dağı *ol* kişinüñ üzerine ola ki (61a-5).
- Ol* zamānda hac farz olup (64a-4/5).

2.3.3.2.3. Soru sıfatları

İncelenen eserde adları soru yönünden belirten soru sıfatlarının kullanımlarına pek rastlanılmamıştır. Sadece bir örnekte “ne” soru sıfatının kullanıldığı tespit edilmiştir. Ey bizüm ulumuz saña *ne* muşibet oldı ki bunuñ gibi feryād idersin? (45a-2/3)

2.3.3.2.4. Belirsizlik sıfatları

Varlıklar ve nesnelerin nicelik özelliklerini açık ve kati olarak değil; ayrıntılarına girmeden, belirli olmadan aktaran sıfatlara belirsizlik sıfatları denir (Korkmaz, 2009, s. 395). İncelenen eserde örneklerine rastladığımız bazı belirsizlik sıfatları şunlardır:

bir: *Bir* kimse ne kadar Mekke'ye gelse (3b-7/8).

cümle: *Cümle* hüccâc vakfeye тұrurken ol daһı bile тұrur (41b-3/4).

her: *Her* küşelerde ta' yın olunan du' âları oқumaқ musteһabdur (27b-1/2).

her ne: *Her ne* du' â iderse cā' izdür (27b-2)

fulān : Şol *fulān* kimse dünyāda ta' zīmiy-le baña istilām itdi (16b-2/3).

2.3.3.3. Sıfat-fiiller

Sıfat-fiil ekleri, eylemin geçici olarak sıfat (vasıf adı) işleviyle kullanılmasını sağlar. Tümce içerisinde sıfat ve ad olarak karşımıza çıkar. Sıfat-fiillerde zaman kavramı bulunur. Adların alabileceği tüm çekim eklerini alabilirler. Bu özellikleri dolayısıyla sıfat-fiil (ortaç) yerine daha kapsamlı olarak isim-fiil terimini kullananlar da vardır (Eraslan, 1980, s. 1-6). Eserde tespit edilen sıfat-fiiller (ortaçlar) ve bazı örnekleri şunlardır:

-An: Nāfile hac itse ol vācib olan hac ya ' umre sākıt olur (4a-2/3).

Yayan gidenün her adımı içün yedi yüz şevāb yazılır (37a-5/6).

Benden evvel gelen enbiyānuñ ve benüm itdügüm du' âlaruñ (46a-2/3).

-maz: Anlaruñ aralarında қатı *yaramaz* mücrim hāllū kimseler vardır (44b-2/3).

-ecek: İhrāma niyyet *idecek* muhīt olan libāsı ' ādet üzere giymegi (6b-2/3).

Andan gidüp *gelecek* sene gine gelüp (54b-9).

-miş: On құл азād itmiş şevābı yazılır (31b-4/5) .

2.3.4. Zarf

Zarflar; eylemleri, eylemsileri, sıfat ve zarfları niteleyen ya da belirten sözcükler olarak tanımlanabilir. Zarflar; belirtme biçimlerine göre durum, zaman, yer-yön, ölçü ve soru olarak alt başlıklara ayrılabilir. Eserde zarf olarak kullanılan sözcükler şunlardır:

2.3.4.1. Durum zarfları

Durum zarfları; eylem, eylemsi ya da sıfatı belirten sözcüklerdir. Hâl zarfı olarak da tanımlanırlar. Eserde durum (hâl) zarfı olarak kullanılan bazı sözcükler şunlardır: Mādāmki Mekke’de olur *yayan* i’ âde itmek vâcibdür (4a-8/9). Reml diyü, tavāfuñ evvelinde *omuzlarını silkerek iki şaf arasında bahādırlar yürür gibi, şecā’atle, pekçe pekçe* yürümekdür (24a-6/7/8/9). *Ġāfil* olmaya (3b-1).

2.3.4.2. Zaman zarfları

Eylem ve eylemsileri zaman yönünden belirten sözcüklerdir. İncelenen eserde tespit edilen örneklerde zaman zarfları bazen tek bir sözcükle yapılmış bazen de uzun terkipler ve sözcük grupları ile yapılmıştır. Tespit edilen örneklerden bazıları şunlardır: Murādın hâsıl oldu, siyird *imdi* arzı mahşere (62b-4/5). *Farz namāzı ‘aķabince ve seķer vaķtinde ve aķşam ve şabāķ olduķda ve tavara bindikde ve indikde ve menazile ķonduķda ve bu vaķitlerde ve bu zamanlarda* telbiye itmek sünnet-i müekkededür (10b-8/9, 11a-1/2/3). *Andan şoñra* şükrān ķurbānını boğazlaya (8a-7). *Gice* girse cā’izdür (12a-1).

2.3.4.3. Ölçü (Azlık-çokluk) zarfları

Ölçü bildiren zarflardır. Eylem ve eylemsilere sorulan “Ne kadar?” sorusuna yanıt verirler. Eserde bazı ölçü zarfları şu tümcelerde tespit edilmişlerdir: Cemī’ aşşı idenler aşşısından aña *ziyāde* aşşı virdüm (22a-7/8). Vaķfe’de bu du’ā’ı *ķoķ* okuya (47a-9). Becid maşlahatı olsa *pek* yürümek de cā’izdür (25a-2/3).

2.3.4.4. Yer-yön zarfları

Eylemi ve eylemsileri yer ve yön bakımından etkileyen sözcüklerdir. Aşağı, yukarı, cânib, art, karşı eserde tespit edilen yer-yön zarflarıdır. Gözlerin *aşāķa* şalup ģāyet ģuşū’ i-le ve ģuzū’ i-le tura (57b-4/5/6).

Ka'be-i ibtida geldikde *yuḡaru* mu' allā *cānib*inden gelüp (56a-4/5).

Maḳām-ı İbrāhīm *ard*ında ṭavāf namāzından ṣoñra bunı oḳuya (30a-9/30b-1).

2.3.4.5. Soru zarfları

Eylem, eylemsi, sıfat ve zarfları soru yönünden belirten sözcüklerdir. İncelenen eserde tespit edilen soru zarflarından bazıları şunlardır:

İkinci namāzına ol kılınān *ne* namāzıdır bilmez (42a-1).

Bundan 'aẓīm baña muṣībet *ne* ola (45a-4/5)?

Ne kadar kimseye ṣefā'at iderse ḳabūl itdüm (47a-6/7).

2.3.4.6. Zarf-fiiler

Eylem kök ve gövdelerinden geçici olarak türetilen ve zarf görevinde kullanılan sözcüklerdir. İncelenen eserde kullanılan zarf fiil (ulaç) eklerinden bazıları şunlardır:

-erek: Telbiye iderek teveccüh ide (38b-5).

-dUḳçaA: Barmağı ucuyla tutup ata ve her at *dıḳça* (50b-7).

-dUḳdaA, -dikde: 'Arefe vakfından döndükde imām ardınca gelmek (7a-5/6)

Şabāḥ *olduḳda* ve ṭavara bindikde ve indikde ve menazile *ḳonduḳda* (11a-1/2).

-IncA: Güneş batınca ṭurmak vācibdür. (4b-9).

Ṭavāf idince namāz vaḳti geçer ola (14a-8).

-ken: Şehrine dāḫil olurken bunı oḳuya (12a-4).

Maḡfired ṭalep iderken (14b-9).

-mAdAn: Gine güneş batmadan dönüp (48b-8).

İ'āde itmeden ehline rucū'itse (23b-3).

-Up: cem' idüp de namāzın birden ḳılmak mekrūhdur (21b-2).

Evinden çıkup da mişākine gelince (2b-1/2).

2.3.5. Edatlar

Edatlar yalnız başlarına bir anlama karşılık gelmeyen yalnızca dil bilgisi görevleri olan kelimelerdir (Günşen, 2000, s. 153). Bu bağlamda edatlar, bir duygu veya seslenme ifadesini karşılayabildiği veya sözcükler arasında anlam ilgisi kurabildikleri gibi sözcükler, sözcük grupları ve tümceler arasında bağlama görevi de üstlenebilmektedirler.

İncelenen eserde edatları; çekim edatları, bağlama edatları ve ünlem edatları şeklinde inceledik.

2.3.5.1. Çekim edatları

İsimlerden sonra gelerek bağlı olduğu isimle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, cihet, tarz, benzerlik, başkalık vb. bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelere çekim edatı diyoruz (Hacıeminoğlu, 1992, s. 1). Eserde çekim edatı ve tümcedeki kullanım örnekleri şu şekilde tespit edilmiştir:

gibi: Bunuñ *gibi* te'sir idicek benim qalbime (16b-8/9).

Anasından toğduğı gün *gibi* olur (31b-3).

içün: Tavâf itmek *içün*, meger farz namâzına kâmet olmuş ola (14a-4/5).

Meger tavâf iderken namâz *içün* ikâmet ola (26b-1/2).

ile: Bayram günü üç nesne arasında tertib *ile* olmak vâcibdür. (7b-8/9).

Hacer-i Esved'e kimseye izâ itmek *ile* varmaya menhîdür. (18b-1/2).

üzre: Bu vech *üzre* yedi kez devrân ide (20b-5/6).

-a karşı: Kibleye *karşı* durmak müstehebdur (43b-6).

2.3.5.2 Bağlama edatları

Kelimelerden küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya manâ bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında irtibat kuran edatlara bağlama edatları denir" (Gülensoy, 2000). İncelenen eserde tespit edilen bağlama edatları şunlardır:

ve: Haccuñ 'ilm-i hâlini *ve* okuyacak du'âları bildirir (1b-7).

ammâ: Ba' de'z-zevâl 'arefe günü *ammâ* güneş batınca turmak vâcibdür (4b-8/9).

Tekbîr idüp de istilâm ide *ammâ* öpmege ve elini degirmege kâdir olmasa (20a-3/4/5).

belki: Kâdir olsa ellerin ref' itmeye *belki* tekbîr idüp de istilâm ide (20a-3/4).

Qurbân üzerinde bir borç qalır *belki* 'umre itmek bir kere ba' zılar yanında vâcibdür (52b-5/6)

da, de: Muhiť'da didi ki bunu *da* ziyâde ede (51a-1).

Eger 'umre götürse *de* tırâş olmadın bir 'umreye dahı varup (52a-6/7).

dahı: Tavâfuñ bir sünneti *dahı* tavâfda vaqâri-le ve huşû' i-le ve sukûnet-ile olmakdur (24b-7/8).

İkinci namāzın *daḥı* kılınmaz ve ikinci namāzın terk itmek (41b-4/5).

eger: *Eger* ‘umre götürse de tırāş olmadın bir ‘umreye *daḥı* varup (52a-6/7).

İbtidā tavāfında *eger* kārın ya müfrid bi’l-ḥac oldıysa (15b-5/6).

ki: Tavāfda şevāb ol vakıtde olur *ki* evvelinden āhirindeñ bir eḥadī kendinden incinmeye (25a-6/7).

Nesliñden her kim *ki* gelüp bu du‘ā’i idende yarlıgādum (22a-4/5).

meger: Yedi şavtı birbirine üleşdürüp arasını kesmemek, *meger* tavāf iderken namāz için iḳāmet ola. (26a-9/26b-1).

Tavāf itmek için *meger* farz namāzına ḳāmet olmuş ola (14a-4/5).

lākin: Tavāfı tahāretsiz itse farz edā olmaḳda cā’izdür *lākin* abdestsiz idicek bir ḳoyūn kurbān vācib olur (22b-4/5/6).

Ḥac fāsıd olmaz, *lākin* bir dem lāzım olur. (9a-5).

ola ki: Rabbi’l-‘izzetden ḥiṭāb *ola ki* (44b-4).

Bundan ‘azīm baña muşibet ne *ola ki* altmış yetmiş yıl iḡvā idüp (25a4/5).

yāḥūd: Ka‘be-i Şerīf’e irsāl ide *yāḥūd* gine ‘avdet idüp de tavāfı i‘āde ide (23a-3/4).

Nāfile ḥac itse ol vācib olan ḥac ya ‘umre sāḳıṭ olur *yāḥūd* bir ‘umre ide (4a-2/3/4).

zīrā: Ba‘zı yerlerde du‘ā itmek için gezmeye, *zīrā* sünnet budur (33b-4/5).

Ol ḳılınān ne namāzıdur bilmez, *zīrā* ‘ömründe öyle vakıtde ikinci ḳılınıduḡın görmedi. (42a-1/2/3).

2.3.5.3 Ünlem edatları

Ünlem edatları, sevinç, üzüntü, kızgınlık, korku, heyecan, şaşkınlık gibi vb. duyguları ifade eden edatlardır. Köken ve yapı bakımından ya tabiat seslerini taklit suretiyle veya hislerin yorumlanarak “ses” şeklinde ifade edilmesi sonucunda meydana gelmişlerdir (Hacıeminoğlu, 1992, s. 178). İncelenen eserde ünlem edatı olarak sadece “ya” nidası tespit edilmiştir.

Yā Beyt! Rabbūñ emridür. Yüri maḥşer yerine (62a-2)

Yā Rabbi! *Şol* fulān kimse dünyāda ta‘zīmiy-le baña istilām itdi (16b-2/3/4).

Yā Ādem! Taḥḳıḳ ben seni yarlıgādum (22a-3/4)

Yā Rabbenā! Anlaruñ aralarında ḳatı yaramaz mücrim ḥāllū kimseler vardur (44b-2/3).

Yā Resūlu’llāh! Baña gelüp ziyāret idenler ben şefā‘ at idüp ‘azābdan ḥalās itdüm (63b-2/3/4).

Ayrıca bir ünlem sözcüğü olmayıp ünlem anlamı veren ifadeler de şu şekilde tespit edilmiştir:

Görün! Benüm kirlüce ve tozluca kıllaruma, uzak uzak yollardan gelüp (44a-5/6).

2.3.6. Eylem (fiil)

Bir kılış, bir oluş veya durumu, toplu bir deyimle olup biteni anlatan kelimeye fiil denir (Banguoğlu, 2004, s. 408). Her fiilde eylem, zaman ve kişi bildiren üç kavram bulunmaktadır (Dizdaroğlu, 1963, s. 5). Eylemin zaman ve kişi bildirmesi eylemlere gelen kip ve kişi ekleri ile sağlanmaktadır. Eylemler, yapı itibarıyla diğer sözcük türlerinde olduğu gibi basit, türemiş ve bileşik yapıları olarak tasnif edilmektedir.

2.3.6.1. Olumsuzluk eki

Eylemlerde olumsuzluk durumu “-mA” eylemden eylem yapma ekiyle yapılırken adlarda ise “değil” sözcüğü ile yapılmaktadır. İncelenen eserde tespiti yapılan olumsuzluk eki örneklerinden bazıları şunlardır:

Muḳaddemā ihṛām diyü bez geymege derler deyenlerden ol^{may}a (3a-6/7).

Nesne lazım ol^{maz} (4b-5/6).

Bile cemā‘ atle kılmayup da cemā‘ ati terk itmeden (14b-5).

‘Aşr namāzı diyü niyyet idüp iḳtidā it^{mez}, ikindi namāzı cā’iz ol^{madı} (42a-4/5/6).

Şevābuñ ila’l-ān yazup tamām idem^{ediler} (55a-4/5).

Mertebeden maḫrūm edüp de ‘azābı elime it^{meyeler} (64b-2).

2.3.6.2. Kişi ekleri

Kişi ekleri, eylemdeki oluş ve kılışı, bir zaman ve şekil modeli içinde kişilere bağlayan eklerdir. Zaman ve şekil eklerinden sonra gelen kişi ekleri, kendilerinden sonra sadece soru eki alabilirler (Korkmaz, 2009, s. 571). Kişi eklerini zamir kökenli kişi ekleri, iyelik kökenli kişi ekleri ve emir kökenli kişi ekleri olarak tasnif etmek mümkündür. İncelenen eserde tespiti yapılan kişi ekinin kullanımı aşağıda belirtilmiştir.

2.3.6.2.1. Zamir Kökenli Kişi Ekleri

Bu ekler geniş zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve gereklilik kipi ile kullanılmaktadır. Eserde zamir kökenli kişi eklerinin kullanım şekilleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1.1. Zamir kökenli kişi ekleri

Kişi	Eki	Metindeki örnek kullanımı
Teklik	1. Kişi	-
	2. Kişi	-sin
	3. Kişi	-
Çokluk	1. Kişi	-
	2. Kişi	-
	3. Kişi	-lar, -ler

2.3.6.2.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri

Bu ekler şart ve görülen geçmiş zaman kiplerinin çekiminde kullanılır. Eserdeki kullanım biçimleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1.2. İyelik kökenli kişi ekleri

Kişi	Eki	Metindeki örnek kullanımı
Teklik	1. Kişi	-m
	2. Kişi	-
	3. Kişi	-
Çokluk	1. Kişi	-k, -k
	2. Kişi	-
	3. Kişi	-lar, -ler

2.3.6.2.3. Emir Kökenli Kişi Ekleri

Bu ekler hem kişi hem kip eklerine karşılık gelmektedir. Eserdeki kullanım biçimleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 1.3. Emir kipi kişi ekleri

	Kişi	Eki	Metindeki örnek kullanımı
Teklik	1. Kişi	-	-
	2. Kişi	-	şefâ' at eyle (63b-5).
	3. Kişi	-sun, sün, -sin	ğâfil olmayasın (42b-2).
Çokluk	1. Kişi	-	-
	2. Kişi	-ñız, -ñiz, -ñüz, - üñ	görüñ (44a-5).
	3. Kişi	-sunlar, -sünler	mağfûr olsunlar (62b-1).

2.3.6.3. Eylem çekimi

Eylemler, kip ve kişi eklerini alarak tümcede yüklem görevini üstlenirler. Türkçede eylem çekimi; haber ve dilek kiplerinden birisiyle çekimlenmesi durumunda basit çekimli eylemler, kip ekine çekimli ek-eyleminin eklenmesi durumuna birleşik çekimli eylem denilmektedir.

Eserde tespit edilebilen eylem kök ve gövdelerinin tümcede kullanımları basit çekimli eylemler ve birleşik çekimli eylemler olarak tasnif edilmiştir.

2.3.6.3.1. Basit çekimli eylem

İncelenen eserde basit çekimli eylemler bildirme ve dilek kipleri başlıkları altında incelenmiştir.

2.3.6.3.1.1. Bildirme kipleri

Bildirme kipleri, yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işlerin haberini vermeye yarayan kipler olarak açıklanmış ve görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman olmak üzere beş gruba ayrılmıştır (Ergin, 2021; Korkmaz, 2009). İncelenen eserde şimdiki zaman kipinin kullanımına ilişkin herhangi bir örnek tespit edilememiştir. Tespiti yapılan diğer haber kiplerinin kullanım aşağıda belirtilmiştir.

2.3.6.3.1.1.1. Görülen geçmiş zaman

İncelenen eserde tespit edilen görülen geçmiş zaman kullanımlarına ait örnek tümcelerden bazıları şunlardır:

Teklik 1. kişi:

Dilerse aña bağışladum (47a-8).

Öyle namāzın kıldum (41b-2).

Taḥkīk añı ben yarlıgadum (47a-5).

Teklik 2. kişi:

Yā ‘ Abdullāh kirāmen kātibīne ta‘ ab virdüñ (55a-2/3).

Teklik 3. kişi:

Ḳabu yanında ṭurup bunı oḳudı (55a-1/2).

Fī’s-sirāc İmām Ṭaḥāvi diḍi (25b-3/4).

Gözine uyḳu gelüp görḍi (45b-2/3).

Çokluk 1. kişi:

Ḳabr-i Şerīf üzerine vardık (63a-7/8).

‘ Āriflerden bir kimse ḥalk ṛucū itdik (49b-1/2).

Çokluk 3. kişi:

Bu maḥālde terk idüp de pāk olup gitdi/er (45b-6).

Du‘ ānuñ şevābuñ ila’l-ān yazup tamām idemedi/er (55a-4/5).

2.3.6.3.1.1.2. Öğrenilen geçmiş zaman

İncelenen eserde öğrenilen geçmiş zaman kipine ait az sayıda örnek görülmüştür. Tespit edilen örnekler sadece 3. kişide teklik ve çokluk kullanımlarına ait olup 1. ve 2. kişi ekinin herhangi bir kullanım örneğine rastlanılmamıştır.

Teklik 3. kişi:

Cemī‘ i enbiyā (‘ a.s) anuñ üzerine mübārek ṭutaḳların degürmiş (16a-2/3).

Çokluk 3. kişi:

Melā’ike’i muḳarrabın daḥı istilām itmışler (16a-4).

2.3.6.3.1.1.3. Gelecek zaman

İncelenen eserde sadece gelecek zaman ekinin -acak, -ecek biçiminin 3.teklik kişi ekindeki kullanım örnekleri tespit edilmiştir:

Қыямет күні *olacak* (61b-5).

Eserde gelecek zaman ekinin ilk ünlüsünün daralmaya uğradığı örneklerle de rastlanılmıştır:

“Anı baña bağışla.” diyü şefâ‘ at *idicek* (16b-4/5).

Һәсер-и Есвәд’и *өпүcek* (17a-2).

2.3.6.3.1.1.4. Geniş zaman

Geniş zaman kipi -r, -Ar, -Ir ve -Ur ekleriyle çekimlenmiş olup eserde 1.ve 2. kişi teklik ve çokluk örneklerine rastlanılmamıştır. Metinde 3. kişi kullanımına ilişkin rastlanan geniş zaman örnekleri ise şunlardır:

Һәсәд фәсид олмәз, ләкин бир дем ләзым ол*ur* (9a-5).

Аһмақ даһи вар ки шәбәһ нәмәзи қылнуркен гел*ür* (14b-3/4).

Қабр-и Шәриф иле минбер арасына *дирler* (57a-5).

‘Umre *ider*, tırāş olmadın libās gey*er* ve ba‘ zılar tırāş olmadın tekrār ‘umre *ider*, қurbān vācib ол*ur* (52b-2/3/4).

Раһмет тәлеб *идерler* ve‘ азәбымдан һәвф *идерler* (44a-8/9).

2.3.6.3.1.2. Dilek (tasarlama) kipleri

Dilek (tasarlama) kipleri; eylemlerin iş, oluş ve hareketinin istenilen, lüzumu görülen, şarta bağlı veya emir bildiren kullanımlarıdır. İncelenen eserde tespit edilen tasarlama kip ekleri ve kullanım tümceleri aşağıya çıkarılmıştır.

2.3.6.3.1.2.1. İstek kipi

Eylem kök ve gövdelerine /-a/, /-e/ ekleri getirilerek oluşturulur. İncelenen eserde tespit edilen bazı istek kipi örnekleri şunlardır:

Һәшһилһ йелмә*e* ve yāb yürümә*e*. (24a-9).

Tafşili fehm idüp de ġāfil olmayasın (42b2).

‘Ale’l-fevr Mekke’den çıkā gide (53a-9/53b-1).

Ve kişi evinden çıkmazdan evvel iki rek‘ at namāz kıla (2a-8/9).

Ka‘ betu’llāh maḥşerine koyalar (63b-5/6).

Ḳādir olmasa götürüp itdüreler (5b-3/4).

İstek kipinin olumsuz biçiminin örnekleri şunlardır:

Muḳaddemā iḥrām diyü bez geymege derler deyenlerden olmaya (3a-6/7).

Ġāfil olmaya (3b-1).

Namāzın vaḳti kerāhetde kılmaya (21a-1).

Evvelinden āḫirindeñ bir eḫadī kendinden incinmeye (24b-7).

Mertebeden maḥrūm edüp de ‘azābı elime itmeyeler (64b-29).

2.3.6.3.1.2.2. Emir kipi

Emir kipi Türkolojinin tartışmalı konularından birisidir. Emir kipinin 1. teklik ve çokluk şekillerinin emir kipi veya istek kipi olduğu hususunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. İncelenen eserde 1. teklik ve 1. çokluk kişi kullanımına rastlanılmamış diğer kişilerde ise sınırlı örnekte kipin kullanımına rastlanılmıştır:

Ka‘ be-i dünyāda ziyāret idenler ḳalksunlar (63b-8/9).

Görün! Benüm kirlüce ve tozluca ḳullaruma, uzak uzak yollardan gelüp (44a-5/6).

Baḅa gelmeyenleri sen şefā‘ at eyle (63b-4/5).

2.3.6.3.1.2.3. Şart kipi

Eylemlere gelen ve şart anlamını veren ekin çekimi, iyelik kökenli kişi ekleriyle yapılır. İncelenen eserde -sA şart kipinin basit çekimli eylemlerde genellikle ekleşmiş biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir. İstisna olarak sadece bir örnekte “ise” biçiminin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Bir zirā‘ miḳdārı poş ḳalır ise nıṣf ṣağ buğday sadaḳa ide (36a-4).

Eserde rastlanan şart kipinin kalıplaşmış kullanımı ile ilgili örnekler ise genellikle teklik 3. kişi eki ile gerçekleşmiştir. Sadece iki örnekte çokluk 3. kişi kullanımına rastlanılmıştır. Diğer kişi ekleri ile birlikte kullanım örneği ise tespit edilememiştir:

teklik 3. kişi:

Eger otursa yatsa cā'izdür (43b-5).

Bu çayıra çıkırsa ve alçağ yere inse ve yolda niyyetlü kimselere uğrasa (10b-7/8).

İ' âde itmeden giderse kefarete vâcib olur (23a-1/2).

Rākiben giderse her adımı için yetmiş şevāb yazılır (37a-8/9).

Eger tahāretle i' âdeitse dem sākıt olur (5b-6/7).

çokluk 3. kişi:

Eger götürüp itdürseler cā'iz i' âde itmese dem lâzım olur (23b-5/6).

Vaktā ki namāzdan fāriğ olsalar 'ale't-ta' c'il vakfeye yerine gideler (42b-3/4/5).

Eserdeki şart kipinin olumsuz şekline ait tespit edilen bazı örnekler şunlardır:

Bulunmasa mekrūhdur (8b-3).

Bu tertib üzere olmasa İmāmeyn yanında (8a-9).

Elin degürmege kâdir olmasa (19b-4/5).

Cā'iz i' âde itmese dem lâzım olur (23b-6).

Yāhūd öyleye yetse ikindiye yetmese ya rāhle yanında tursa mescide gelmese aña cem' itmek iki farzı cā'iz olmaz (40b-5/6/7/8).

2.3.6.3.1.2.4. Gereklilik Kipi

Eserde tespit edilen gereklilik kipine ait örneklerden bazıları şunlardır:

Belki irācuḳdan işāret itmelü (19b-5).

Ḥacer-i Esved'i istilām itmelü olsa bu du'ā'ı okuya (28b-3).

Kaçan Müzdelife'den gitmelü olsa sükūnetle yāb yürüyüp gide (50a-6/7/8).

Ayrıca gereklilik anlamı aşağıdaki örnekte tespit edildiği gibi "gerek" sözcüğü ile de ifade edilmiştir.

Omuzı berāberi kaldırmak gerekdür (18a-1).

2.3.6.3.2. Birleşik çekimli eylem

Kip ekine çekimli ek-eylemin eklenmesi durumuna *birleşik çekimli eylem* denilmektedir. Ek eylem genellikle çekimlenirken kaybolmaktadır. "Birleşik zamanlı eylemlerde *i-* ek eylemi sadece görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipi ekleri alabilir. Dolayısıyla birleşik kipli eylemler kendi içinde *hikāye*, *rivāyet* ve *şart*

olmak üzere üç gruba ayrılır” (Vural, H. ve Böler, T., 2014, s. 235). İncelenen eserde birleşik çekimli eylem ile ilgili örneklerden bazıları şunlardır:

2.3.6.3.2.1. Hikâye birleşik çekimi

Basit çekimli eyleme, görülen geçmiş zaman ekinin getirilmesi durumunda hikâye birleşik çekimi oluşur.

Geniş zamanın hikâyesi

Metinde geniş zamanın hikâyesi çekimlenirken ek biçiminde kullanılmış olup “idi” şeklindeki kullanımına ise rastlanılmamıştır:

Bunı *oğurlardı* (27b-8).

Şarkâ ve ğarba ziyâsı *ererdî* (16b-6).

İstek kipinin hikâyesi

İncelenen eserde istek kipinin hikâyesine ait herhangi bir örnek tespit edilememiştir.

2.3.6.3.2.2. Şart birleşik çekimi

Basit çekimli eyleme ek eylemin şart kipi ile çekimli hâlinin getirilmesiyle oluşan bileşik çekimli eylem durumudur.

Geniş zamanın şartı

İncelenen eserde, teklik 1. ve 2. ile 1. çokluk kişiye ait örnek tespit edilememiştir. Diğer kişi ekleri ile kullanılan örnekler şunlardır:

teklik 3. kişi:

Eger kırâna niyyet iderse (9b-6).

‘Umreye niyyet iderse bunı okuya (10b-1/2).

Esved’e kimseye izâ itmeden istilâm olun *ursa* tavâfda niyyet idüp (17b-6/7).

Çıkarsa bir dem lâzım olur. (48b-7).

çokluk 2. kişi:

Şanda olursanız (61b-12).

çokluk 3. kişi:

Eger götürüp itdürse/er cā'iz i'āde itmese dem lāzım olur (23b-5/6).

Aşağıdaki örnekte olduğu gibi “ise” biçiminde kullanım da tespit edilmiştir. Derecelere dege eger bir zirā' miqdārı poş qalır ise nişf şağ buğday sadāka ide, vācib olur (36a-4/5).

Sadece bir örnekte ise geniş zaman şartının olumsuz şekline rastlanılmıştır: İkinci namāzın tamām idüp de imāma yetmezse cem' itmek cā'iz olmaz (40a-5/6).

Görülen geçmiş zamanın şartı

Eserde çekimlenen görülen geçmiş zamanın şartı ile ilgili tespitlerde olumlu ve bitişik olarak kullanıldığı, olumsuz biçimine rastlanılmadığı görülmüştür. Kullanım örnekleri şunlardır:

‘Umreye niyyet itdiyse telbiye qat' ide (15b-14/5).

Hacc-ı kırāna niyyet idüp geldiyse tırāş olmaya (36a-7/8).

Eger itdiyse tekrār bir dağı itmek lāzım olur (36b-6/7).

Eger Mekke'den libāsi-le vardiyse çıkup ihrām, ihrām bezlerini geye (51a-8/51b-1).

Bir kimse selām itmek vaşiiyet itdiyse diye ki (59a-6).

Bu iki kimseye libās geyüp de cināyet oldiyse qurbān cā'iz olmaz. (36b-4/5).

2.3.6.4. Ek-eylem

Ek eylemin tanımlanması ile ilgili Ergin, “eskiden cevherî fiil, cevher fiil denilen, bugün ad fiil veya ana yardımcı fiil diyebileceğimiz i- fiilidir” şeklinde ifade etmektedir (Ergin, 2004).

Basit çekimli eylemlere gelerek birleşik çekimli eylemleri meydana getiren ek eylem, bileşik çekimli eylemler bahsinde ifade edilmiştir. Ek eylemin diğer görevi ise ad soylu sözcükleri eylem durumuna getirerek çekime sokmasıdır. Tespit edilen örnekleri şunlardır:

2.3.6.4.1. Ek-eylemin görülen geçmiş zamanı

İncelenen eserde ek-eylemin görülen geçmiş zaman çekiminin “idi” veya “-DI/DU” yapıları ile ilgili herhangi bir örneğe rastlanılmamıştır.

2.3.6.4.2. Ek-eylemin geniş zamanı

Genellikle ek-eylemin geniş zaman çekiminin *-dUr* şeklindeki kullanımına rastlanılmış olup az sayıdaki *-dIr* şeklindeki kullanım örnekleri de tespit edilmiştir:

Mücāvīr olmuş kimseler *vardur* (20b-2).

Ammā mekrūh*dur* (6b-7).

Tırāş olma*kdur* ya kırkma*kdur* (5a-7/8).

Dört şavtı far*zdur*, üç şavtı vācib*dür* (6a-6).

Belki her tavāfun ardınca sa‘ yi yok*dur* (24b-5).

Bu üç mescidden efḍal yiryüzinde mescid yok*dur* (60b-3/4).

Sünnet bu*dur* (38a-9).

Ḥadīş-i Şerīf’de *vardır* (20b-9).

Mādāmki Mekke’de *dir* i‘āde vācib*dür* (22b-9, 23a-1).

Bazı örneklerde ise ek-eylemin geniş zamanının eksiz kullanımına rastlanılmıştır: Esved’i ibtidā tavāfda üç vechi *var* (19a-7).

Ek-eylemin geniş zamanının olumsuzu “*degil+dür*” biçiminde kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir. Düz ünlülü kullanımlarına ise rastlanılmamıştır.

Tertīb vācib *degildür*, belki sünnet*dür* (8a-1).

Öpmek lāzım *degildür* (25b-1).

Ḳabr-i Şerīf üzerinde olan şubāka yakın varmaya, edeb *degildür* (57b-1/2).

Aña mütehemmil *degildür* (60b-8).

2.3.6.4.3. Ek-eylemin şartı

İncelenen eserde ek-eylemin şartı “ise”, i-se, şeklindeki kullanım örnekleri tespit edilmiştir:

Münferid bi’l-ḥac *ise* tavāf-ı ḳudumi diyü niyyet ide (15a-7/8).

Yanında gökçek koḳulu nesneler var*i-se* tayyiblene (56b-3/4).

Eserde ek-eylemin şartının olumsuz biçimi “*degil+se*” şekliyle kullanılmıştır:

Vaḳt-i kerāhet *degilse* iki rek‘ at taḥiyyetü’l-mescid kıla (39a-7/8).

vaḳt-i kerāhet *degilse* iki rek‘ at sünnet iḥrām deyü niyyet idüp namāzı kıla (51a-7/8).

Eserde, ek-eylemin şartı *ise*'nin kalıplaştığı sözcük örneği de bulunmaktadır:
Bir *kimse* sükûnet-ile vaķârî-le yâb yürüyüp (24b-9).

2.3.6.5. Basit Yapılı Eylemler

Anlamı ve yapısı bozulmadan daha küçük birimlere bölünemeyen kök hâlindeki eylemlerdir. İncelenen eserde tespit edilen basit yapıli eylemlerden bazıları şunlardır:

Dem sâķıt *olur* (5b-7).

Bilâ zarûri te'ķîr *ider* (14b-9).

Bilâ şavt *öpe* (18a-9).

Mü'ezzin ezân *oķur* (39a-9)

Cümle konuşuların nârdan azâd *itdüm* (62b-3).

2.3.6.6. Türemiş Yapılı Eylemler

Türemiş yapıli eylemler, ad ve eylem köklerine gelen yapım ekleriyle türetilen yeni eylemler olarak tanımlanabilir. İncelenen eserde addan eylem yapan ekler ile oluşturulan türemiş eylemler ve eylemden eylem yapan ekler ile oluşturulan türemiş eylemler şeklinde tasnif edilerek tespit edilen ekler ve örnekleri aşağıda belirtilmiştir.

2.3.6.6.1. Addan eylem yapan ekler ile oluşturulan türemiş eylemler

İncelenen eserde tespiti yapılan addan eylem yapan ekler ile oluşturulan eylemler ve tümcedeki kullanımlarına dair örneklerden bazıları şunlardır:

+lA:

Andan şöıra şükrân ķurbânını boğaz/aya (8a-7).

Andan namâz тұrur gibi ellerin baē/ayup (57b-3/4).

Mülâyemetle söy/eyüp kimseye ezâ itmemekdür (2a-7).

Beni bir/edi (47a-3).

+A:

Cemî' günâhların yarlıēadum (44b-1).

Ĥacer-i Esved'i istilâm itmek dilēduk (32a-2/3).

2.3.6.6.2. Eylemden eylem yapan ekler ile oluşturulan türemiş eylemler

İncelenen eserde tespiti yapılan eylemden eylem yapan ekler ile oluşturulan eylemler ve tümcedeki kullanımlarına dair örneklerden bazıları şunlardır:

-ir:

Elini deg*i*rmeğe kâdir olmasa (20a-4/5).

-dUr:

Kâdir olmasa götürüp it*dü*reler (5b-4).

Ṭavāfda niyyet idüp iki elin namāzda k*al*dur*dı*ğı gibi kulağı beraber*i* k*al*dı*ma*k sünnetdür (17b-7/8).

-il:

Şevāb yazı*l*ur (32a-9).

Yetmiş biñ dereçe viri*i*ür (32b-1).

Ya abdesti bozu*l*sa (26b-5).

-un, -n:

Mikātdan ihrām*la*nma*k* vācib olur (3b-9).

Bulu*u*masa mekrūhdur (8b-3).

-iş, -uş:

Ḳoñu*ş*uları mağfūr olsunlar (62b-1).

Öyleye yeti*ş*mese ikindi' *i* imām ile kılma*k* cā'iz olmaz (40b-4/5).

2.3.6.7. Birleşik eylemler

Bileşik eylemler, bağlı ögesi eylem olan yapılardır; bu yapıların asıl ögesi ise zarf işleviyle kullanılmış bir ad veya zarf-eylem eki almış bir eylemdir (Karaağaç, 2009, s. 204). Bir başka tanıma göre ise, bir ad ile bir yardımcı eylemin veya iki ayrı eylem şeklinin yahut da ad soylu bir veya birden fazla sözcük ile bir esas eylemin birleşmesinden oluşan ve tek bir kavrama karşılık olan eylemlerdir (Vural, H. & Böler, T., 2014, s. 244).

Eserde bileşik yapılı eylemlerden bazıları şöyle tespit edilerek metin içerisinden örneklendirilmiştir:

bul-: Uşul bul- (57a-8).

kıl-: Namāz kıl- (2a-9), taḥiyyetü'l-mescid kıl- (39a-8).

eyle-: Tercih eyle- (7a-4), gusul eyle- (39a-5), şefā' at eyle- (63b-5).

it-: Ezā it- (2a-7), vakfe it- (2a-8), tavāf-ı ziyāret it- (2a-9), sa'y it- (4a-5), i'āde it- (4a-9), edā it- (4b-4), cemre it- (5a-6), setr-i 'avret it- (6a-3), terk it- (6b-3), ibtidā it- (6b-9), taḳaddum it- (7a-6), Te'hīr it- (7b-4/5), ri'āyet it- (7b-6/7), taḳdīm it- (8a-3), tırāş it- (8b-9), ḳazā it- (9a-7), telbiye it- (11a-4/5), ğusl it- (11b-2), ṭaleb it- (13a-5), teveccüh it- (14a-4), niyyet it- (15a-8), istilām it- (16a-4), beyān it- (17a-8), işāret it- (19b-5), ḳurbān it- (22b-7), rucū' it- (23b-3), şavt it- (28a-1), dünyā kelāmın it- (28a-6), şekvā it- (28a-9), azād it- (31b-4), gökçek it- (31b-6), du'ā it- (33b-5), tamām it- (40a-1), cem' it- (40a-6), iḳtidā it- (42a-5), ḳabūl it- (47a-6), 'umre it- (52a-7), hac it- (52b-8), selām it- (59a-6), vaşiiyet it- (59a-9), işlāḥ it- (61a-9), ḥalās it- (63b-4), vaşf it- (64a-6/7).

ol-: Muḳārin ol- (2a-1), bāṭıl ol- (3b-1), ğāfil ol- (3b-1), vācib ol- (3b-9), sākıṭ ol- (4a-3), ḳādir ol- (4a-6/7), lazım ol- (4b-6), tırāş ol- (5a-7), te'hīr ol- (7b-3), mutematti' ol- (8a-4), mezkur ol- (9a-4), fāsıd ol- (9a-5), ḳurubāt ol- (11a-8/9), dāḥil ol- (12a-4), zāyi' ol- (12b-5/6), 'ayān ol- (13b-1), ḳāmet ol- (14a-5), müsteḥak ol- (15a-1), nāzil ol- (16a-2), ṭaleb ol- (17a-8), izdiḥām ol- (17b-5), istilām ol- (17b-6), mezkūr ol- (19a-1), 'āciz ol- (19a-2), mücāvīr ol- (20b-2), ğāfil ol- (20b-4), ṭāhir ol- (23a-7), mani' ol- (23a-9), iḳāmet ol- (26b-2), ḥāzır ol- (26b-2), şāḥib-i 'özür ol- (26b-5/6), tamām ol- (26b-5), mekrüh ol- (27a-4/5), ta'yīn ol- (27b-1), meşğul ol- (28a-5/6), istimā' ol- (28a-9), ğarḳ ol- (31a-7), ref' ol- (31a-9), fāriğ ol- (31b-1), pāk ol- (31b-2/3), maḥv ol- (31b-7), ḳabūl ol- (33a-4), muttaşıl ol- (33b-6), meşğul ol- (34b-9), ḥāli ol- (35b-9), 'āciz ol- (36a-2), cināyet ol- (36b-4/5), māşıyan ol- (37b-2), kāmil ol- (38b-6), nāzil ol- (39a-4/5), sākin ol- (39b-2), farz ol- (43a-1), şāhid ol- (44a-9), ḥiṭāb ol- (44b-4), cem' ol- (45a-1), muşībet ol- (45a-3), zāyi' ol- (45a-7), ṭayyīp ol- (45a-9), ḳarīb ol- (48b-1/2), sünnet ol- (49b-7), vāşıl ol- (50a-3), vāḳi' ol- (56a-2/3), ma'mūr ol- (56b-6), ḥay ol- (57b-7), iḥtişār ol- (60b-8), maḳbūl ol- (61a-2), şāyi' ol- (61a-6), sebeb ol- (61a-9), ḥāzır ol- (62a-3), ḥaşıl ol- (62a-4), mağfūr ol- (62a-7), ḳābil ol- (64a-7).

3. ÇEVİRİ YAZILI METİN

Hāzā Menāsik-i Hacı Sinān Efendi

[1b] (1) “*Bismi’l-lāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm* (2) *Elḥamdü’lillāhi’l-lezi ce‘ele’l-beyte’l-ḥarām* *kiyāmen* (3) *li’n-nāsi ve huden li’l-‘ālemīn ve şerrefehü bi’l-i* (4) *iḍāfeti ilā nefsihi ve’lā* *sā’iri’l-beḳā’i ecme‘in* (5) **ve ce‘elehü meşvā İbrāhime ve İsmā’ila ‘elayhimā** (6) *eş-şelavatu ve’s-selāmu ve ḥulafā-i rāşidīn*”. (7) **Haccuñ ‘ilm-i ḥālını** ve okuyacak du‘āları

[2a] (1) bildirir ve hac yolunda şālīḥ olamayan kimseler muḳārin (2) olmadın ḥazer ide. **Resūlu’llāh şalla’llāhu** Te‘ālā (3) ‘aleyhi ve sellemden su‘āl olundu ki: “Hacda (4) eylük nedür?” Buyurdılar ki: “Fuḳarāya ve misākine (5) ta‘ām virmekle ve bildüğine ve bilmedigüne (6) selām virmegi bezl itmeñ ve söyledüğine (7) mülāyemetle söyleyüp kimseye ezā itmemekdür.” (8) dedi. **Ve kişi** evinden çıkmazdan evvel (9) iki rek‘at namāz kıla. Äyete’l kürsī [2b] (1) ve li ilāfi ḳureşin süresini okuya. Evinden (2) çıkup da mişākine gelince aña bir mekrūh nesne (3) gelmeye ve daḥı bunı okuya “*Allāhumme ente* (4) *e’s-şāḥibu fi’s-seferi ve’l-ḥalīfeti fi’l-ehli ve’l-māli* (5) *ve’l-veledi iḥfīznā ve iyyāhum min külli āfetin* (6) *ve ‘āhetin*” deye **ve tavara bindügi** zamānda (7) bunı okuya. “*Sübhāne’l-lezi seḥḥere lenā hāzā ve mā* (8) *künnā lehu muḳrinīn ve innā ilā Rabbīnā lemunkalībūn*” (9) ve üç kere bunı okuya “*Sübhāneke inni ḳalemtu* [3a] (1) *nefsi fağfırli zunūbī. Fe innehu lā yağfīru’l zunūba* (2) *illā ente*.” **Ḳaçan** bir menzile ḳonsa bunı okuya. (3) Ol menzilden gidince kendüye maḥlūḳdan zarar (4) gelmeye “**e‘ūzu bi kelimāti’l-lāhi et-tāmmeti kullihā** (5) min şerri mā ḥalaḳa”. **Faşlun:Farāizi’l-Hacı**. Haccuñ (6) farzı üçdür: **Biri** iḥrāmdur. Muḳaddemā iḥrām diyü (7) bez geymege derler deyenlerden olmaya. **İkinci** farzı (8) ‘Arefe’de vaḳfe itmekdür. **Üçünci** farzı (9) tavāf-ı ziyāret itmekdür. Bu üç farzdan biri [3b] (1) olmasa ḥaccı bātıl olur. Gāfil olmaya. **Faşlun:(2) Haccuñ vācibleri yigirmi beşdür**. On yedisi (3) ittifākidür. Bāḳisi ihtilāfidür. Ba‘zılar yanında (4) vācibdür ve ba‘zıları yanında sünnetdür. Ammā müttefik (5) olanuñ evvelkisi miḳātdan iḥrāmlanmaḳdur. (6) Nefs-ü iḥrām farzdur. Her ne mekānda itse (7) cā’iz, ammā miḳātda olması vācibdür. Bir kimse (8) ne ḳadar Mekke’ye gelse hac içün ya ‘umre içün (9) miḳātdan iḥrāmlanmaḳ vācib olur ve bir hac [4a] (1) veya bir ‘umre vācib olur. Ol senede farz ḥaccın (2) itse ya nāfile hac itse ol vācib olan hac (3) ya ‘umre sāḳıṭ olur yāḥūd bir ‘umre (4) ide. İkiden biri lābüddür. **İkinci (5) vācib**, Şafā ve Merve arasını sa‘y itmekdür. (6) **Üçünci vācib**, ol sa‘y yürümege ḳādir (7) olan yürüyüp itmekdür. Eger tavār(8) üzerinde itse. Mādāmki Mekke’de olur (9) yayan i‘āde itmek vācibdür. İ‘āde itmeyüp [4b] (1) gine bir ḳurbān vācibdür. Aḳçesini Ka‘be-i (2) Şerīf’e irsāl idüp de vekīl ile

ķurbānıñ (3) itdüre. Ammā mādāmki Mekke’de sākindür. (4) Ķurbān itmekle edā itmekdür. Yürümege (5) ĳadır olmaya. Rāķible itmek cā’izdür. Nesne (6) lazım olmaz. **Dördünci vācib**, ‘Arefe (7) vaķfesini güneş batınca uzadup da tırmaķdur. (8) Vaķfe bir sâ‘at olmak farzıdır. Ba‘de’z-zevāl (9) ‘arefe günü ammā güneş batınca tırmaķ vācibdür. **[5a]** (1) Güneş batmadan ‘arefe ĳaddın çıķsa bir ķurbān (2) vācib olur. **Beşinci vācib**, bayram günü (3) şabāĳ namāzı vaķtinde Müzdelife’de vaķfe (4) itmekdür. Ol gün şabāĳ anda bulunmasa (5) belki gece geķüp Mina’ya gitse bir ķurbān (6) vācib olur. **Altıncı vācib**, cemre itmekdür. (7) **Yedinci vācib**, iĳrāmdan çıķmaķdur. Tırāş olmaķdur (8) ya kırķmaķdur. **Sekizinci vācib**, afāķi ola (9) ki tāvāf-ı veda‘ itmekdür. **Tokuzuncı vācib**, **[5b]** (1) her tāvāf ‘aķabince iki rek‘at namāz kıılmaķdur. (2) Tāvāf namāzı diyü. **Onuncı vācib**, ĳādır (3) olana tāvāfı yürüyüp itmekdür. ĳādır (4) olmasa götürüp itdüreler. **On birinci (5) vācib**, tāvāfı tākāretle olmaķdur. Tākāretsiz (6) itse cāizdür ve lākin bir ķurbān lāzım. Eger (7) tākāretle i‘āde itse dem sāķıĳ olur. (8) Dem lāzım olmak farz ve vācib olan tāvāfdadır. (9) Ammā nāfile tāvāfı abdessiz itse abdestiyle **[6a]** (1) i‘āde itmese nişf şaĳ buĳday şadaķa (2) itmek vācib olur. **On ikinci vācib**, (3) tāvāfda setr-i ‘avret itmekdür. **On üçüncü (4) vācib**, tāvāfda libas-ı tākir olmaķdur. **On (5) dördüncü vācib**, tāvāfıñ ekşerinde ziyāde (6) ya‘ni dört şavtı farzıdır, üç şavtı vācibdür. (7) **On beşinci vācib**, tāvāfı Ĳıcr-i İsmā‘ıl (8) ardında olmaķdur. **On altıncı vācib**, gecenüñ (9) bir miķdārı zamānında ‘arefe günü bayram gecesı **[6b]** (1) vaķfede bulunmaķ, **kezā fi’l-Muĳıĳ**. **On yedinci (2) vācib**, iĳrāma niyyet idecek muĳıĳ olan (3) libası ‘ādet üzere giymegi terk itmekdür, (4) ammā iĳtilāfı üzere olan vācibleriñ (5) **evvelkisi**, tāvāfı Ĳacer-i Esved’den ibtidā itmek, (6) ekşeri yanında bu sünnetdür. Ka‘be-i Şerif’in (7) her ne cānibinden başlasa cāizdür. Ammā mekrūhdur, (8) terk-i sünnet olduĳu içün ve ba‘zıları yanında (9) Ĳacer-i Esved’den ibtidā itmek vācibdür. Ĳayrı **[7a]** (1) yerden ibtidā itse evvel şavtı i‘āde itmek (2) lāzım olur. İtmese dem lāzım olur. (3) İbni Humām Hidāye şerĳinde vācib olmasını (4) terciĳ eyledi. **İkinci vācib**, muĳtelif (5) ‘arefe vaķfinden döndükde imām ardınca (6) gelmek. Eger imāma taķaddum itse dem lāzım (7) olur. Ammā ekşeri yanında bu sünnetdür. (8) Taķaddum imām itse dem ve şadaķa lāzım olmaz (9) lākin mekrūhdur. **Üçüncü vācib**, muĳtelif **[7b]** (1) tāvāfı ziyāret eyyam-ı neĳirde olmaķdur. **Ebū Ĳanife** (2) rahmetu’llāhi Te‘ālā yanında eger eyyam-ı naĳrden (3) te’ĳir olursa dem vācib olur ve İmāmeyn (4) yanında eyyam-ı neĳirde olmaķ sünnetdür. Te’ĳir (5) itse dem lāzım olmaz ve lākin mekrūhdur. (6) **Dördüncü vācib**, muĳtelif tertibe ri‘āyet (7) itmek Ebū Ĳanife rahmetu’llāhi Te‘ālā yanında (8) ya‘nı mufrıdun bi’l-ĳac olan bayram günü üç nesne (9) arasında tertib ile olmaķ vācibdür. **[8a]** (1) **Evvel**, **cemre’i ‘āķabe atmaķ**, **andan tırāş**

olmak, (2) andan sonra tavâf-ı ziyâret itmek. Bu tertîb (3) üzere olmasa te'ḥîr ya taḳdîm itse bir dem (4) lâzım olur ve ḳârin ve mutematti' olana dört (5) nesne arasında tertîb vâcibdür. Bayram (6) günü evvel cemre'î 'aḳabeye yedi tâş ata, (7) andan sonra şükrân ḳurbânını boğazlaya, (8) andan tırâş ola. Andan tavâf-ı ziyâret (9) ide. Bu tertîb üzere olmasa İmâmeyn yanında [8b] (1) tertîb vâcib degildür, belki sünnetdür. (2) Taḳdîm ve te'ḥîr itmede dem lâzım olmaz, sünnetdür. (3) Bulunmasa mekrûhdur. **Beşinci vâcib**, muhtelif (4) eyyam-ı naḥr içinde tırâş olmaḳdur. Tâḥîr itse (5) İmâm yanında dem lâzım olur ve İmâmeyn yanında (6) lâzım olmaz. **Altıncı vâcib**, ḥarâm içinde tırâş (7) olmaḳdur. Ḥaramdan ḥâricde ḥilde tırâş olmaya (8) dem lâzım olur. Ba'zıları yanında ḥaramda tırâş (9) olmaḳ sünnetdür. Dem lâzım olmaz, ḥilde tırâş itmeden. [9a] (1) **Yedinci vâcib**, Ka'be-i Şerîf cânibinden (2) olmaḳ ekşerin yanında bu vâcibdür. Terk idene (3) dem lâzım olur ve ba'zıları sünnetdür dediği (4) mezkur olan vâcibâtan birini terk itse (5) ḥac fâsid olmaz, lâkin bir dem lâzım olur. (6) Ammâ tavâfda namâzın terk itse dem lâzım olmaz. (7) Belki ḳazâ itmek vâcibdür. Şâhib (8) Bidâye didi ki "vâcib terkinde dem lâzım (9) olmak, bilâ-özü terk itmektür." ammâ 'özü-le [9b] (1) terk itse dem lâzım olmaz. **Kezâ fî İbnü'l-Humâm** ve (2) ḡayrehu. Bilin ki, niyyet itmek 'umre ve ḥac için [...] (3) ḳırân dirler. Anâ niyyet cümleden efḍaldur (4) **ve birinde** ifrâdi bi'l-ḥac dirler ya'nî yalnız (5) ḥacca niyyet itmektür ve birinde 'umre niyyet (6) itmektür. Eger ḳırâna niyyet iderse (7) namâzından sonra deye "*Allâhumme innî urîdu'l-ḥacca (8) ve'l-'umrete feyesir humâ lî ve taḳabalhuma minnî neveytu'l-'umrete (9) ve'l-ḥac ve eḥramtu bihima lî'l-lâhi te'âllâ lebbeyk. Allâhumme [10a] (1) lebbeyk lâ şerika leke lebbeyk inna'l-ḥamda ve'l-ni'mata (2) uḥarrimu leke ve'l-mulk lâ şerika leke. Allâhumme leke şe'rî (3) ve beşerî ve demî minâ'n-nisâ'î ve't-ṭîbî ve kulli (4) şey'in ḥaramtahu 'alâ'l-muḥrimi ebteḡî bizâlika bivechika (5) e'l-kerim.*" **Üç kere** telbiye ide, andan şalavât (6) virüp ḥâcetini dileye. Eger **hemâm** ḥacca (7) niyyet iderse bunu diye: "*Allâhumme innî urîdu'l (8) ḥac feyesirhu lî ve teḳabbelhu minnî ve bârik lî fihi (9) tevâḡnî 'aleyhi neveytu'l-ḥacca ve aḥremtu bihi lî'l-lâhi Te'âlâ.*" [10b] (1) Andan telbiye ide ve eger 'umreye niyyet (2) iderse bunu okuya: "*Allâhumme innî uridu'l (3) 'umrete feyessirhâ lî ve teḳebbelehâ minnî neveytu'l-'umrete (4) ve eḥremtu bihâ lî'l-lâhi Te'âlâ.*" Andan telbiye ide, (5) bir kere demek farzdur, ammâ teḡayyuru mekân (6) ve zamân olduğ da telbiye sünneti mü'ekkededür. (7) Bu çayıra çıkısa ve alçaḳ yere inse ve yolda (8) niyyetlû kimselere uğrasa ve farz namâzı (9) 'aḳabince ve şehir vâktinde ve aḡşam ve şabâḥ [11a] (1) olduğda ve tavara bindikde ve indikde ve menazile (2) ḳonduḡda ve bu vâkitlerde ve bu zamanlarda telbiye (3) itmek sünnet-i müekkededür ve dâ'im her ḥâlde (4) demek

müstehebdür. Haccuñ zîneti telbiyedür ve telbiye (5) itdikçe, katî katî itmek sünnetdür. Resûl'llâh (6) şallâ'llâhu Te'âlâ aleyhi vesselam su'âl olundu ki: (7) “Haccuñ efdâline ve cemile olan hacdur.” Buyurdılar (8) ki: “Afdâlî hac oldur ki anda çok kûrubât (9) ola ve telbiye etdikde katî katî telbiye olandur.” [11b] (1) Sünnetdür, Mekke'ye gûsl edüp girmek. Hacıda (2) on yerde gûsl itmek sünnetdür. **Evvel** ihrâm için, (3) **ikinci** duhul Ka'be-i Şerîf için, (4) **üçüncü** tavâf-ı ziyâret için, **dördüncü** (5) 'arefe vakfesi için, **beşinci** Müzdelife vakfesi için, (6) **altıncı, yedinci, sekizinci** Mina'da üç gün râm-ı (7) cimâr için, **toğuzuncu** tavâf-ı vedâ' için, (8) **onuncu** duhûli Medîne'i Münevvere için. **Kezâ** (9) **fî Menâsiki'l-ibrâr** Ka'be-i Şerîf'e gündüz [12a] (1) girmek müstehebdür. Gice girse câ'izdür (2) ve sünnet, Ka'be-i Şerîf'e Mu'âllâ cānibinden (3) dāhîl olmağdur ve gidecek zamānda (4) alt cānibinden gitmekdür. Şehrine dāhîl olurken (5) bunu okuya “*Allāhumme inne hāza'l-beleda beleduka ve'l-beyta (6) beytuka ve ci'tuka li talebi rahmetika ve devāmi (7) tāt'atike muttebi'ān li emrika rāḍiyān bi ḡadarika (8) müslimen li emrika es'eluka se'ele'l-muḡṭerine (9) ileyke'l-müşfikine min ḡezābika en testekbileni* [12b] (1) *bi'afvika ve an tecāveze 'annī biraḡmetika ve an tudḡilenī (2) cenneteki'* ve **andan** telbiye iderek dāhîl ola. (3) Mustahab budur ki Ka'be-i Şerîf'e dāhîl olduğda (4) hîç bir yere varmayup hemā toğrı Hacer-i (5) Esved'e vara. Meger esbāb ola zāyi' (6) olmak ḡavf ide. Eger yoldaşları varsa, (7) ba'zı esbāb yanında tura ve ba'zılar (8) tavāfda sa'y idüp de bakisi de ide ve Ka'be-i (9) Şerîf'e ibtidā göründükde semavāt kâbuları [13a] (1) açılır. Ol hînede du'ā muḡaḡkak isticābdur. Elini (2) ḡaldırup üç kere “*Allāhu ekber.*” deyüp (3) ve şalavāt virüp du'ā ide ḡayrāt-ı dāreyn (4) ḡuşûlîn talep ide. Ehemmi muḡimmāt olan ḡüsn-i (5) ḡātime ve maḡfîret talep itmekdür ve müsteḡib (6) budur ki **Bab-u selām'dan** dāhîl olmağ (7) ve her ne kabūdan girse câ'izdür. (8) Lākin bāb-u selāmdan girmek sünnetdür (9) ve ḡaçan **Bāb-u selām'a** gelse de Beytu'llāh [13b] (1) 'ayān olsa üç kez “*Allāhu ekber*” deye ve üç (2) kez “*lā-ilāhe i'llāllāh*” deye. Andan elin ḡaldırup (3) bunu okuya: “*Allāhumme ente's-selāmu ve minka (4) e's-selām ve ileyka yerci'u's-selam. Feḡeyyinā Rabbenā (5) bi's-selam. Allāhumme zid beytuka hazā ta'zīman (6) ve teḡrīfen ve tekrimen ve mehābeten ve zid men 'aḡamahu (7) ve şerrefahu ve kerremahu mimmen ḡaccahu ve'temerehu ta'zīmen (8) ve teḡrīfen ve tekrimen ve imānen. Allāhumme ḡallī (9) 'alā Muḡammedin ve 'alā ali Muḡammedin 'abdika ve resūlika ve es'eluka* [14a] (1) *en terḡemni ve teḡabbela 'uḡretī ve teḡfīra zunūbī ve ve teḡe'a (2) 'annī viḡrī bi rahmatika yā erḡama'r-rāḡimīn.*” **ḡaçan mescid-i** (3) ḡarāma dāhîl olsa taḡiyyetu'l-mescidi ḡılmayup Hacer-i (4) Esved'e teveccūh itmek müsteḡabdür. Tavāf itmek (5) için, meger farz namāzına ḡāmet olmuş ola. (6) Evvel

namāza cemā‘at şevābın terk itmeyüp (7) cemā‘atle kıla yāhūd farz namāzını kılmamış (8) ola, tavāf idince namāz vakti geçer ola, (9) ya niyyet fevt olur. Evvela namāzı kılip da [14b] (1) ba‘de tavāfa vara. Ba‘zı aḥmak ḥācılar dāḥil (2) olduḡ da namāza kāmēt olup kılinur. Cemā‘ati (3) terk idüp de tavāfa gider ve bundan aḥmak (4) daḥı var ki şabāḥ namāzı kılinurken gelür. (5) Bile cemā‘atle kılmayup da cemā‘ati terk itmeden mā‘adā (6) şabāḥ namāzını kılmadan Şafa ve Merve sa‘yine (7) gider. Namāz vakti geçmekde şey‘i kalīle kalmışdır. (8) Hem cemā‘ati terk idüp hem namāzı vaktinde (9) bilā zarūri te‘ḥīr ider. Maḡfīret talep iderken [15a] (1) ‘iḳāba müsteḥak olur. Sa‘y, tavāf ‘akabince olmaḡ (2) sünnetdür. Sünnet olduḡı acilden farzı terk (3) itmek cā‘iz degildir. Sa‘y te‘ḥīr idüp de ba‘de (4) itmek cā‘izdür. Kaçan Ḥacer-i Esved’e teveccüh itse, (5) “*lā-ilāhe illā’llah veḥdehu lā şerike lehu lehu’l-mulku velahu (6) e’lhamdu ve hūva ‘alā külli şey’in ḳadīr.*” Eger (7) münferid bi’l-ḥac ise tavāf-ı ḳudumi diyü niyyet (8) ide ve eger ‘umreye niyyet itse aña iki (9) tavāf ve iki sa‘y lāzım olur. Evvel tavāf [15b] (1) tavāf-ı ‘umre diyü niyyet ide tavāfdan soñra (2) Şafā ve Merve arasını yedi kere sa‘y ide (3) andan soñra tavāf-ı ḳudüm idüp tekrārüne (4) sa‘y ide eger ‘umreye niyyet itdiyse telbiye (5) ḳa‘ide. İbtidā tavāfında eger ḳarīn ya müfrid (6) bi’l-ḥac oldıysa tavāfda telbiye ḳa‘ide olana (7) ve ba‘de sa‘y ede ve sâ‘ir zamānda telbiyeden (8) ḥālī olmaya tā Mina’ya gelince. Cemre’i ‘akabe’e (9) itmege ibtidā idince kaçan Ḥacer-i Esved’e teveccüh [16a] (1) itse ḡāyet ḥuşū‘i-le ve iclāliyle teveccüh itse (2) cennetden nāzil olmuş ve cemī‘i enbiyā (‘a.s) anuñ (3) üzerine mübārek tuḡaḡların degürmüş (4) ve melā’ike’i muḳarrabīn daḥı istilām itmişler. (5) Bir nesne teveccüh ider. Resūlū’llāḥ şallā’llāhu (6) Te‘ālā ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki: “Allāḥ ḥaḡḡı içün (7) ḳıyāmet güninde Allāḥ-u Te‘ālā Ḥacer-i Esved’e (8) Cebel-i ebī ḳubeys gibi büyük cennetde ba‘s (9) ide. İki gözi olup da kör ve aḡzı [16b] (1) ve dili olup da a‘lā şavti-le kendüni (2) ta‘zīmiyle istilām idenler ḥaḡḡında “yā Rabbi! Şol (3) fulān kimse dünyāda ta‘zīmiyle baña (4) istilām itdi. Anı baña baḡışla.” diyü şefā‘at (5) idicek ve cenneten indüḡi vaḡitde (6) şarḡa ve ḡarba ziyāsi ererdi. Ben-i (7) ādemın günāḥı ḳarāri mulāḡaḡa ide. (8) Anı istilām iderken günāḥ geçer. Bunuñ (9) gibi te’sir idicek benim ḳalbime daḥı ziyāde [17a] (1) te’sir ider. Bu günāḡdan ictināb ide (2) ve Ḥacer-i Esved’i öpücek ḡāyet edeb-le pā(3)dişāḡlar eline vechi-le öperlerse anuñ (4) gibi daḥı ziyāde edebiyile öpe. Tuḡaḡı (5) şavt etmiye ve yüzüni gözünü sürüp şāb (6) şāb öpmek edebden ḡāricdür ve Ḥacer-i (7) Esved’i Feḡḡā’ilīn feḡḡā’ili risālesinde (8) tafşīl üzere beyān itdik anda taleb (9) oluna. Kaçan Ḥacer-i Esved’e gelse ibtida’ [17b] (1) şaḡ yanında ḡurup Ḥacer-i Esved kendinüñ şaḡ (2) omuzı berāberinde ḡala. Ḥacer-i Esved’üñ şaḡ yanı (3) Yemen cānibīdür. Şol yanı ḡabu cānibīdür. (4) Ḳabu cānibinden ibtidā itmek

terk-i sünnetdür. Mekrüh (5) olur, eger katî izdiḥām olmayup da Ḥacer-i (6) Esved'e kimseye izā itmeden istilām olunursa (7) ṭavāfda niyyet idüp iki elin namāzda (8) kaldırdığı gibi kulağı beraberı kaldırmaḵ sünnetdür. (9) **Kezā Fi'l-kirmānī** vā'l-Fārsī ve ba' zılar [18a] (1) "Omuzı berāberi kaldırmaḵ gerekdür." didi. Kezā (2) **Fi'l-bedāi'** ve e'l-yenābi' kaçan ṭavāfa ibtidā iderken (3) "*Allāhumme innī urīdu ṭavāfa beytika feyessirhu lī* (4) ve *taḵabbelhu minnī*." deye. Andan elini kaldırup (5) "*Allāhu ekber*." deye ve elin şalıvirüp de "*Lā-ilāhe (6) illāllah ve'l-ḥamdulillāh. Allāhumme ṣallī 'alā Muḥammedin ve 'alā (7) āli Muḥammedin*." deye. İki elin Ḥacer-i Esved'e üzerne (8) ḳoya. İki eli arasından Ḥacer-i Esved'i (9) bilā şavt öpe. Eger katî izdiḥām olup da [18b] (1) Ḥacer-i Esved'e kimseye izā itmek ile varmaya (2) menhīdür. İzā itmek eger bu şürete sağ (3) elini Ḥacer-i Esved'e degürmege bilā izā (4) ḳādir olsa elin ḳaldıra kulağı beraberı (5) **ve ammā Ḥacer-i Esved'i** öpmege ve elin degür(6)mege izdiḥāmi nāsdan bilā izā ḳādir olmasa (7) ıra çoḳdan ṭurup da yüzünü Ḥacer-i Esved'den (8) yaña ide. İki elin elin omuzu beraber (9) ḳaldura bu şüretde kezā Fi'l-ḳāzī ḥān [19a] (1) bu kitābelerde mezkūr olan budur ki öpmekden (2) ve alnı degürmekden 'āciz olduḵ da ellerin omuzı (3) berāberi ḳaldura ve eli içini Ḥacer-i Esved'den yaña (4) idüp andan "*Allāhu ekber lā-ilāhe illā'llah ve'l-ḥamdulillāh (5) Allāhumme ṣallī 'alā Muḥammedin ve 'alā āli Muḥammedin*." deyüp (6) elinün içini öpe. Ḥāsıl-ı kelām Ḥacer-i (7) Esved'i ibtidā ṭavāfda üç vechi var. Biri (8) Ḥacer-i Esved'i öpmege ḳādir olmaḵ ve biri (9) ḳādir olmayup sağ elin degürmege ḳādir olmaḵ. [19b] (1) Bu iki şüretde ibtidā ṭavāfda istilām (2) iderken iki ellerini kulağı berāberi ḳaldura (3) namāzdaki gibi ammā katî izdiḥām olup da (4) öpmege ve elin degürmege ḳādir (5) olmasa belki ırācuḳdan işāret itmelü (6) olsa bu şüretde ellerin tekbīr etdikde (7) omuzı berāberi ḳaldura. Bu tafşıl Beḥr-i (8) 'Amīḳa'da mezkūr olan tafşıl üzere istilām (9) itmeden ḡāfildür ve bu tafşıl ṭavāfuñ ibtidā'i [20a] (1) şavtındadır. Ammā yedi ṭavāfuñ bāḳi şavtlarında (2) eger Ḥacer-i Esved'i öpmege ya elini degürmege (3) ḳādir olsa ellerin ref' itmeye belki tekbīr (4) idüp de istilām ide ammā öpmege ve elini (5) degirmege ḳādir olmasa izdiḥāmdan bu şüretde (6) ellerin omuzı berāberi ḳaldura. Tekbīr (7) ve tehlīl ve taḥmid ve şalavāt virüp de ellerini içi (8) Ḥacer-i Esved'den yaña ide yüzine süre. (9) Bu tafşıl üzere istilām sünetdür. Ḡāfil nebāşed. [20b] (1) Mekke mücāvīrleriden yigirmi otuz yıl (2) mücāvīr olmuş kimseler vardur. Bu tafşıl (3) üzere istilām itmeden ḡāfillerdür kaçan (4) istilāmdan ḡāfil olsa. Ka'be-i (5) Şerīf'ün ḳabusı cānibine yürüye. Bu vech (6) üzre yedi kez devrān ide. Her geldikçe (7) Ḥacer-i Esved'i istilām ide. Rük-n-i Yemāni'ye (8) geldikde sağ eliyle istilām ide, öpmek (9) lāzım degildür. Ḥadıṣ-i Şerīf'de vardır ki: Meshūme [...] [21a] (1) Namāzın vaḳti

kerāhetde kılmaya, vaqt-i kerāhetden (2) olan tavāfun namāzını te'ḥīr ide. Vaqt-i kerāhet (3) geçince ba' dehu kıla. Vaqt-i kerāhet-i subḥ-ı şādık (4) toğduktan sonra tā güneş toğunca (5) ve zevāl zamānında ve ikindi namāzın kılındık(6)dan sonra aḥşam namāzı kılınca ve bu vakitlerde (7) ne kadar tavāf iderse her tavāf içün vaqt-i (8) kerāhetden sonra iki rek'at namāz kıla (9) ammā bu vakitlerden gayrı vakitlerde her tavāf [21b] (1) itdikçe 'akabince namāzı kıla iki tavāfı (2) cem' idüp de namāzın birden kılmak mekrūhdur. (3) Kerāhet-i tahrīme-ile **kezā Fī keşfi'l-Meknūm** (4) tavāf namāzın Ādem 'aleyhi 'ş-şalāvatu ve's-selām (5) du'āsın okuya: “**Allāhumme innēka te'lemu sirrī** (6) **ve 'alāniyyeti fe aḳbil ma'zireti ve ta'lemu ḥācetī** (7) **fe 'a'tini su'ālī ve ta'lemu mā fī nefsi fāğfirlī** (8) **zunūbī. Allāhumme innī es'eluka imānen yubāşiru** (9) **ḳalbī ve yaḳinen şādīḳan ḥattā a'lemu ennehu lā yuşibenī** [22a] (1) **illā mā ketebtahu 'aleyyā veraḳḳinī bimā ḳasemte lī.**” **Ādem** ('a.s), (2) **Maḳām-ı İbrāhīm ardında** ve bir rivāyetde Mültezime'de (3) okudu. Allāhu Te'ālā vahy idüp “yā Ādem! Taḥḳīḳ (4) ben seni yarlıgādum ve daḥı nesliñden her kim ki (5) gelüp bu du'ā'ı idende yarlıgādum ve cemi' (6) ğumūmin giderdüm ve iki gözi arasında (7) faḳīrlığı ref' itdüm ve cemi' aşşı idenler aşşı (8) sından aña ziyāde aşşı virdüm ve aña dünyā (9) yüzi üzere gele anun hīç dünyāya [22b] (1) raḡbeti olmaya.”

Faşlun: Vācibātun e't-tavāfu, (2) tavāfuñ vācibleri. Biri, ḥadeşden ve cenābetden (3) ve ḥayzdan ve nifāsdan ṭahāretdür. Tavāfı (4) ṭahāretsiz itse farz edā olmaḳda cā'izdür (5) lākin abdestsiz idicek bir ḳoyūn ḳurbān (6) vācib olur ve cenābetle ve ḥayz ve nifās (7) ile itse bir deve ya bir baḳar ḳurbān itmek vācib (8) olur. Eger ṭahāretle i'āde itse dem (9) sāḳıṭ olur. Mādāmki Mekke'dedir [23a] (1) i'āde vācibdür. İ'āde itmeden giderse (2) kefarete vācib olur. Ḳurbān aḳçesin (3) Ka'be-i Şerīf'e irsāl ide yāḥūd gine (4) 'avdet idüp de tavāfı i'āde ide ve abdestsiz (5) itdüğine dönüp gelmeden ḳurbān aḳçesin (6) göndermek efdaldür **ve daḥı bedeni** (7) ve şiyābı necasetden ṭāhir olmaḳ vācibtir. (8) Tavāfda eger bedeni ve şiyab necs olsa (9) şalavāta mani' olacak miḳḳārı anuñla [23b] (1) tavāf itse tavāf cā'iz olur. Lākin mādāmki (2) Ka'be-i Şerīf'dedir. Ṭāhir i'āde vācibdür. (3) İ'āde itmeden ehline rucū' itse ḳurbān aḳçesini (4) göndere ve tavāfuñ bir vācibi daḥı ḳādir olana (5) yürüyüp itmekdür. Eger götürüp itdørseler (6) cā'iz i'āde itmese dem lāzım olur. Bir vācib de (7) şaḡından tavāf itmede, ya'nī tavāf idenüñ (8) şol yanı Ka'be-i Şerīf ola ve şaḡ yanı (9) İbrāhīm maḳāmından yaña ola tavāfa ibtidā'ı [24a] (1) idüp de yürüdükde. **Fī sūneni e't-tavāfu**, tavāfuñ (2) sūnetleri: Biri, Ḥacer-i Esved'e istilām itmekdür. (3) Anı mufaşşalan beyān itdük ve bir sūneti daḥı her (4) her tavāfdaki 'akabince Şafā ve Merve sa'yi (5) vācibdür. Ol tavāfuñ üç evvelinde reml itmekdür (6) ve daḥı ızṭibā' dur. Reml diyü, tavāfuñ evvelinde (7) omuzlarını silkerek iki şaf arasında

(8) bahādırlar yürür gibi, şecā' atle, pekçe pekçe (9) yürümekdür. Hāşılı yelmeye ve yāb yürümeye. [24b] (1) İki beyinde yürüye ve ıştıbā' diyü (2) ihrām bezinüñ sağ yanı sağ koltuğı altından (3) alup da ve şol omuzı üzerni birağmaya (4) sağ omuzı açuk ola reml ve ıştıbā' (5) her tavāfda sünnet degildür. Belki her tavāfun (6) ardınca sa' yi yokdur. Anda reml ve ıştıbā' sünnet (7) degildür ve tavāfuñ bir sünneti dağı tavāfda vaqāri-le (8) ve huşū' i-le ve sukūnet-ile olmağdur, namāz gibi. (9) Bir kimse sükūnet-ile vaqāri-le yāb yürüyüp [25a] bir tavāf itdügi efdaldur. Bu vechi-le olmayan (2) tavāfuñ yedisinden eger becid maşlahatı olsa (3) pek yürümek de cā' izdür. Vaqti hāzer ide. (4) Tavāfda ve Hacer-i Esved'i istilām itmede kimseye (5) ezā itmekden, fā'idesinden ziyāni ekşeri olur (6) gāfil olmaya. Tavāfda şevāb ol vaqitde olur ki (7) evvelinden āhirindeñ bir ehadī kendinden incinmeye (8) ve bir sünnet olanı da tavāfda rükn-i Yemānī istilām (9) itmekdür. Anuñ istilāmı hemān sağ elin üzerni [25b] (1) komağdur. Öpmek lāzım degildür. Aşah aqvāle (2) rükn-i Yemānī' i istilām iderken öpmek (3) sünnet degildür. **Kezā Fī's-sirāc** İmām Tahāvi (4) didi ki: "Hacer-i Esved'i istilām keyfiyetin (5) üzeredür ki rükn-i Yemānī istilām elin (6) degürmege izdihamdan kadir olmasına (7) işāret itmek, sünnet ve müsteḥab degildür (8) ekşer' ulemā yanında. İllā Tahāvi kavli üzerni (9) işāret itmek sünnetdür ammā rükn-i Yemānī' i [26a] (1) öpmese nesne lāzım gelmez ve işāret itse (2) elin degürmege kadir olmaduğı zamānda nesne (3) lāzım olmaz." Hacer-i Esved rükni-le Yemānī'den (4) gayrı rükni istilām itmek sünnet ve müsteḥab (5) degildür. Mezḥeb-i erba' ada itsede mekrūh (6) degildür ve Ka' be-i Şerīf'e yakın (7) yürüyüp tavāf itmek efdaldur. İraq (8) yürüyüp tavāf itmeden ve tavāfuñ bir sünneti (9) dağı yedi şavtı birbirine üleşdürüp arasını [26b] (1) kesmemek, meger tavāf iderken namāz için (2) ikāmet ola. Ya cenāze hāzır ola tavāfı (3) kaṭ' idüp de namāzı kıldıktan sonra koduğı (4) yerden tavāfı tamām ide. Evvelinde istināf (5) lāzım degildür. Ya abdesti bozulsa ya şāḥib-i (6) 'özür olup da tavāf tamām olmadan vaqit çıkısa, (7) tecdid-i vuzū' idüp tavāfı tamām ide ve tavāfda (8) şu içmek dağı cā' izdür ve tavāfda Hacer-i Esved'i (9) ve rükn-i Yemānī istilāmdan gayrı yerinde tırmağ [27a] (1) mekrūhdur **ve tavāfuñ** evvelinden āhirindeñ (2) şol yanı Beyt-i Şerīf cānibine olmağ sünnet-i (3) mü'ekkededür. Eger yüzün ya arkasın tavāfda (4) Ka' be-i Şerīf cānibine itse mekrūh (5) olur. İllāki rükneyn istilām iderken (6) yüzün Beyt-i Şerīf'den yaña itmek cā' izdür. (7) Nesne lāzım olmaz belki müsteḥabdur. **Faşlun:** (8) **Fi'z-zikri ve'd-du'ā**, tavāfda du'ā ve zikr (9) itmek farz ve vācib degildür, belki müsteḥabdur [27b] (1) ve her küşelerde ta'yin olunan du'āları (2) okumağ musteḥabdur ve her ne du'ā iderse cā' izdür. (3) Melā'ikelerin tavāfda okuduğı du'ā budur: (4) "*Subḥāna'llāhi ve'l-ḥamdu'llāhi ve'lā ilāhe illā'l-lāhu ve'l-lāhu ekber* (5)

lā havle velā kuvveta illā bi'l-lāhi'l 'aliyyi'l 'azīm." Ba'zı (6) 'ulemā külli tavāfda, **Rebbenā ātinā fi'd-dünyā haseneten (7) ve fi'l-āhireti haseneten ve kinā 'azāba'n-nār,** (8) bunı okurlardı, tavāfda efdāl du'ā budur (9) ve ba' dehu zikrū'llāh itmekdür ve ba' dehu Qur'an okumağdur. [28a] (1) Bu cümle'i ihfā ile ola raf'i şavt itmek tavāfda (2) mekrūhdur. Dört mezhebde ve tavāfda (3) delil ağzından öğrenüp okumağ māni' (4) huşū' dur. Belki okuduguna iltifāt (5) itmeyüp kendü bildügi nesnelere meşğul (6) ola. Tavāfda dünyā kelāmın itmek menhīdür. (7) Emr-i ma'rūf nehy-i münker ve kelam-ı hayrı demek (8) cā' izdür ve birinci kerre Ka'be'yi Şerif'ün (9) Allāh-u Te'ālā'ya şekvā itdügi istimā' olunmuşdur. [28b] (1) Ba'zı evliyā tavāf iderken ve etrafında mālā(2)ya' nī şer'e muhālif kelimāt idenlerden. **Kaçan (3) Hacer-i Esved'i** istilām itmelü olsa bu du'ā'ı okuya: (4) "**Allāhumme** imānen bike ve taşdıkan bi kitābike (5) ve vefā'en bi'ahdike ve itbā'en li sünneti nebiyyike (6) Muḥammedin şallā'l-lāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem." **Mültezime'** (7) beraberinde bu du'ā'ı okuya: "**Allāhumme** inna leke 'aleyyā (8) huḫūkan fataşaddaḫ bihā 'alayye. **Mültezime** diyü, Hacer-i (9) Esved ile kabu arasında dirler. Ka'be-i Şerif [29a] (1) berāberine gelincek bunı okuya: "**Allāhumme** inne (2) hāzā'l-beyte beytuke ve'l-ḫarama ḫaramuke ve'l-emna (3) emnuke ve hāzā maḫāmu'l -'ā'izi bike mine'n-nāri (4) ve ḫarrim luḫūmuna ve beşeretenā 'alā'n-nāri." **Rükn-i** (5) 'Araki'de bunı okuya: "**Allāhumme** inni a'uzu bike (6) mine şirki ve's-şekki ve's-şikāki ve'n-nifāki (7) ve sū'i'l-aḫlāki ve sū'i'l-munḫalebī ve'l- manzari (8) fi'l-ehli ve'l-māli ve'l-veledi". **Altun oluḫ altında** (9) bu du'ā'ı okuya: "**Allāhumme** inni es'eluke imānen lā yezūlu (10) ve yekinen şādiḫan lā-yenfazu ve murāfaḫati nebiyyike Muḥammedin [29b] (1) Muḥammedin şalla'llāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem. **Allāhumme** (2) azıllenī teḫte zıllī 'arşıke yevme lā zıllī ilā zılla (3) 'arşıke ve eşkinī bikā'si nebiyyika Muḥammedin (4) şallā'l-lāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem şirbeten la aḫmau (5) ba' deḫā ebeden." **Rükn-i Şāmī'**de bunı okuya: (6) "**Allāhumme** ac'alhu ḫaccen mebrūren ve sa'yen meşkuren (7) ve zenben meḡfūren ve ticāreten len tebūr (8) bi'izzetike yā 'azīz yā ḡafūr." **Rükn-i Yemān** (9) bunı okuya: "**Allāhumme** inni a'uzu bike mine'l küfri [30a] (1) ve a'uzu bike mine'l-fākri ve min 'azābi'n-nār (2) ve min fitneti'l-maḫyā ve'l-memāt ve a'uzu bike (3) mine'l-ḫizyī fi'd-dünyā ve'l-āhireti ve es'eluke (4) el 'afve ve'l-'āfiyeti fi'd-dünyā ve'l-āhireti." (5) **Rükn-i Yemān ile Hacer-i Esved arasında bunı okuya:** (6) "**Rabbenā ātinā fi'd-dünyā hasanaten ve fi'l-āhireti (7) ḫasanaten ve kinā 'azābe'n-nār Rabbi ḫanni'nī** (8) bimā razaktenī ve bārikli fihi ve aḫluf 'aleyyā (9) külla ḡā'ibetin lī biḫayrin." Maḫām-ı İbrāhīm [30b] (1) ardında tavāf namāzından soñra bunı okuya: (2) "**Allāhumme** enā 'abduke āteytuke bizunūbin (3) keşiretin ve a'mālin seyyi'etin ve hāzā maḫāmu (4) el

‘ā’izi bike mine’n-nār. Fāğfirli innake ante (5) e’l-gafūr e’l-raḥīm **Allāhumme** a’ğfir li’l-mü’minin ve’l-mü’(6)mināt ve’ğfirli zunūbī ve meti’nī bimā rezaḳtenī (7) ve bārik fī mā a’ṭaytenī vaḥluf ‘aleyyā külla (8) ġā’ibetin lī.” **Zemzem içdikde** bunu okuya: (9) “**Allāhumma** innī es’elūke ‘ilmen nāfi’en ve rızken vāsi’en [31a] (1) ve şifā’en min külli dā’in.” **Ka’be-i Şerif’den** (2) ğayrı nesne’i ṭavāf idene küfür ḥavfı (3) vardır. **Resül ḥazreti şallā’llāhu Te’ālā ‘aleyhī** (4) ve sellem buyurdılar ki: “Bir kimse evinden (5) ṭavāf itmek niyyetine çıksa rahmete pata pata (6) gider kaçan ṭavāfa dāḥil olsa rahmet (7) içine ğarḳ olur ve her adımı başına ṭavāfda (8) beş yüz şevāb yazılır ve beş yüz günāhı (9) gider ve cennetde beş yüz derece ref’ olunur.” [31b] (1) **Kaçan ṭavāfdan** fāriğ olup da Maḳām-ı İbrāhīm ardında (2) iki rek’ at nāmaz kılsa günāhından pāk (3) olur. Anasından toĝduĝı gün gibi olur (4) ve İsmā’il (‘as) neslinden on kıl azād itmiş (5) şevābı yazılır ve bir melek gelüp aña dir ki: (6) “Şimden şoñra ‘ameliñ gökçek it, mā-maḍā (7) günāhıñ maḥv oldı ve ol kişi kıyāmetde (8) qarābātından yetmiş nāre müstaḥaḳ olmuş kimse (9) şefā’at ide” ve bir ḥadīş Şerif aḥirinde [32a] (1) geldi bir kimse kitāblar ḥükmi üzere abdest (2) alsa andan gelüp Ḥacer-i Esved’i istilām (3) itmek diledük de rahmete baṭar. Kaçan istilām (4) itse andan, “*Bismi’llāhi* (5) ve’llāhu ekber eşhedu en lā-ilāhe illā’l-lāhu vaḥdehu (6) lā şerike lehu ve eşhedu enne Muḥammeden ‘abduhu ve resūluhu” (7) dise rahmete ğarḳ olur. Andan **Ka’be-i Şerif’i** (8) ṭavāf itse her adımı başına yetmiş biñ (9) şevāb yazılır ve yetmiş biñ günāhı maḥv olur [32b] (1) ve yetmiş biñ derece virilür cennetde ve ehl-i beytinden (2) yetmiş kimseye şefā’at ide ve **Maḳām-ı İbrāhīm** (3) ardında iki rek’ at ṭavāf namāzı kılsa (4) on dört kıl āzād itmiş şevābı yazılır ve İsmā’il (‘as) (5) neslinden ve günāhındañ pāk olur. Anasından (6) toĝduĝı gün gibi olur ve **Ka’be-i Şerif’ün** (7) üzere hergün ve her gice yüz yigirmi (8) rahmet iner. Altmış ṭavāf idenlere ve kırkı nāmaz (9) kılanlara ve yigirmisi Ka’be-i Şerif’e ta’zīm ve iclāl [33a] (1) nazarıyle nazar idenlere **kaçan kişi** ṭavāfı tamām (2) itse Mültezime’ye gelüp du’ā ide ol maḥalde (3) du’ā muḥaḳḳaḳ ve müstecābdur. On yerde Ka’be-i (4) Şerif’de du’ā kabül olması muḥaḳḳaḳdur. **Mültezim’de** (5) ve Müstecāre’de ya’nī rükn-i Yemānī yanında meccet-i mizābede (6) ve **Maḳām-ı İbrāhīm** ardında ve ṭavāfda ve Beyt-i Şerif’de (7) ve etrāfında ve **zemzem yanında** ve Şafā ve Merve üzerinde (8) ve **Müzdelife’de** ve ‘Araf’da ve **Mīna’da üç cemre yanında**. (9) **Bābun: Fī’s-sa’y**, kaçan kişi ṭavāfdan ve ṭavāf namāzından [33b] (1) ve zemzem içinde fāriğ olsa sünnetdür. ‘Ale’l-fevr (2) gelüp Ḥacer-i Esved’e istilām idüp de Şafā ve Merve (3) arasın sa’y itmek, ṭavāf ile sa’yıñ arasında (4) delil olaniñ sözine uyup da ba’zı yerlerde (5) du’ā itmek için gezmeye, zīrā sünnet budur ki (6) sa’y ṭavāfa muttaşıl ola. Şafā kabusunda çıkup (7) Şafā’ya gele Şafā’da olan

dereceleriñ ba‘zı (8) üzerine çıka sünnetdür. **Kezā fi’l bedāyī** (9) ve yüzün Ka‘be-i Şerif’den yaña ide “*İnne’s-Şafā [34a] (1) ve’l- Mervete min şa‘ā ’iril’llāhi fe-men hacce’l-beyte evi’temera (2) fe-lā cunāha ‘aleyhi en yeṭṭavvefe bi-himā ve men teṭavva’a (3) ḥayran. Fe-innallāhe şākirun ‘alimun*” āyetini okuya. (4) Andan iki elin du‘āya kaldurduğı gibi (5) kaldura, andan bunı okuya: “**Allāhu ekber, Allāhu ekber, (6) Allāhu ekber** ve *li’llāhi’l-ḥamd, Allāhu ekber ‘alā mā (7) ḥedānā ve’l-ḥamdu li’l-lāhi ‘alā ma evlānā. Lā-ilāhe illallāhu (8) veḥdahu lā şerīke lehu. Lehu’l-mulku ve lehu’l-ḥamd yuḥyi (9) ve yumitu biyedihi’l-ḥayru ve huva ‘alā kullī şey’in kādīrun. [34b] (1) Lā-ilāhe illā’l-lāhu ve lā na‘budu illā iyyāhu muḥlişina (2) lehu’d-dīna ve lev kerīha’l-kāfirūna lā-ilāhe ilā’l-lāhu (3) vaḥdahu ve enceza va‘dahu ve naşara ‘abdahu ve hazamā’l (4) aḥzābu vaḥdahu. Allāhumme inneke kulte ve kavluḥu (5) e’l-ḥaḥḥu ud‘ūnī estecib lekum ve ente lā tuḥlifu (6) e’l-mi‘ād ve innī es’eluke kemā hedeytenī ilā (7) e’l-islāmī an lā tenzi’ahu min ḳalbī ḥattā tetevaffānī (8) ve anā müslimun.*” Andan şalāvat vire nefsi içün (9) ve sâ’ire’l-muslimin içün du‘āya meşğul ola. [35a] (1) **Ḳaçan du‘ādan** fāriğ olsa vaḳāri-le yāb (2) yāb Merve’den yaña yürüye bunı okuya: (3) “**Allāhumme iste’milnī bi sünneti Muḥammedin şallā’l-lāhu Te‘ālā (4) ‘aleyhi ve sellemu ve teveffēnī ‘alā milletihī ve a’iznī (5) min muḥillātī’l-fitneti biraḥmetike yā erḥama(6)a’r-rāḥimīn.**” **Ḳaçan Hāşaki** medresesi (7) önünde olan şaru mināreye dibinde olan (8) mile altı zirā‘ miḳdārı yakın vardık da yele yele (9) yürüye, tā iki yeşil direke varınca [35b] (1) ve bu iki direk arasında yelerken bunı okuya: (2) “**Rabbigfir ve erḥama ve tecāveze ‘emmā te’lem inneke (3) ente ’l-e’azzu’l ekrem ve neccinā nine’n-nārī sālīmīn (4) ve adḥilnā’l-cennete me’el ebrār āmin. Rabbanā ātinā (5) fi’d-dünyā ḥasaneten ve fi’l-āhireti ḥeseneten ve ḳinā (6) ‘azābe’n-nār.**” ve sa’y iderken namāz içün (7) ḳāmet olsa sa’y ḳaṭ’ idüp namāzını (8) ḳıla ba‘dehu sa’y tamām ide ve sa’y iderken (9) zikirden ḥālī olmaya ve Şafā ve Merve arasında [36a] (1) olan mesafe’i cümle sa’y iderse Şafā ve Merve’de (2) olan dereceler üzerine çıka ve ‘āciz olup (3) rākiben sa’y iderse tavarınıñ ḳıç ayağı (4) derecelere dege eger bir zirā‘ miḳdārı poş ḳalur ise nişf sağ buğday sadaḳa ide, (5) vācib olur. Vāḳti ḥazer ide. Sa’y iderken (6) kimseye ezā itmeye. Ḳaçan yedi kez sa’y (7) itmeden fāriğ olsa eger ḥacc-ı ḳirāna niyyet (8) idüp geldiyse tırāş olmaya tā Mina’ya bayram (9) [36b] (1) günü cemre’i ‘aḳabeye yedi ṭāş atınca (2) eger andan evvel tırāş olursa müfrid ve ḳā(3)rīne iki ḳurbān vācib olur ve daḥı (4) bu iki kimseye libās geyüp de cināyet (5) oldıysa ḳurbān cā’iz olmaz. Tā Mina’ya gelince (6) tırāş olunca. Eger itdiyse tekrār bir daḥı (7) itmek lāzım olur ve eger Mekke’ye ‘umre-yle (8) geldiyse sa’y tamām olduḳda. Tırāş olup (9) iḥrāmdan ḳıkar ve eger cināyet ḳurbānı vari-se [37a] (1) itmek cāiz olur ve **ḳaçan sa’y**

tamām olsa (2) müsteħabdur. Mescid-i ħarām içine girmek iki (3) rek‘at namāz kılmak sa‘y onuñla tamām ide (4) ve yürümege kâdir olana Mekke’den ‘Arafât’a (5) varınca mâşıyan gitmek efďaldur. Yayan gidenüñ (6) her adımını içün yedi yüz şevāb yazılır. Yedi (7) yüzün her biri yüz biñ olmak üzere. Ammā (8) rākiben giderse her adımını içün yetmiş (9) şevāb yazılır. Evvelā budur ki kâdir olana [37b] (1) Mekke’den ‘Arafât’a ve ‘Arafât’dan Mekke’ye gelince (2) mâşıyan ola sünnet budur ki zilhicce (3) ayınıñ sekizinci gün şabāhı kılup da güneş (4) toğarken Mekke’den ‘Arafât’a çıkmak (5) eger bir gün evvel ya şönda gitse terk-i sünnet (6) olur. Kaçan Mina’ya gitmek dilese telbiye (7) ide şehirden çıkarken bunu okuya: “*Allāhumme (8) iyyāke ercū ve iyyāke ad‘ū ve iyyāke ergebu. Allāhumme (9) balighnī şāliħe ‘amalī va aşlıħlī fī-zürriyeti.*” Vaktāki [38a] (1) Mina’ya vaşıl olsa bunu okuya: “*Allāhumme inne (2) hāzā mennē ve hāzā mā-delaltenā ‘aleyhī mine’l-menāsiki (3) es‘eluke an temunne ‘aleynā bi cevāmi‘u’l-ħayri ve bi-mā (4) menenta bihi ‘alā İbrāhīma ħaliluka ve Muħammedin nebiyyika (5) ‘aleyhimā a‘ş-şalatu ve’s-selām ve bi-mā menente bihi (6) ‘alā evliyā’ike ve ehli ta‘atike fe innī ‘abduke (7) ve fī ħabzetike nāşiyetī biyedike tef‘elu bī mā (8) eredta ci‘tu tālīben merďātike.*” Andan (9) şalavāt vire. Sünnet budur ki; Minā’da [38b] (1) okuna öyle ve ikinci ve aħşam ve yatsu namāzını (2) anda kıla. ‘Arefe gicesi şubħ anda olmak (3) sünnet-i mü’ekkededür. ‘Arefe gün şubħ namāzının (4) kılup da güneş toğarken ‘Arafāta vaķāri-le (5) telbiye iderek teveccüh ide. Bu sünneti bu zamānda (6) ri‘āyet eden ħalildür. Ĥac şevābı kāmīl olmağa (7) bir şart budur ki; cemī‘ şeyin sünnen-i ĥac ri‘āyet (8) oluna, kaçan Mina’dan ‘Arafa’ya teveccüh ide. Bu du‘ā’ı (9) okuya: “*Allāhumme ileyke teveccehtü ve ‘aleyke i‘temedtü [39a] (1) ve vechike aradtü. Allāhumme aġfirlī ve tub (2) ‘aleyya ve a‘finī su‘ālī ve vecihliyā’l-ħayra eynemā teveccehtü (3) sübhānallāhi ve’l-ħamdulillāhi ve lā-ilāhe ila’llāh ve’l-lāhu (4) ekber.*” Andan Cebel-i Raħmet kūrbinda bir yere nāzil (5) ola güneş zevāle varınca ġusul eylemek (6) ‘Arafa vaķfesi içün sünnetdür. Andan Mescid-i İbrāhīm’e (7) vara vakt-i kerāhet degilse iki rek‘at (8) taħıyyetü’l-mescid kıla. Andan öyle vakti dāħil (9) olduķda mü’ezzin ezān okur. Dört rek‘at [39b] (1) sünnet-i zühür kıla. Andan ĥaťib çıkar ĥuťbe (2) okur sākin olup tura eger ĥuťbeden (3) fāriğ olsa kāmēt olup öyle namāzın (4) farzın kılurlar, andan gine kāmēt olur. (5) İkindinüñ farzı kılunur. Bir ezān iki (6) kāmēt-ile iki farz cem‘ olunur. Arasında (7) sünnet kılınmaz. Eger bir kimse geć gelüp (8) öyle namāzınıñ ba‘zına imām kılurken (9) yeterse imāma iķtidā ide. İmām selām virdikde [40a] (1) bāķi ħalanı kılup da imām ikinci namāzın tamām (2) itmeden yeterse ikinci namāzın iķtidā idüp (3) kıla, aña iki farz cem‘ itmek cā’iz olur. (4) Eger bu kimse öyle namāzınıñ bāķi ħalanın (5) kılınca imām

ikinci namāzın tamām idüp de (6) imāma yetmezse cem‘ itmek cā’iz olmaz. Belki (7) şabr ide ikinci namāzın vaktinde kıla (8) zīrā Ebū Ḥanīfe raḥmatullāhi Te‘ālā yanında bu iki (9) farzı cem‘ idüp de öyle vaktinde ikinci **[40b]** (1) namāzın kılmak cā’iz olmağın şartı budur ki; (2) Mescid-i İbrāhīm’e varup hem öyle namāzın ve hem (3) ikinci namāzın imām ile öyle kılmağdır. (4) Öyleye yetişmese ikinci’i imām-ile (5) kılmak cā’iz olmaz. Yāḥūd öyleye yetse (6) ikindiye yetmese ya rāḥle yanında (7) tursa mescide gelmese aña cem‘ itmek (8) iki farzı cā’iz olmaz. Belki sā’ir (9) günlerdeki gibi vakitlü vaktinde kıla **[41a]** (1) ve ammā İmāmeyn yanında yalnız kılānda cem‘ (2) itmek cā’izdür. Ebū Ḥanīfe ya kavī-i aşāḥdan (3) ol günde ‘avāmdan çok kimse öyle (4) namāzın ve ikinci namāzın terk ederler (5) öyle namāzın terk itmek şüreti budur ki; (6) imām öyle namāzın kılup da ikinci namāzın (7) kılurken gelür mescide imām öyle namāzın (8) kılur zan idüp de öyle namāzına niyyet idüp (9) iktidā ider ba‘dehu imām ikinci namāzın **[41b]** (1) kılup da ‘Arafe’ye vakfeye giderler ol daḥı bile (2) gider. Öyle namāzın kıldum zan ider. Ba‘dehu (3) öyle namāzın kılmaz, cümle hüccāc vakfeye tırurken (4) ol daḥı bile tırur. İkinci namāzın daḥı (5) kılmaz ve ikinci namāzın terk itmek şüreti (6) budur ki; Mescid-i İbrāhīm’de öyle namāzın (7) imām kılur. Ol daḥı bile kılur. Ba‘dehu gine (8) ikinci namāzına kāmēt olduğda imām (9) ve sā’ir nās şuru‘ iderler. İkinci **[42a]** (1) namāzına ol kılınān ne namāzıdır bilmez, zīrā (2) ‘ömründe öyle vaktinde ikinci kılındığın (3) görmedi. Bu mes’eleden gāfildür. Bir namāzdur (4) niyyet idüp imāma iktidā ider ‘aṣr namāzı (5) diyü niyyet idüp iktidā itmez, ikinci (6) namāzı cā’iz olmadı. Kendi andan (7) gāfildür ba‘dehu ikinci namāzın kılmaz. Ol (8) mübārek mekānda ve zamānda namāz terk (9) idüp maḡfīret taleb iderken ‘ikāba **[42b]** (1) müsteḥāk olur. *Ne‘ūzu bi’l-lāhi mine’l-cehli* bu mezkūr (2) olan tafşili fehm idüp de gāfil olmayasın, (3) emegün zāyi‘ olmaya vaktā ki (4) namāzdan fāriḡ olsalar ‘ale’t-ta‘cīl vakfeye (5) yerine gideler. Vakfenuñ vakti ‘arefe (6) gün güneş zevāle geçtikden soñra tā (7) bayram günü subḥ-ı şadık toḡuncadur. (8) Bir kimse bu zamānda bir sā‘at anda (9) bulunsa ḥacca yetmiş olur ve ‘Arafa’da vakfe **[43a]** (1) farz olmak bir sā‘atdur. Zevālden soñra (2) ammā güneş batınca tırmak vācibdür. (3) ‘Arafe gün külliye mevķifdür. Her neresinde (4) tursa cā’iz ammā Baṭn-ı ‘urne’de cā’iz (5) olmaz. Efdāl-ı mevķif Resūlu’l-lāhi şallā’llāhu (6) Te‘ālā ‘aleyhi ve sellem vakfeye tırduḡı (7) yerdür. Bir kubbeye vardur aña ‘avām-ı (8) nās Muṭbaḥ-u ādem diyü tesmiye iderler. (9) Ol kubbenuñ Cebel-i raḥmet cānibinden **[43b]** (1) büyük kara taşlar vardur. Resūlu’llāh şallā’llāhu (2) Te‘ālā ‘aleyhi ve sellem vakfeye tırduḡı yer ol (3) taşlar yanındadır. Vakfeye tavarı (4) olan, tavar üzerinde tırmak efdaldur. (5) Eger otursa yatsa cā’izdür (6) ve kıbleye karşı durmak müsteḥebdur ve

ellerini (7) du‘āya kaldırdığı gibi kaldırıp du‘ā (8) ide. Kemāl-i mertebede ceht idüp du‘āya (9) tazarru‘ idüp ve hulusu ikbal-ile teveccüh ide. [44a] (1) Yiryüzünde ‘arefe cem‘iyeti gibi ‘azīm (2) cem‘iyet yokdur. Hādīs-i Şerīf’de vardur ki; (3) ‘arefe gün Allāhu Te‘ālā semavātīn kabularını (4) açup da ‘Arafāt’ı meleklerle gösterüp dir ki: (5) “Görün! Benüm kirlüce ve tozluca (6) kullaruma, uzak uzak yollardan gelüp (7) bedenlerine ta‘ab virüp ve mälların harc (8) idüp rahmet taleb iderler ve‘azābımdan (9) havf iderler, siz de şahid oluñ anlaruñ [44b] (1) cemī‘ günāhların yarlıgadum ve ‘azābum ref’ itdüm.” (2) Melekler diyeler ki: “yā Rabbenā! Anlaruñ aralarında (3) katı yaramaz mücrim hāllü kimseler vardur.” (4) diyeler. **Rabbi’l-‘izzetden hitāb** ola ki: (5) “Anlar da bile yarlıganmışdur.” Hāḡ Te‘ālā didi ki: (6) “Anlar bir tā’ifedür ki anlaruñ içinde olan (7) mahrūm gitmez.” Ol gün cehennemden mücrimler (8) çok azād olduğı gibi iblīs ‘aleyhi’l (9) -la‘nat başına turāb saçup bir figān [45a] (1) iderki cümle ‘askeri yanında cem‘ olup (2) su‘āl iderler ki: “Ey bizüm ulumuz saña (3) ne muşibet oldu ki bunuñ gibi feryād idersin.” (4) diye ki: “Bundan ‘azīm baña muşibet ne (5) ola ki altmış yetmiş yıl igvā idüp de an(6)dırdığım kimseler bugün yarlıganup cümle (7) emegüm zayı‘ oldu.” diye. Ve ‘arefe gün (8) kişi günāhdan katı hāzer ide ve libāsı (9) ve nafaḡası hēlāl tayyīp ola ve elinden [45b] (1) ve dilinden kimse incinmeye. ‘Āriflerden bir kimse (2) halk rucū‘ itdik de gözine uyku gelüp (3) gördi. ‘Arafāt şahrāsı cümle hınzīrlar (4) ve meymūnlar ile tolmüş. Ta‘accub idüp tūruken (5) nidā geldi ki; Bu hācılaruñ günāhlarıdır. (6) Bu maḡālde terk idüp de pāk olup gitdiler (7) ve ‘arefede Cebel-i Rahmet üzerinde ‘alāmet içün (8) bir ḡubbe vardur. Ol ḡubbeye ziyāret içün (9) çıḡmak bid’ atdür. **Fī faşlu’d-du‘ā’i Resūlu’llāh şallā’llāhu** [46a] (1) Te‘ālā ‘aleyhi vesellem buyurdılar ki: “‘Arefe (2) günden evvel gelen enbiyānuñ ve benüm itdügüm (3) du‘ālaruñ efḡalı bu du‘ādur. **Lā ilahe illāllāh (4) vaḡdahu lā şerīke lahu lahu’l mulku ve lehu’lḡamd ve hūva ‘alā (5) külli şey’in ḡadīr. Allāhumme ec‘al fī sam‘ī nūren (6) ve fī başarī nūren ve fī ḡalbī nūren. Allāhumme (7) şraḡlī şadrī ve yesirī emrī. Allāhumme (8) innī a‘ūzu bike min vesvāsi’ş-sūdūr ve şetātī’l (9) emrī ve şerri fitneti’l-ḡabri ve şerri māyelīcu fī’l-leyli [46b] (1) ve şarri māyelīcu fī’n-nāḡār ve şarri mā tehubbū’r-riyāḡi (2) ve şerri bevāḡi’l-d-ḡuhūr.”** ve Hādīs-i Şerīf’de geldi: (3) Bir kimse ‘Arafāt’da vaḡfeye tūrup ḡibleye (4) ḡarşu yüz kerre “**lā-ilāhe illāllāhu vaḡdahu lā şerīke (5) lehū lehu’l-mulku ve lehu’l-ḡamdu ve huva ‘alā külli şey’in (6) ḡadīr**” ve yüz kerre “**Allāhumme şallī ‘alā Muḡammedin (7) ve ‘alā āli Muḡammedin kemā şallayte ‘alā İbrāḡīme (8) ve ‘alā āli İbrāḡīme inneke ḡamīdun mecīdun ve ‘aleynā (9) me‘ahum**” dise. Hāḡ Te‘ālā cella ve ‘alā dir ki: [47a] (1) “Yā melā’iketi! Bu ḡulūm cezāsı nedur ki beni (2) tenziye idüp ve tevḡīd ve tekrīm ve ta‘zīm

(3) idüp beni birledi ve benim üzerime şenā idüp (4) ve peygamber üzerene şalavāt virdi. Siz (5) şahid oluñ, taḥkik añı ben yarlıgādum ve (6) ne kadar kimseye şefā' at iderse kabūl (7) itdüm. Eger benden cümle 'arafāt ehlin (8) dilerse aña bağışladum.” deye ve daḥı 'arafe'de (9) Vakfe'de bu du'ā'ı çok okuya: “*Allāhumme* [47b] (1) *a'tik raḳabatī mina'n-nār ve avsi'lī mine'r-rızķi* (2) *e'l-ḥelālī ve aṣrīf 'annī fasaḳatī'l-cinnū ve'l-insū*. (3) *Allāhumme aṣliḥlī dini'l-lezī fihi 'iṣmatū* (4) emri. *Allāhumme aṣliḥlī dūnyā'ī e'l-letī fihā me'āṣī* (5) ve aṣliḥlī āḥireti'l-lazī fihā me'ādī ve ec'ali'l (6) ḥayre ziyādetun lī fī külli ḥayrin ve ec'ali (7) e'l-mevta rāḥeten lī min külli şerrin. Rabbenā ātinā (8) fī'd-dūnyā ḥasanaten ve fī'l-āḥireti ḥasaneten (9) ve ḳinā 'azāba'n-nār. *Allāhumme inneke tesme'u kelāmī* [48a] (1) ve terā mekānī ve te'lemu sırri ve 'alā niyyetī (2) velā yehfā 'aleyke şey'ün min emrī enā'l-bā'isu (3) al-faḳīr e'l-mustegīṣu e'l-mustecīru e'l-vecelū e'l-müşfikū (4) e'l-mu'terifu bizenbihi es'elūke mes'eleti'l-miskīni (5) ve ebtehilū ileyke ibtihālū'l-muḫnib e'zzelilū ve ed'ūke (6) du'ā e'l-ḥā'ifi'z-żarīru ve du'ā'e men ḥaḫa'at (7) leke reḳabatuhu ve fāḫat leke 'ibretühü vezelle leke (8) ḥedduhu ve reḡama enfe'ehu. *Allāhumme lā tec'alnī bi du'ā'ike* (9) şaḳiyyen ve kūn bihi re'ufen raḥīmen yā ḥayra [48b] (1) *e'l-mu'ṭīna*”. Vaktāki güneş batmağa ḳarīb (2) ola bunu okuya: “*İlāhī lā tuḥayibnī min raḥmatike* (3) *fe mā esve'e ḥālī in raca'tu minke ḥā'iben* (4) *a'ūzu bike yā seyyidī min ḫālike ilāhī 'uyūnī* (5) *amālī ileyke nāzirihu ve eydī meṭāmi'ī ilā* (6) *cudike ḥāsireten*.” Güneş batmadan 'arefe (7) ḥaddin çıkmaya. Çıgarsa bir dem lāzım olur. (8) Gine güneş batmadan dönüp dāḥil olup da (9) ba'dā'l-gurub ḫurūc ide dem sāḳit olur. [49a] (1) Ba'zılar yanında 'arefe günü 'Arafāt'da ḳūm (2) yığmaḳ bid'atdur ve 'arefe gün anda cināyet (3) ḳurbānın itmeye ayırırsa cā'iz degildür. Ġāfil (4) olmaya. **Babun fī'l ifāḫati** 'Arafāt ilā Müzdelife'de (5) ḳaçan güneş batarken bunu okuya göçmezden (6) evvel: “*Allāhumme lā tec'alhu āḥire'l-'ehdi fī ḥāze'l-mavḳifi* (7) *verzuḳnihi ebeden mā ebḳaytanī ve ec'alnī'l-yevme* (8) *müfliḫan mütenecciḫan müstecāben du'ā'ī maḡfüren zunūbī* (9) *vec'alnī'l-yevme min ekremi vefdıke ve a'tinī* [49b] (1) *efḫālī mā a'tayte eḫaden minhum mine'r-raḥmeti* (2) *ve'r-rıdvānī ve't-tecāvuzi ve'l-ḡufrānī ve'r-rızķi* (3) *e'l-vāsi'ī'l-ḥelālī'l-tayyibi ve bārikī fī* (4) *cemī'i umūri ve mā erci'u ileyhi min ehlin* (5) *ev mālin ev veledin ḳalilin ev keşirin bārikī* (6) 'aleyya ve 'aleyhim.” andan şalavāt vire. **Andan güneş** (7) **batsa** mezheb-i erba'ada sūnnet olan (8) budur ki; imām ve sā'ir nās sūkūnetle (9) vaḳāri-le rücu' idüp yāb yāb yürümege [50a] (1) ve kimseye ezā itmeye aḫşam namāzın yolda (2) ḳılmaya, Müzdelife'de ḳıla. Müzdelife'ye ḡüsl ile (3) dāḥil olmak sūnnetdür. **Ḳaçan Müzdelife'ye** vāşıl ola (4) bunu okuya: “*Allāhumme inne ḥāzā müzdelifeten ve cem'un* (5) *ceme'te fihā ḳulūben mu'ellifeti ve āmana bike* (6)

fahadeytechü.” **Babun fi ram-i cimār.** Kaçan Müzdelife’den (7) gitmelü olsa sükûnetle yâb yürüyüp (8) gide vādî’i muḥassaraya geldikde segirdüp (9) sür’ati-le geçe ve Müzdelife’de göçdüğü vakit bu du‘â’i okuya [50b] (1) “*Allāhumme innī a‘ūzu bike mine’l-ḥirmāni ve’l-musībeti (2) fi’d-dīni yā erḥama’r-rāhimīn. Elḥamdu li’l-lāhi’l-lazī belleḡani (3) minan sālīman mu‘āfen.*” **Andan telbiye** yunmuş yedi (4) taş alup da toğri cemre’i ‘aḳabeye gele. Ol (5) gün cemre’i ‘aḳabeden ḡayrı yerde taş ve ba‘zı (6) ‘ulemā didi ki: Taşı baş barmağıyla şehādet (7) barmağı ucıyla tutup ata ve her atdıḡça (8) “*Bismi’llāhi va’l-lāhu ekber (9) raḡmen li’ş-şayṭāni ve ḡizbihi li’r-rāḡmani ve raḡiye.*” diye. [51a] (1) *Muḡiṭ’da* didi ki bunu da ziyāde ede. “*Allāhumme (2) bārīklī fi nefsi vāḡfirli zunūbī ve teḡabbel (3) minnī ‘amelī biraḡmatike yā arḡama’r-rāḡimīn*” ve **tırāş** (4) **olduḡdan ōñra** “*Allāhu ekber elḡamdu li’l-lāhi’l-lazī (5) a‘ānanā ‘alā ḡazā’i nusukinā.*” **Kaçan iḡrām** (6) ‘umre dilese çıkup Tan’ime’ye vara, ḡusl idüp (7) vara, vaḡt-i kerāḡet degilse iki rek‘at (8) sūnnet iḡrām deyü niyyet idüp namāzı kıla. (9) Eger Mekke’den libāsi-le vardiyse çıkup iḡrām, [51b] (1) iḡrām bezlerini geye. Andan “*Allāhumme lebbeyk.*” (2) deyü telbiye ide. Telbiyeden ḡālī olmaya tā Ḥacer-i (3) Esved’e istilāma gelince be‘dehu telbiye’i ḡaṭ‘ (4) ide. İstilām itmezden evvel andan Ka‘be-i (5) Şerīf’i yedi kez devrān ide. Tavāf-ı ‘umre (6) diyü niyyet ide. Üç evvelinde reml ide dördüne (7) yâb yürüye. Tavāf tamām olduḡda iki (8) rek‘at namāz kıla. **Maḡām-ı İbrāḡim** ardında (9) ḡayrı yerde kılsa cā’iz. Andan varup Ḥacer-i [52a] (1) Esved’e istilām ide, andan Şafā ve Merve arasını (2) yedi kez sa‘y ide. Anda tırāş olup libāsin (3) geye. Eger tırāş olmadın libās geyse (4) ba‘dehu olmayup bir gün ya bir gice ṭursa bir dem (5) vācib olur. Tırāş olmaḡda sūnnet budur ki (6) cümle başın tırāş ide. Eger ‘umre götürse de (7) tırāş olmadın bir ‘umreye daḡı varup ‘umre itse (8) bir dem lāzım olur. Eger başın tırāş etdikden ōñra (9) ‘umreye varsa rubu‘dan aḡallı tırāş olmuşdı, [52b] (1) gine bir dem lāzım olur. **Bu mes’ele keşirü’l-vuḡū‘dur.** (2) ‘Umre ider, tırāş olmadın libās geyer ve ba‘zılar (3) tırāş olmadın tekrār ‘umre ider, ḡurbān (4) vācib olur. Anı bilmeyüp ehline rucū‘ ider. (5) Ḥurbān üzerinde bir borḡ ḡalur belki ‘umre itmek (6) bir kere ba‘zılar yanında vācibdür ve ba‘zılar (7) yanında sūnnet-i mü’ekkededür. **Ba‘dehu ‘umre** itmek (8) ramazānda bir ‘umre şevābı ḡac itmek gibidür. (9) Yedi kere tavāf itmek bir ‘umre yerine ṭurur. [53a] (1) Ba‘zılar yanında iki ‘umre bir ḡac şevābı yerine (2) ṭurur. **Ba‘zılar** yanında üç ‘umre bir ḡac yerine (3) ṭurur şevābda. **Ḳāle e’n-nebiyyü şalla’llāhu Te‘ālā ‘aleyhi (4) ve sellem** a’l-‘umretu ila’l-‘umreti keffāretün limā beynehumā (5) ya‘nī bir kimse bir ‘umre itse evvelki (6) ‘umreden şāninci ‘umreye gelince itdüğü ḡunāha (7) keffāret olur. **Bābun fi tavāfi’l-vedā‘i.** Tavāf-ı (8) vedā‘da reml ve sa‘y yokdur. Evvelā

budur ki; (9) tavâf-ı vedâ‘ idüp ‘ale’l-fevr Mekke’den çıka [53b] (1) gide ammâ gitmeyüp te’hîr idüp ba‘zı (2) maşâlih için tursa nesne lâzım degildir. (3) İ‘ade itmek efdâldür. **Bir kimse** tavâf-ı (4) ziyâretten sonra bir nâfile tavâf itse ba‘dehu (5) tavâf-ı vedâ‘ itmeden gitse ol tavâf vedâ‘ (6) yerine tûrur. Nesne lâzım gelmez. **Kaçan tavaf** (7) vedâ‘dan sonra Mağâm-ı İbrâhîm ardında iki (8) rek‘at tavâf namâzını kıla. Andan zemzemden (9) karnı tıyınca içe. Andan başına ve yüzine [54a] (1) ve üstüne döke. Andan Mültezeme’ye gele Allâhu (2) Te‘âlâ’ya hamdu şenâ ide ve şalavat vire. Andan (3) bu du‘â’ı okuya: “*E’l-ğamdu li’l-lâhi e’l-lezî hedânâ lihâzâ (4) ve mâ künnâ linehtediye levlâ enhedânâ’l-lâhu. (5) Allâhumme innî e’ûzu bike binuri vechike ve sa‘ati (6) rahmatike an uşibtu. Ba‘de hazâ’l-mağâma ħaṭi’eten (7) ev zenben lâ yuğfaru fe hâzâ mağâmu’l-‘â’izi’l-mustecir (8) min ‘azâbike. Allâhumme aḥfiẓnî ‘an yeminî ve‘an (9) şimâlî ve min kuddâmî ve min ħalfî ve min favķî [54b] (1) ve lâ tuğallînî min rahmatike tarafata ‘aynin ve nefsin (2) ve ekfînî umûri min külli hemmin ve ġammin (3) vesta‘malñi biṭâ‘atika mâ abḳaytenî birahmatika (4) yâ arḡama’r-râḡimîn.*” **Hikâyetdür** ‘âriflerden (5) biri hac idüp de gider olduğda gelüp (6) Ka‘be-i Şerîf kabusı o günde “*Âlğemdu li’l-lâhi bicemî‘i (7) ħâmidihî mâ ‘alimtü minhâ ve mâ lam a‘lem ve bi‘adedi (8) ħalkihî küllihî mâ ‘alimtü minhum ve mâ lâ a‘lem.*” (9) didi. Andan gidüp gelecek sene gine gelüp [55a] (1) hac idüp gine giderken kabu yanında tûrur (2) bunı okudı. **Hâtifden bir nidâ geldi:** “**Yâ ‘Abdullâh! (3) Kirâmen kâtibîne** ta‘ab virdüñ gezen seneden (4) beri dedüġin du‘ânüñ şevâbuñ ila’l-ân (5) yazup tamâm idemediler.” **Andan varup** Mültezeme’de (6) du‘âdan fâriğ olduğda Ka‘be-i Şerîf’üñ (7) eşigin öpe. Andan gelüp Hacer-i Esved’e (8) istilâm ide. Andan ħasret ve ağlamağla Ka‘be’i (9) Şerîf’üñ aşğa cânibinden kıçın kıçın gide [55b] (1) bunı okuya: “*Allâhumme lâ tac‘alehu âḡira’l-‘ahdi (2) min beytike’l-ğarâm ve in ca‘altehü âḡira’l-‘ahdi (3) fa‘aviznî ‘anhu’l-cennete yâ erḡama’r-râḡimîn (4) â’ibûna ‘â’idûna li-rabbînâ ħâmidûna ve li-reḡmatihî (5) ḡasidûna. Şadağa’l-lâhu vaḡdahu ve naşara ‘abdahu (6) ve hezeme’l-âḡzâbe vaḡdahu velâ ħavla ve lâ kuvvete (7) illâ bil-lâhi’l-‘aliyyi’l-‘azîm.*” **Mescidden** çıkınca (8) bunı okuya, kaçan mescid kabusına varsa (9) anda turup du‘â itmegi ba‘zı ‘ulemâ mekrûhdur [56a] (1) didi. Belki hemân çıkup gide ve kâdir (2) olduğı miğdârı şadağa ide. Hacıda vâķi‘ (3) olan taḡşîrât için sünnet budur ki (4) Ka‘be-i ibtida geldikde yukaru mu‘allâ cā(5) nibinden gelüp dâḡil ola ve gitdikde (6) aşğa ‘umre yolu ki şebeyke cânibidür. (7) Andan gide vaḡtâķi Medîne’i Münevvere’ye (8) teveccüh ide. Yolda şalavât virmege (9) meşğûl ola. **Kaçan Medîne’i Münevvere’i** görse [56b] (1) şalavâtı ziyâde ide. Kaçan ‘Alî kıyusına vâsıl (2) olsa anda nâzil ola ġusl idüp de pâkçe (3) libâsların geye ve yanında gökçek koķulu (4) nesneler

vari-se tayyiblene. Andan ol maḥall-i (5) Şerīfūn taʿzīmīn ve daḥī nāzīl olup da ve Kurʿani-le (6) maʿmūr olduğın ḳalbine ihzār ide ve ḳādir (7) olduğı mīqdārı yayan yürüyüp Medineʿi (8) Münevvereʿye dāḥil olsa ve dāḥil olurken: (9) “*Bismilʿillāhi rabbi adḥilni* [57a] (1) *mudḥale şıdḳin ve aḥricnī muḥraca şıdḳin ve ecʿal lī* (2) *min ledünke sulṭānan naşiren.*” deye. **Bāb-u Cebrāʿilʿden** (3) dāḥil olmaḳ efḍaldur. Ziyāret idene andan (4) toḡrı Ravḍaʿi Şerīfʿe vara. Ravḍa diyü (5) Ḳabr-i Şerīf ile minber arasına dirler. (6) Vaḳt-i kerāhat degilse iki rekʿ at teḥiyyetü (7) eʿl-mescidi ḳıla. **Andan secdeʿi** şükür ide. Ol (8) mübārek yere vuşul bulduğı içün andan Ḳabr-i (9) Şerīfʿe gele. Arḳasın ḳible cānibine ide. [57b] (1) Ḳabr-i Şerīf üzerinde olan şubāka yakın (2) varmaya, edeb degildür. Belki dört (3) zirāʿ mīqdārı ire çok tura. **Andan namāz** (4) **turur** gibi ellerin bağlayup ve gözlerin (5) aşağı şalup ḡāyet ḥuşūʿ-i-le ve ḥuzūʿ-i-le (6) tura. **Resūluʿllāh şallāʿllāhu Teʿālā ʿaleyhi vesellem.** (7) Ḳabr-i Şerīfʿlerinde ḥay olup da kendülere selām (8) virenlerūn selāmların işidüp de cevāb red (9) itdükdiğı ḳalbine ihzār ide. Selām virdiğın [58a] (1) refīʿün şavt itmeye alçaḳ şavti-le diye ki: (2) “*Esselāmü ʿaleyke yā nebiyallāh. Esselāmü ʿaleyke* (3) *yā ḥayrataʿllāh min ḥalḳihi. Esselāmü ʿaleyke yā ḥabīballāh. (4) Esselāmü ʿaleyke yā safvatiʿllāh. Esselāmü ʿaleyke* (5) *yā seyyidiʿl-enbiyāʿi veʿl-mürselin. Esselāmü ʿaleyke yā ḥā(6)temeʿl-nebiyyin. Esselāmü ʿaleyke yā ḥayraʿl-ḥalāʿiḳi ecmeʿin. (7) Esselāmü ʿaleyke yā ḳāʿideʿl-ḡuruʿl-muḥaccilīn. Esselāmü* (8) *ʿaleyke yā imāmeʿl-mutteḳin. Esselāmü ʿaleyke ve ʿalā* (9) *ehli beytikeʿt-tāhirin. Esselāmü ʿaleyke ve ʿalā* [58b] (1) *aşḥābıke ve ālike ecmeʿin. Esselāmü ʿaleyke ve* (2) *raḥmetuʿllāhi ve berekātühü cezākeʿllāhu ʿannā yā Resūluʿllāhi* (3) *efḍala mā cezāʿe nebiyyen ve resūlen ʿan ümmetihi* (4) *ve şallāʿllāhu ʿaleyke ve ʿalā ālike külle mā zekerekeʿz* (5) *zākirūn ve ḡafala ʿan zikrikeʿl-ḡāfilūn* (6) *ve şallaʿllāhu ʿaleyke fīʿl-evvelin veʿl-āḥirin. Efḍalu* (7) *ve ekmelu ve atyabu mā şalla ʿalā aḥadin min ḥalḳihi ecmeʿin. (8) Allāhumme şalli ʿalā Muḥammedin ve ʿalā āli Muḥammedin ve ātühü nihāyetü* (9) *mā yanbegī en yesʿelühüʿs-sāʿilun ve ḥuşḣahu biʿl maḳāmi* [59a] (1) *eʿl-maḥmūd veʿl-fāzīlati veʿd-dereceṯiʿl rafīʿati ve nihāyete* (2) *mā yanbaḡī an yaʿmulahuʿl-āmilūn.*” **Eger bir kimse** (3) bu mezkūr olan selāmı virmege ʿāciz olsa (4) ya vaḳt dār olsa “*Esselāmü ʿaleyke eyyuhāʿn-nebiyyuʿl* (5) *kerīm ve raḥmatuʿllāhi ve berekātuhu*” deye. Aña (6) bir kimse selām itmek vaşıyyet itdiyse diye ki: (7) “*Yā Rasūluʿllāh fulān ibni fulān min ümmetike* (8) *yusellimu ʿaleyke yāḡūd esselāmü ʿaleyke yā Resūlaʿllāh* (9) *min fulān ibni fulān*” deye. Andan bir zirāʿ [59b] (1) mīqdārı sağ cānibine yürüye. **Ebūbekriʿş-şıddıḳ** (2) raḍıyaʿllāhu ʿanhu selām virmek içün diye ki: (3) “*Esselāmü ʿaleyke yā ḥalīfeti Resūluʿllāhi ve safvatihi* (4) *ve şānihi fīʿl-ḡāri cezāekeʿl-lāhu Teʿālā*

‘an (5) ümmeti muḥāmmedin ḥayren ve liḳāeke fī’l-ḳiyāmeti (6) birren ve emnen.” Andan gine bir zirā‘ miḳdārı (7) sağ cānibine yürüye ‘Ömerü’l-Fārūḳ raḍiya’llahu (8) ‘anhu selām virmek için diye ki “*Esselāmü* (9) ‘aleyke yā emirü’l-mü’miṇin ‘Ömerü’l-Fārūḳ cezāke’l-lāhu [60a] (1) Te‘ālā ‘eni’l-İslāmi ve ‘en ümmeti Muḥammedin şalla’llāhu (2) ‘aleyhi ve sellem ḥayren.” Andan nıṣf zirā‘ şolına (3) rucū‘ ide diye ki: “*Esselāmü* ‘aleyke sançağı (4) Resūlu’llāh şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem.” Mübārek vechi (5) karşıasına evvel tırdığı yere gelüp de (6) Allāhu Te‘ālā’ya ḥamdu şenā ide ve şalavāt vire. (7) Andan nefsi için ve sâ’ir müslimîn için du‘ā ide (8) ve şalavāt vire. Rivāyetdür bir kimse Resūlu’llāh (9) şalla’llāhu Te‘ālā ‘aleyhi ve sellemüñ Ḳabr-i Şerīf’leri [60b] (1) yüz biñden efḍaldur ve Medīne mescidinde bir namāz (2) ğayrı olan namāzuñ on biñden efḍaldur (3) ve Mescid-i Akṣā’da bir namāz ğayrı yerde olan namāzuñ (4) beş yüzinden efḍaldur. Bu üç mescidden efḍal (5) yiryüzinde mescid yokdur. **Medīne’i Münevvere** (6) feẓā’ili ḥuṣūşında eḥādīş-i Şerīf çokdur. (7) İḥyā’i Ḥac’da ‘alā tafṣīl beyān itdik. **Bu risāle’i** (8) aña müteḥemmil degildür. Bunda murād ihtīşār olmaḳ (9) ekser-i nās bunu mufaṣṣaldur diyü yazmağa. [61a] (1) Bu risāle’i mergūbı görüp de bunıñla ‘amel idenüñ (2) ḥaccı maḳbūl olmaḳ mercūdur. Bu risāle her kimüñ (3) eline vāşıl olursa ḥacca gider ḥacılara (4) i‘lām idüp de yazmağa vire. Reḥmatu’llāhi raḥmaten (5) vāsi‘ aten ve daḫı ol kişinüñ üzerine ola ki (6) bunu şāyi‘ olmağa sa‘y ide. Şehirlere ve köylere (7) ve eṭrāfında olan yerlere li’llāhi Te‘ālā yazup (8) nüṣḥasın ırsāl ide ehl-i imānuñ ḥaccın (9) ıslāḥ itmege sebeb ola. Allāhu Te‘ālā [61b] (1) lüṭfinden ve kereminden anuñ dīnin ıslāḥ (2) ve Cennet-i ‘ālīyede Seyyidi’l-murselīn şallā’llāhu Te‘ālā (3) ‘aleyhi vesellemüñ civārında maḳām vire. **Bu risāle(4)nüñ āḫirin bir laṭīf** kelāmi-le tamām idelüm. (5) Ḥaberde gelmişdür. Ḳıyāmet günü olacaḳ (6) Ḥaḳ Te‘ālā meleklerle emr ide ki: “Varıñ (7) Ka‘be-i cennet ḥarīrleriyle tezyīn idüp (8) arzı maḥşere ihzār idüñ.” Melekler gelüp (9) cennet ḥarīrleriyle tezyīn idüp ve ḥaḳlarına [62a] (1) nūrdan zincīrler taḳup diyeler ki; (2) “Yā Beyt! Rabbüñ emridür. Yüri maḥşer yerine (3) ḥāzır ola.” Beytu’llāh cevāb ide ki: “Benüm (4) bir murādım var. Ḥaṣıl olmadın gitmezim.” diye. (5) Melekler diyeler ki: “Murādıñ nedür?” **Beytu’llāh** (6) diye ki: “Benüm eṭrāfumda yatan ḳoñşularım (7) cümle maḡfūr olup da nārından azād olalar.” (8) Melekler diyeler ki: “Yā Rabbenā! Sen ā‘lemsin. (9) Beytüñ etdügi cevāb murādı budur ki [62b] (1) ḳoñuşuları maḡfūr olsunlar.” Ḥaḳ Te‘ālā (2) celle ve ‘elā diye ki: “Varuñ evüme beşāret (3) idün cümle ḳonuşuların nārından azād itdüm.” (4) Melekler beşāret haberin getürüp “murādın (5) ḥaṣıl oldu siyird imdi arzı maḥşere” diyeler. (6) **Ka‘betu’llāh** diye ki: “Benüm bir murādım (7) daḫı var ol daḫı ḥaṣıl olmayınca

gitmezim.” (8) “Murāduñ nedür?” diyeler. **Ka‘betu’llāh** diye ki: (9) “Eṭrāf-ı ‘ālemden bedenlerine ta‘b virüp [63a] (1) ve mālların şarf idüp rızā’i ḥaḳ için (2) gelüp beni ziyāret edenleri de maḡfūr (3) olup da nārından azād olmaḡ.” Melekler bunu (4) Cānib-i Ḥaḳḳ’a ‘arz ideler. **Cevāb gele ki:** (5) “Anı ziyāret idenlerüñ cümlesin baḡışladum.” (6) diye. Andan Ka‘be-i Şerīf ṭurup gele (7) kaçan Medīne’i Münevvere’ye Qabr-i Şerīf üzerine (8) vardık da: “Esselāmu ‘aleyke yā Resūlu’llāh.” deye. (9) Andan: “Resūlu’llāh ṣallā’llāhu Te‘ālā ‘aleyhi vesellem [63b] (1) ve ‘eleyke’s-selām yā Beyte Rabbī! Ümmetüñ ḥālı (2) nedür?” deye. **Ka‘betu’llāh** diye ki: “Yā Resūlu’llāh! (3) Baña gelüp ziyāret idenler ben şefā‘at (4) idüp ‘azābdan ḥalās itdüm. Baña gelmeyenleri (5) sen şefā‘at eyle.” diye. Andan **Ka‘betu’llāh** (6) maḡşerine koyalar. Kaçan evvelin ve āḫırın cem‘ (7) olduğda. Bir münādī nidā ide: “*Elā men zāre’l-beyte (8) felyekum.*” ya‘ nī Ka‘be-i dünyāda ziyāret (9) idenler ḳalksunlar her cānibinden ziyāret [64a] (1) idenler “*lebbeyk Allāhumme lebbeyk*” deyü gelüp (2) Ka‘be-i Şerīf’üñ eṭrāfına cem‘ olalar. **Andan** (3) **nidā gele ki:** “Yā Ka‘betu’llāh! Bu cümle ehlini (4) alup da cennete dāḫil ol.” deyeler. Ol zamānda (5) ḥac farz olup da gelüp de ḥac itmeyenler bir mertebede (6) ḥasret ve nedāmet ideler ki ḥiç vaşf (7) itmege ḳābil olmaya. Ba‘dehu anları yüzleri (8) üzere sürüyüp cehenneme aṭalar el‘iyāzu bi’llāhi (9) Te‘ālā mine’l-ḥizlān ḥac farz olanlar [64b] (1) ḡāfil olup da kendülerini bunıñ gibi (2) mertebeden maḡrūm edüp de ‘azābı elime itmeyeler (3) *el‘azamatu li’l-lāhi Te‘ālā temma e’r-risāletü’l‘abdu’d(4) da‘ifu ḡufrāna’l-ḡafūr e’l-ḳārī’u bābu (5) ekremu’l-ekremīn ve mucību’l-sā’ilīna (6) fī beledi’l-lāhi el’emīn.* Şeyḫ Sinān el-Rūmī e’s-şehir (7) bi’l-va‘zī fī Mekketihi e’s-Şerīfu (8) e’l muşerrefatu’l-mukerramati’l ‘azīzu. (9) Ḥarrehu’l-faḳīru’l-Ḥācī ‘Alī (10) ḡufira lehu ve livālideyya. (11) 1141

4. SÖZLÜK

4.1. Metin Sözlüğü

- A -

āḥir: (<Ar.) Sonunda, sonda olan (27a-7).

aşağa: Aşağı, alt kısım (55a-9).

āyet: (<Ar.) Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri (34a-3).

āzād: (<Far.) Özgür olma, serbest bırakılma, esaretten kurtulma (32b-4).

- ‘A -

‘āciz: (<Ar.) Güçsüz, kudretsiz, zayıf (kimse) (36a-2).

‘akab: (<Ar.) Art, arka, geri, peşi sıra (10b-9).

‘alā: (<Ar.) Üzere, üzerine, üzerinde anlamlarına gelen ön ek (60b-7).

‘alāmet: (<Ar.) İşâret, belirti, nişan, emâre (45b-7).

‘ale’l-fevr: (<Ar.) Aceleyle (33b-1).

‘ale’t-ta’cîl: (<Ar.) Aceleyle (42b-4).

‘ālî: (<Ar.) Yüce, ulu, büyük, yüksek (61b-2).

‘arz: (<Ar.) Sunma, meydana çıkarma (63a-4).

‘avām: (<Ar.) Sıradan halk kesimi (41a-3).

‘avām-ı-nās: (<Ar.) Sıradan halk topluluğu (43a-7/8).

‘ayân: (<Ar.) Göz önünde, belli, açık, aşikar (13b-1).

- B -

bāb: (<Ar.) Kapı (13a-8).

bahâdır: (<Far.) Cengâver, kahraman, yiğit kişi (24a-8).

baḳar: (<Ar.) Sığır, öküz, inek, manda cinsinden hayvan (22b-7).

bāḳî: (<Ar.) Geriye kalan, artan (20a-1).

ba’de: (<Ar.) Sonra (14b-1).

ba’de’z-zevāl: (<Ar.) Öğleden sonra (4b-8).

bāṭıl: (<Ar.) Doğru olmayan, geçersiz, hükümsüz (3b-1).

becid: (<Farsça+Ar.) Ciddiyetle (25a-2).

be' s: (<Ar.) Göndermek (16a-8).

beşāret: (<Ar.) Müjde, güzel haber (62b-4).

beyān: (<Ar.) İzah etme, bildirme, açıklama (17a-8).

beyn: (<Ar.) İki şey arası (24b-1).

bezl: (<Ar.) Bol bol verme, harcama (2a-6).

bid' at: (<Ar.) İslam'a sonradan giren uygulamalar (45b-9).

bilā-izā: (<Ar.) Zorlanmadan, eziyet çekmeden (18b-3)

bilā-özü: (<Ar.) Özürsüz, mazeretsiz (9a-9).

bilā-şavt: (<Ar.) Sessiz bir şekilde, sessizce (18a-9).

bilā-zarūri: (<Ar.) Zorunlu olmadan (14b-9).

- C -

cānib: (<Ar.) Yön, taraf (6b-7).

cā'iz: (<Ar.) Yapılmasında dinen ve hukuken sakınca görülmeeyen eylemleri belirten terim (12a-1).

cebel: (<Ar.) Dağ (16a-8).

ceht: (<Ar.) Çabalama, uğraşma (43b-8).

cemile: (<Ar.) Bir kimsenin gönlünü almak için yapılan güzel hareket (11a-7).

cemī' : (<Ar.) Bütün, hepsi, tamamı (16a-2).

cem' : (<Ar.) Toplama, bir araya getirme (21b-2).

cem' iyet: (<Ar.) Topluluk, kalabalık (44a-2).

cenābet: (<Ar.) Boy abdestinin alınmaması, cünup olma (22b-2).

cümle: (<Ar.) Bütün, tamamı (9b-3).

- Ç -

çayır: Otlak, mera (10b-7).

- D -

dā'im: (<Ar.) Devam eden, bitmeyen (11a-3).

dāreyn: (<Ar.) Dünya ve âhiret (13a-3).

degir-: Değdirmek (20a-5).

dem: (<Ar.) Kan, kurban anlamında kullanılmıştır (48b-7).

derece: (<Ar.) Basamak (33b-7).

- E -

efdal: (<Ar.) Üstün, yüksek (9b-3).

eḥad: (<Ar.) Kişi, kimse (25a-7).

ehemm-i muhimmāt: (<Ar.) Önemli olanların en önemlisi (13a-4).

ehl-i imān: (<Ar.) İman edenler, müminler (61a-8).

ekşer: (<Ar.) Çok, fazla, birçok (6a-5).

emr-i ma' ruf nehy-i münker: (<Ar.) İyiliği emreddip kötülükten sakındırma (28a-7).

enbiyā: (<Ar.) Peygamber sözcüğünün çoğulu, nebiler (16a-2).

esbāb: (<Ar.) Sebepler, yolculuk için gerekli araçlar (12b-5).

eşik: Geçiş yeri, giriş yeri, giriş sınırı, hemen yakını (55a-7).

evvel: (<Ar.) İlk, önceki (2a-8).

eylūk: Hasenat, iyilik, yardım (2a-4).

- F -

fā'ide: (<Ar.) Fayda, yarar (25a-5).

fāriğ: (<Ar.) Uzaklaşma, terk etme (31b-1).

farz: (<Ar.) İslâm dininde Allah'ın emri, yapılması sevâp, terki günâh, inkârı küfür olan sorumluluk (3a-6).

fāsîd: (<Ar.) Fesatlık içeren, bozuk, kötü (9a-5).

feh̄m: (<Ar.) Anlamak, kavramak, vâkıf olmak (42b-2).

fevt: (<Ar.) Ölü, hayatta olmayan (14a-9).

- G -

ğāfil: (<Ar.) Gafil olma durumu (20a-9).

ğarb: (<Ar.) Batı (16b-6).

ğayr: (<Ar.) Başka diğer (21a-9).

gökçek: Güzel, hoş, şirin (31b-6/56b-3).

ğusl: (<Ar.) Boy abdesti alma, yıkanma (11b-2).

- H -

hācet: (<Ar.) İhtiyaç, gerekli olan (10a-6).

hadeş: (<Ar.) 1. Sonradan meydana çıkma, zuhur etme. 2. Abdestin, guslün yenilenmesini gerektiren hâl (22b-2).

hālās: (<Ar.) Kurtulma, kurtuluş (63b-4).

hālī : (<Ar.) Boş, تنها (63b-4).

hāric: (<Ar.) Dışta kalan, dış, dışarı (17a-6).

harīr: (<Ar.) İpek (61b-7).

hāşılı: (<Ar.+T.) Kısaca,özetle, velhâsıl, hulâsa (24a-8).

hātīf: (<Ar.) Haber veren melek, seslenen (55a-2).

havf: (<Ar.) Korku ve kaygı (44a-9).

hayrāt-ı dāreyn: (<Ar.) İki dünyanın hayrının hasıl olması (13a-3).

hayz: (<Ar.) Kadınların âdet durumu (22b-6).

hazer: (<Ar.) Çekinmek, uzak durmak, sakınmak (2a-2).

hemam: (<Ar.) Yalnız, sadece (10a-6).

hilde: (<Ar.) Kurtulmak, yükselmek, ilerlemek (8b-7).

hīne: (<Ar.) Vakit (13a-1).

huşū‘: (<Ar.) Kalbin ilahi huzurla dolması (24b-8).

hüsn-i hātīme: (<Ar.) Son sözün kelime-i şهادetle bitmesi, iman üzerine ölüm, güzel son (13a-4/5).

- I -

ıra: Seciye, karakter (18b-7).

ıraḫ: Uzak (26a-7).

ıslāḫ: (<Ar.) Uslandırma, iyileştirme (61a-9).

- İ -

ibtidā: (<Ar.) Öncelikle, ilk olarak (6b-5).

ictināb: (<Ar.) Uzak durmak, sakınmak (17a-1).

- igvā:** (<Ar.) Yoldan çıkarma, aklını çelme (44a-5).
- ihfā:** (<Ar.) Saklama, gizleme (28a-1).
- iẖtilāf:** (<Ar.) Anlaşmazlık, uyuşmazlık, aykırılık (3b-3).
- iẖtişār:** (<Ar.) Ayrıntıya girmeden kısaca açıklama, özet (60b-8).
- iẖzār:** (<Ar.) Hazırlama (61b-8).
- i‘ lām:** (<Ar.) Bildirme, ilân etme (61a-4).
- irsāl:** (<Ar.) Gönderme, yollama (4b-2).
- isticāb:** (<Ar.) Allah’ın kulun duâsını kabul etmesi. (13a-1)
- istimā‘:** (<Ar.) Duymak, işitmek (28a-9).
- istināf:** (<Ar.) Yeniden başlama (26b-4)
- ittifāk:** (<Ar.) Fikir birliğine varılan (3b-3).
- izdiḥām:** (<Ar.) İnsanların fazla yığılması, aşırı kalabalık (17b-5).
- ‘ iḳāb:** (<Ar.) Azap, ceza, eziyet (15a-1).
- ‘ izzet:** (<Ar.) Saygı, hürmet, ikram (44b-4).

- K -

- ḳābil:** (<Ar.) Mümkün, imkân dahilinde olan (64a-7).
- ḳādīn:** (<Ar.) İlk varan (15b-5)
- ḳādir:** (<Ar.) Bir şeyi yapma gücüne sahip olmak (4a-6).
- ḳāle:** (<Ar.) Söylemiştir, demiştir (53a-3).
- ḳal‘ a:** (<Ar.) Etrafı kalın duvarlarla örülmüş yapı, kale (65a-4).
- ḳāmet:** (<Ar.) Ayağa kalkma. Namaz için hazır olma (14b-2).
- ḳarīb:** (<Ar.) Zaman bakımından yakın olma durumu (48b-1).
- ḳatī ḳatī:** (<Ar.) kesik kesik (11a-5)
- ḳat‘:** (<Ar.) Son verme, bitirme (15b-6).
- ḳavl:** (<Ar.) Söz, görüş, fikir (25b-8).
- ḳavl-i aṣaḥ:** (<Ar.) Pek doğru söz, sağlam görüş, fikir (41a-2).
- ḳazā:** (<Ar.) Vaktinde gereği yapılmayan oruç, namaz gibi ibadetlerin sonradan yapılması (9a-7).
- kelām:** (<Ar.) Söz, ifade (61b-4).
- kemāl-i mertebe:** (<Ar.) Kusursuz, eksiği olmayan rütbe, derece (43b-8).
- kerāhet:** (<Ar.) Dinen şüpheli zaman (21a-1).
- kerāhet-i taḥrīme:** (<Ar.) Harama yakın kerahet vakti (21b-3).

keşirü'l vukû': (<Ar.) Sık rastlanan durum, olay (52b-1)

kezâ: (<Ar.) Böyle, bunun gibi (6b-1).

kıçın kıçın git-: Geri geri gitmek (55a-9).

kırân: (<Ar.) Yakınlaşma, bir araya gelme (9b-3).

kırk-: Ucundan keserek kısaltmak (5a-8).

kurbân: (<Ar.) Allah rızasını kazanmak için kesilen hayvan (4b-1).

kûrb: (<Ar.) Yakınlık, mukarenet (39a-4).

- L -

lâbüd: (<Ar.) Gerekli, terkedilmesi mümkün olmayan zaruret (4a-4).

libâs: (<Ar.) Elbise, giyecek şey (6b-3).

- M -

mağfiret: (<Ar.) Allah'ın kullarını bağışlaması (14b-9).

maḥal: (<Ar.) Mevki, yer (33a-2).

maḥrûm: (<Ar.) Hakkından yoksun bırakılan (44b-7).

maḥv: (<Ar.) Son raddeye gelme, yok olma kertes (31b-7).

maḥbûl: (<Ar.) Geçerli, muteber ve uygun olan (61a-2).

mālāya' nî: (<Ar.) Mânâsız, faydasız söz veya iş, şer'e muhalif (28b-1/2).

mā-maḍā: (<Ar.) Mazi, geçmiş ile beraber (31b-6).

mā-' adā: (<Ar.) -den başka, hariç (14b-5).

maşlahat: (<Ar.) İyi olan ve iyiliğe yol açan, hayır getiren, fayda sağlayan şey (25a-2).

māşīyan: (<Ar.) Yayan giderek (37b-2).

mekrûh: (<Ar.) Dinde haram olarak yasaklanmadığı hâlde yapılması istenmeyen (2b-2).

melâ'ike: (<Ar.) Melek sözcüğünün çoğul hâli (27b-3).

melâ'ike'i muḥarrabîn: (<Ar.) Allah'a yakın olan melekler (16a-4)

menhî: (<Ar.) Dinen nehyedilip yapılması yasaklı olan (18b-2).

menzil: (<Ar.) Yolculukta iki konak arasındaki uzaklık, hedef (3a-2).

me'mûr: (<Ar.) Görevi yerine getirmekle sorumlu olan (56b-6).

mergûb: (<Ar.) Rağbet gören, görülmek istenen (61a-1).

mezheb-i erba'a: (<Ar.) Malikî, Hanefî, Hanbelî ve Şafiî olarak bilinen sünnî mezhepler (26a-5).

mezḳûr: (<Ar.) Bahsi geçen, zikredilen (19a-1).

- mişāk:** (<Ar.) Sözleşme, antlaşma, yemin (2b-2).
- mufaşşal:** (<Ar.) Ayrıntı ve tafsilatına girilerek geniş biçimde açıklanan (60b-9).
- muḥīṭ:** (<Ar.) Çepeçevre kuşatan, ihâta eden (6b-1).
- mukaddemâ:** (<Ar.) Önceden, eskiden, evvelce (3a-6).
- mukârin:** (<Ar.) Bir yerde, bir arada bulunma, yakınlık (2a-1).
- murâd:** (<Ar.) Anlatılmak istenen, kastedilen, (60b-8).
- muşîbet:** (<Ar.) Beklenilmeyen dert, sıkıntı, felaket (65a-3).
- muttaşıl:** (<Ar.) Yan yana, bitişik (33b-6).
- mücrim:** (<Ar.) Suç işlemiş kabahatli, günahkar kimse (44b-3)
- mülâyemet:** (<Ar.) Yumuşak huyluluk, yumuşaklık, mülâyimlik (2a-7).
- münâdî:** (<Ar.) Tellal, yüksek sesle duyuran (63b-7).
- mü'ekkede:** (<Ar.) Kesinlikle uyulması gereken hüküm, emir (10b-6).
- müsteḥab:** (<Ar.) Dinen yapılması durumunda sevap kazandıran ama yapılmaması durumunda günah olmayan davranış (14a-4).
- mütehemmil:** (<Ar.) Dikkatle ve etraflıca düşünüen, iyice düşünüp taşınan (60b-8).
- müteḥib:** (<Ar.) Sevilen, muteber, afdal (13a-5).
- müttefik:** (<Ar.) Biriyle aynı düşüncede olan, hemfikir (3b-4).

- N -

- naḥa:** (<Ar.) Yaşama imkânı, geçimlik (45a-9).
- nâfile:** (<Ar.) Farz olmadığı halde yapılan ibadet ve hayırlı iş (4a-2).
- nâr:** (<Ar.) Ateş, od (62a-7).
- naẓar:** (<Ar.) Bakış (33a-1).
- nâzil:** (<Ar.) İnme, nüzûl olma (39a-4/5).
- nedâmet:** (<Ar.) Hayıflanma, pişmanlık (64a-6).
- nefs-ü iḥrām:** (<Ar.) Kişinin kendi öz benliğinden, dünyevî hırslarından soyutlanma (3b-6).
- nehy-i münker:** (<Ar.) Kötülükten sakınma (28a-7).
- nışf:** (<Ar.) Yarı, yarım, nim (36a-4).
- nidâ:** (<Ar.) Duyurmak, ilân etmek (45b-5).
- nebâşed:** (<Far.) İyi değil (20a-9).
- nifâs:** (<Ar.) Doğum yapmış kadının lohusalık durumu (22b-3).

- O -

omuz: Boynun iki yanında kalan ve kolların gövdeye bağlanıldığı kısım (24b-3)

- Ö -

öyle vakti: Öğle, zeval saati (39a-8).

öyle namāzı: Öğle ezanının okunmasıyla kılınan namaz (40a-4).

‘özrüy-le: (<Ar.) Mazeretli olarak, geçerli bir sebebe dayanarak (9a-9).

- P -

pāk: Temiz (45b-6).

pākça: Temiz bir şekilde (56b-2).

pata pata: Ayağını yere vurarak hızlıca (31a-5).

pek yürü-: Hızlıca yürümek (24b-3).

pekçe pekçe: Hızlıca yürümek (24a-8).

perde: Bir şeyi kapatmak için gerilen örtü (33a-3).

- R -

rākiben: (<Ar.) Binerek, binitle birlikte (36a-3).

ref : (<Ar.) Giderme, giderilme, kaldırma, kaldırılma (44b-1).

rubu‘ dan aqalli: (<Ar.) Dörtten azı (2a-9).

rücū‘: (<Ar.) Geri dönme (49b-9).

- S -

şadaqa: (<Ar.) Allah rızâsı için fakirlere verilen karşılıksız para, mal vb. iyilik (7a-8).

şag: Doğru, gerçek, sahih. Tam bir şekilde, eksiksiz (6a-1).

saķıt: (<Ar.) Hükümünü yitiren, geçersiz, mülga (4a-3).

şalavāt: (<Ar.) Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için yapılan dua (20a-7).

sā’ir: (<Ar.) Diğer, başka (15b-7).

sa’y: (<Ar.) Çabalama, uğraş verme (4a-5).

şavt: (<Ar.) Ses, seda (16b-1).

şenā: (<Ar.) Allah'ı övme (47a-3).

setr-i 'avret: (<Ar.) Vücuttaki mahrem yerleri örtme (6a-3).

şevāb: (<Ar.) Allah tarafından verilen mükâfat (25a-6).

siyird: Koşmak (62b-5)

sükūnet: (<Ar.) Sakin (24b-9).

- Ş -

şekvā: (<Ar.+T) Şikayet, yakınma (28a-9).

şerḥ: (<Ar.) Ayrıntılara inerek açıklama (7a-3).

Şerīf: (<Ar.) Şerefli, kutsal, mübarek (4b-2).

şey'i ḳalīle: (<Ar.) Az bir vakit (14b-7).

şol: Şu (16b-2).

- T -

taḥiyyetü'l-mescid: (<Ar.) Mescide girince vakit namazından önce kılınan iki rekât nâfile namaz (39a-8).

taḥmid: (<Ar.) Hamdetme, elhamdülillâh deme (20a-7).

taḥrīm: (<Ar.) Haram edilmiş, yasaklanmış (21b-3).

taḳdīm: (<Ar.) Öne alma (8a-3)

taḳşīrāt: (<Ar.) Kusurlar (56a-3).

tan'ima: (<Ar.) İhrama girilen yer (51a-7).

ta'ab: (<Ar.) Zorda olma, sıkıntı, eziyet (44a-7).

ta'zīm: (<Ar.) Saygı gösterme, büyüklüğe hürmet etme (32b-9).

tazarru': (<Ar.) Yalvarma, yakarma (43b-9).

tecdīd-i vuzū': (<Ar.) Abdest yenileme (26b-7).

teğayyuru mekân: (<Ar.) Yer değişikliği (10b-5).

tehlīl: (<Ar.) Tevhit sözcüğü, "La ilahe illallah" demek (20a-7).

tekrīm: (<Ar.) Saygıdeğer (47a-2).

telbiye: (<Ar.) "Lebbeyk, Allahümme lebbeyk" diyerek zikir etme (10a-5).

tenziye: (<Ar.) Üstüne binmek, sıçramak (47a-2).

te'ḥīr: (<Ar.) Erteleme, gecikme (7b-4).

- tertīb:** (<Ar.) Sıralama, düzenli hâle getirme (8a-2).
tesmiye: (<Ar.) Adlandırma, Allah'ın isimlerini anma (43a-8).
teveccüh: (<Ar.) Yönelme (14a-4).
turāb: (<Ar.) Toprak, yer (44b-9).
ṭāhir: (<Ar.) Temiz, arınmış, pak (23a-7).
ṭa'ām: (<Ar.) Yiyecek, aş (2a-5).
ṭavāf: (<Ar.) Kâbe'nin etrafında dolaşma (4a-7).
ṭavar: Binek hayvanı (11a-1).

- V -

- vākī':** (<Ar.+T) Vuku bulan, gerçekleşen (56a-2/3).
vaqt: (<Ar.) Zaman, vakit (14b-7).
vaşf: (<Ar.) Tarif, özellik (64a-6).
vāşıl: (<Ar.) Kavuşma, ulaşma (50a-3).
vech: (<Ar.) Sebep, neden (11a-7).

- Y -

- yarlığa-:** Bağışlamak, affetmek (22a-4).
yayan: Yürüyerek (4a-9).
yel-: Telaşlı bir şekilde koşuşturmak (24a-9).
yele yele: (<Far.) Koşar adım yürümek (35a-8).

- Z -

- zamān:** (<Ar.) Durum, şart, elverişli hâl, vakit (2b-6).
zevāl: (<Ar.) Güneşin batması (4b-8).
zıkr: (<Ar.) Söylemek, anma (27a-8/9).
zuhr: (<Ar.) Öğle vakti, öğle (39b-1).
zirā': (<Ar.) Bir uzunluk ölçüsü, dirsek ile orta parmak arası (36a-4).

4.2. Metinde Geçen Hac Terimleri Sözlüğü

- A -

altun oluk: Emevi halifesi Abdülmelik tarafından altınla kaplatılan ve Kâbe'nin tavanında biriken suyu boşaltan oluk (29a-8).

Āyete'l kürsî: (<Ar.) Kur'an-ı Kerîm'de Bakara Suresi'nin 255. ayeti (2a-9).

- 'A -

'akabe: (<Ar.) 1. Bayramın birinci günü hacı adaylarının şeytan taşlama vazifelerinden ilki (36b-1). 2. Sarp yol, dağdaki aşılması zor dik geçit anlamına gelen ve Kur'ân'da köle âzat etmek, bir yetim veya yoksulu doyurmak; mümin, sabırlı ve haktan yana kimselerden olmak gibi faziletler için kullanılır (8a-6).

'arafât: (<Ar.) Adem ve Havva'nın yer yüzünde ilk buluştukları ve hac esnasında vakfe yapılan yer (37a-4).

'arefe: (<Ar.) Hacıların Arafat'a çıktığı kurban bayramından bir önceki zilhiccenin dokuzu günü (3a-8).

- B -

Bāb-u Cebrā'il: (<Ar.) Hz. Peygamberin Medîne-i münevverede yaptırdığı mescidinin doğu tarafındaki kibleye yakın olan kapısı (57a-2).

Bāb-u Selām: (<Ar.) Kâbe'nin doğu yönündeki kapısı (57a-1).

Beytu'llāh: (<Ar.) Allah'ın evi, Kâbe (13a-9).

- C -

Cebel-i ebî kûbeys: (<Ar.) Kâbe'nin doğusunda, Safâ tepesinin üzerinde 420 m. yüksekliğindeki dağ (16a-8).

Cebel-i rahmet: (<Ar.) Arafat'ın kuzeyinde, halk arasında "Arafat Dağı" olarak bilinen granit taşlarından oluşmuş tepedir. Âdem aleyhisselam'ın, yeryüzüne inişinin yüzüncü senesi, Kâbe'nin inşasını tamamladıktan sonra Havva Validemizle buluştukları mübarek mevkidir. (43a-9).

cemre: (<Ar.) Hac ibadeti esnasında şeytan taşlarken atılan taşlar (5a-6).

Cemre-i ‘Aķabe: (<Ar.) Hac ibadeti esnasında ve bayramın birinci günü şeytan taşlanan yer (8a-1).

- D -

delīl: (<Ar.) Hacīların hac ibâdetini yerine getirirken onlara rehberlik eden kimse (28a-3).

dem: (<Ar.) Kan, kurban (48b-7).

- E -

ehl-i beyt: (<Ar.) Hz. Peygamber’in ailesi (32b-1).

ehl-i imān: (<Ar.) Mümin, iman sahipleri (61a-8).

emr-i ma‘rūf nehy-i münker: (<Ar.) İyilięi emreddip kötölükten sakındırma (28a-7).

eyyām-ı naħr: Kurban bayramı, zilhiccenin onuncu günü başlayıp dört gün devam eden günler (7b-2).

- H -

ħacc-ı kırān: (<Ar.) Hac mevsiminde hem umreye hem de hacca niyet ederek tek ihramla yapılan ibadet (36a-7).

Ĥacer-i Esved: (<Ar.) Kâbe’nin güneydoğu köşesindeki Cennet’ten indirildiğine inanılan ve tavafın başlama noktasını olarak bilinen kara taş (6b-9).

Ĥıcr-ı isma‘il: (<Ar.) Kabe'nin kuzey-batı duvarının karşısındaki birbirine bağlı olmayan yarı dairesel duvar, hatim olarak da bilinir (6a-7).

ħüs-n-i ĥātime: (<Ar.) Son sözün kelime-i şehadetle bitmesi, iman üzerine ölüm, güzel son (13a-4/5).

- I -

ıřtıbā‘: (<Ar.) Hac ve umre esnasında ihram elbisesinin üst kısmı olan ridânın bir ucunu sağ koltuk altından geçirip sol omuz üzerine atmak, böylece sağ omuz ve kolu açık bırakmak (24b-4).

- İ -

ifrâdi bi'l-hac: (<Ar.) Aynı yılın hac mevsimi içinde umre yapılmaksızın eda edilen hac (9b-4).

ihrām: (<Ar.) Hac ve umre ibadeti yapılırken giyilen dikişsiz, beyaz giysi (3a-6).

İmam: (<Ar.) İslâm dîninde bir mezhebe öncülük etmiş olan kimse: “İmâm-ı Âzam” kastedilmektedir (8b-5).

İmameyn: (<Ar.) İki imam. Hanefî mezhebinin kurucusu Ebû Hanîfe'nin öğrencileri Ebû Yûsuf ve Muhammed için kullanılan terim (8a-9).

isticâb: (<Ar.) Allah'ın kulun duâsını kabul etmesi (13a-1).

istilâm: (<Ar.) Kâbe'yi tavaf ederken usulünce Hacer-i Esved'i selamlama, ona el sürme ya da onu öpme eylemi (16a-4).

- K -

Ğabr-i Şerîf: (<Ar.) Hz. Muhammed'in defnedildiği yer (57a-5).

kerâhet-i tahrîme: (<Ar.) Harama yakın kerahat vakti (21b-3).

ğurbân: (<Ar.) Allah yolunda kesilen koyun, dana, deve vb. hayvan (4b-1).

- M -

mağall-i Şerîf: (<Ar.) Kutsal yer (56b-4/5).

Mağâm-ı İbrâhîm: (<Ar.) Hz. İbrahim aleyhi selamın Kâbe'yi inşa ederken iskele olarak kullandığı ve insanları hac görevini yapmaya davet ettiği taş (22a-2).

meccet-i mizâbe (<Ar.) Kâbe üstündeki oluk (33a-5).

Medîne'î Münnevver (<Ar.) Aydınlanmış şehir anlamına gelen İlk İslam devletinin kurulduğu şehir, Yesrib (56a-7).

melâ'ike'î muğarrabîn: (<Ar.) Allah'a yakın olan melekler (16a-4)

menâsik: (<Ar.) Hac ibadetinin uygulanışını anlatan eserlere verilen ad (11b-9).

Merve: (Ar.) Hac ibadeti esnasında Safa tepesiyle arasında yedi defa gidilip geline tepenin adı (24a-4).

Mescid-i Akşâ: (<Ar.) Kudüs'ün doğusundaki Eski Şehir bölgesinde, Tapınaklar tepesi (Morya) olarak bilinen alanda bulunan ve Müslümanların ilk kiblesi olduğuna inanılan yapı. (60b-3).

Mescid-i Harām: (<Ar.) Mekke'de Kâbe'yi de çevreleyen büyük mescit (14a-2/3).

Mescid-i İbrāhīm: (<Ar.) Hz. Muhammed'in veda haccını ifa ederken namaz kıldığı ve Veda hutbesini okuduğu yer, Mesicid-i Nemire, Mescid-i Arafe de denilmektedir (39a-6).

mezheb-i erba' a: (<Ar.) Malikî, Hanefî, Hanbelî, Şafiî olarak bilinen dört büyük mezhep (26a-5).

mikāt: (<Ar.) Hacı adaylarının ihrama girdikleri yer (3b-5).

Mīna: (<Ar.) Hac ibadeti esnasında şeytan taşlama, kurban kesme gibi görevlerin yerine getirildiği yer (33a-8).

mufridun bi'l-hac: (<Ar.) Umre niyeti yapılmaksızın sadece hac ibadeti için niyet getirilen hac (7b-8).

Mu' allā cānibi: Mualla kabristanı tarafı (12a-2).

Muṭbah-u ādem: Hz Peygamber'in vakfeye durduğu yerdeki kubbe (43a-8).

Mültezeme: (<Ar.) Allah'tan günahların affedilmesini dilemek amacıyla içten gelen bir duygu ile yapılan duaların kabul edildiği ve bütün kötülüklerin şerrinden sığınılan yer olan Hacerü'l-esved ile Kâbe kapısı arası (54a-1).

münferid bi'l-hac: (<Ar.) Hac ibadetinde ihrama girerken sadece hac yapmaya niyet edilen hac çeşidi (15a-7).

Müstecār: (<Ar.) Günahların bağışlanması için sığınılan yer. Rüknu'yemânî ile Hacer'ül esved arasında ve Rüknu'ül yemânî ile Kâbe'nin kapalı olan arka kapısı arasındaki yer (33a-5).

Müzdelife: (<Ar.) Hac ibadeti esnasında Arafat'tan sonra vakfe yapılan yer (5a-3).

- R -

ram-ı cimar: (<Ar.) Hacda şeytan taşlama sırasında atılan taşlara ve bu taşların atıldığı yerlere verilen ad (50a-6).

Ravḍa'î Şerif: (<Ar.) Tertemiz bahçe anlamına gelen ravza-i mutahhara adlandırması, Hz. Peygamber'in eviyle minberi arasının cennet bahçelerinden (ravza) bir bahçe olduğunu bildiren hadisine dayanan yer (57a-4).

remi: (<Ar.) Kâbe'nin etrafında usulüne uygun biçimde dönmek anlamında fıkıh terimi. (51b-6)

Rükn-i 'Arafat: (<Ar.) Kâbe'nin 'Arafat'a bakan tarafı (29a-4/5).

Rükn-i 'Araği: (<Ar.) Kâbe'nin Irak'a bakan tarafı (29a-4).

Rükn-i Şāmī: (<Ar.) Kâbe'nin Şam'a bakan tarafı (29b-5).

Rükn-i Yemānī: (<Ar.) Kâbe-i Şerifin Yemen yönü (25a-8).

- S -

şadaқа: (<Ar.) Karşılık beklenmeden sâdece Allah rızâsı için fakirlere verilen para, mal vb. (7a-8).

Şafâ: (<Ar.) Hac ibadeti esnasında Merve tepesi ile aralarında yedi kez gidilip gelinen tepenin adı (4a-5).

şalavât: (<Ar.) Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için okunan dua (20a-7).

sa'y: (<Ar.) Hac ibadeti yerine getirmek için Safa ve Merve tepeleri arasında hızlıca yedi kez gidip gelme (4a-5).

şenâ: (<Ar.) Allah'ı methetmek (47a-3).

setr-i 'avret: (<Ar.) Vücuttaki mahrem yerleri örtme (6a-3).

şevâb: (<Ar.) Allah tarafından verilen mükâfat (25a-6).

sünnet-i mü'ekked: (<Ar.) Peygamber'in devamlı yaptığı sünnet (52b-7).

- Ş -

şavt: (<Ar.) Hac ve umre ibadeti yaparken Safâ ile Merve tepeleri arasında yedi defa gidip gelme turunun her biri (6a-6).

Şerîf: (<Ar.) Şerefli, kutsal, mübarek (4b-2).

şükrân kurbânı: (<Ar.+T) Kişinin Allah'a şükran duygusunu ifade etmek için kesirdiği kurban hayvanıyla yapılan ibadettir (8a-7).

- T -

taḥiyyetü'l-mescid: (<Ar.) Mescide girince vakit namazından önce kılınan iki rekât nâfile namaz (39a-8).

taḥmid: (<Ar.) Hamdetme, elhamdülillâh deme (20a-7).

taḥrīm: (<Ar.) Haram edilmiş, yasaklanmış (21b-3).

taḥdīm: (<Ar.) Öne alma (8a-3)

tan‘ima: (<Ar.) İhrama girilen yer (51a-7).

ta‘zīm: (<Ar.) Saygı gösterme, büyüklüğe hürmet etme (32b-9).

ṭavāf namāzı: (<Ar.+F.+T.) Tavaftan sonra iki rekât olarak kılınan namaz (21b-4)

tecdīd-i vuzū’: (<Ar.) Abdest yenileme (26b-7).

telbiye: (<Ar.) “Lebbeyk Allahümme lebbeyk” deme (10a-5).

tesmiye: (<Ar.) Allah’ın adını anma (43a-8).

ṭavāf-ı kudum: (<Ar.) Mekke’ye geliş (kudûm) münasebetiyle yapıldığı için “kādım, vürûd”, Kâbe’yi selâmlama amacı taşıdığı için “tahiyye” ve Kâbe ile ilk buluşmaya işaret ettiği için “likā” tavafı olarak da adlandırılan tavaf (15a-7).

ṭavāf-ı ‘umre: (<Ar.) Hac vakitleri dışında yapılan tavaf (15b-1).

ṭavāf-ı vedā’: (<Ar.) Hacılar memleketlerine dönecekleri için “sader” tavafı ve Kâbe son defa görüldüğü için “âhirü’l-ahd” tavafı da denilen Vedâ tavafı hac menâsikinin sonuncusudur (11b-7).

ṭavāf-ı ziyâret: (<Ar.) Arafat dönüşü Mina’da gece kalınan günlerde Kâbe’ye gidilerek yapılan tavaftır. İfâza tavafı, farz tavaf, rükün tavafı olarak da adlandırılan tavaf (8a-2).

- U -

‘umre: (<Ar.) Ziyaret, hac niyeti olmaksızın Kâbe’yi tavaf etme (3b-8).

- V -

vācib: (<Ar.) Yerine getirilmesi gerekli olup terk edilmesi dinen uygun olmayan eylem (3b-2).

vakfe: (<Ar.) Hacı adaylarının Arafat’ta ve Müzdelife’de bir süre durmaları, duruş (42b-9).

- Z -

zemzem: (<Ar.) Kâbe yakınındaki kuyudan çıkan su (30b-8).

zıkr: (<Ar.) Anma, Allah’ın adlarını ibâdet etmek için tekrarlamak (27a-8/9).

SONUÇ

Hac ibadeti yapmak üzere yola çıkacak hacı adaylarına hac ibadetinin yapılaş şekli veya hac yolunun duraklarını anlatmak gayesi ile hac seyahatnameleri kaleme alınmıştır. Bu seyahatnamelerden haccın kural ve usulleri ile ilgili bilgilendirici eserlere menâsik-i hac denilmektedir. Ayrıca hac yolculuğu sırasında konaklanan durak ve güzergâhlar ile ilgili bilgi veren eserlere de menâzil-i hac denilmiştir. Türk edebiyatında menâsik-i hac ve menâzil-i hac türünde pek çok eser yazılmıştır.

18. yüzyılda istinsah edilen Hâzâ Menâsik-i Hac-ı Sinân Efendi, hacla ilgili ibadetlerin hangi sıraya göre ve ne şekilde yapılacağı ile ilgili usul ve esasların anlatıldığı menâsik-i hac türünde bir eserdir. Eser Manasik-i hac olarak adlandırılmış olsa da eserin son kısmında hac menzilleri ile ilgili verdiği bilgiler nedeniyle aynı zamanda bir Menazil-i hac türüne de örnek teşkil etmektedir.

Eser öğretici bir gaye ile yazıldığından eserde sade bir dil kullanılmaya çalışılmış ancak dinî terim ve Arapça sözcüklerin varlığı bunu zorlaştırmıştır.

Eserde Türkçe sözcüklerde ve yabancı dillerden Türkçeye giren sözcüklerde de genel olarak önlük-artlık uyumu bulunmaktadır.

Eserde yuvarlaklaşmanın etkisi görüldüğünden tutarlı bir dudak uyumundan da söz edilemez. /g/, /ğ/ seslerinin düşmesi nedeniyle yuvarlak ünlü taşıyan sözcükler, yapım eklerindeki yuvarlak ünlü nedeniyle yuvarlak ünlü taşıyan sözcükler, Eski Türkçeden beri yuvarlak ünlü taşıyan sözcükler, eklerde yuvarlaklaşma ve ünlüsü aslında yuvarlak olan ekler nedeniyle yuvarlaklaşma örnekleri tespit edilmiştir: Kâbu (17b-3), yukâru (56a-4), içün (45b-8), altun (59a-8), karşı (43b-6), kendü (28a-5), alup (24b-3), itdüre (4b-3).

Eserde ünlü düşmesine örnek teşkil edecek bazı sözcükler tespit edilmiştir: Alnı (19a-2), emr ide (61b-6), Kâbr-i Şerîf (57b-1), uyku (45b-2/3), hükmi (32a-1), akçesini (4b-1/2).

Eski Türkçede er- şeklinde olan -i eylemi Batı Türkçesine geçişte er- eyleminin -r'si düşmüş ve /e/ sesi /i/ sesine dönüşmüştür: Ererdi (16b-5/6), iderse (9b-6/7), degilse (39a-7/8), olurken (12a-4/5).

Eserde birçok sözcükte ünlü değişimine ilişkin örneklerin tespiti yapılmıştır. i > e değişimi, u > ı, u > i, ü > i, ı > u, i > ü, u > a seslerine ait ünlü değişimleri görülmüştür.

Eserde k > g, k̡ > ħ, b > v, b > p, d > y, t > d ünsüz seslerinin değişimi ile ilgili örneklerle rastlanılmıştır.

Eserde, yürümege (4b-4/5), ayağı (36a-3/4), iderse (9b-6), uciyla (50b-6/7), dibinde (35a-7) sözcüklerinde tespit edildiği gibi “k > g, k̇ > ğ, t > d, ç > c, p > b seslerinde ünsüz ötümleşmesi” vardır.

Eserde şedde genellikle Arapça ve Farsça sözcüklerde kullanılmıştır. Türkçe sözcüklerde tek bir örnekte şeddeye rastlanılmıştır: **أَمَّا** ammā (3b-4), **تَوَجُّه** teveccüh (16a-1), **حَقَّقْدَه** haqqında (16b-2), **الَّيْرِين** ellerin (19a-2), **أُمَّتُوك** ümmetüñ (63a-1), **جَنَّتَه** cennete (64a-4).

Eserde ünlem edatı olarak da sadece “ya” nidasının kullanımına rastlanılmıştır.

Eserde eylem kök ve gövdelerinde olumsuzluk “-mA” eylemden eylem yapma ekiyle yapılırken adlarda ise “değil” sözcüğü ile yapılmıştır.

Bu çalışma ile menâsik-i hac türünde kaleme alınmış bir eser tespit edilerek gün yüzüne çıkarılmıştır. Eserin Latin harfli çeviri yazısı yapılmıştır. Eserin dil incelemesiyle dil özellikleri tespit edilmiştir. Eserin bu yönüyle dil araştırmacılarına kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Doğrudan Kullanılan Kaynaklar

- Akca, H. (2017). Eski Anadolu Türkçesinde Kelime Başı t- / d- Meselesi. *Türkbilig*, s. 7-24.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atila, O. H. (2022). *Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn Fî-Tahsîli Umûrî'd-Dîn (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkı Basım)*. Batman: Batman Üniversitesi.
- Ayşen Koca, Ergün Koca. (2021). *Uygulamalı Türkiye Türkçesi Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Banguoğlu, H. T. (2004). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Buran, A. (1996). *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Coşkun, M. (2002). *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfetü'l-Haremeyn'i*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Coşkun, M. V. (2016). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Çelik, A. (2021). XVII. Yüzyılda Yazılan Osmanlı Hac Seyahatnâmelerinin Tarih Yazımı Açısından Değerlendirilmesi . *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deny, J. (2013). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları - Türkiye Türkçesi*. (O. Şahin, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1963). *Türkçede Fiiller*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eraslan, K. (1980). *Eski Türkçede İsim Fiiller*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gabain, A. V. (2000). *Eski Türkçenin Grameri* (3. Baskı b.). (M. Akalın, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülsevin, G. (2017). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağzları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1981). Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilâtı Hakkında Bazı Mülâhazalar. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 2(2), s. 122-132.
- Harman, Ö. F. (2013). Hac. *İslam Ansiklopedisi 14. Cilt* (s. 382). içinde Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karaağaç, G. (2009). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keskin, M. (2012). *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Kiraz, S. (2020). Fethî'nin manzum Menâzil-i Hacc'ı. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 310-334.
- Kocasavaş, Y. (2004). *Türkçede Şahıs Zamirleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri: (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*. (2006). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öğüt, S. (2006). *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (Cilt 2). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Özalp, H. (2016, 02 15). İnsanlığın En Eski Tapınağı Göbeklitepe Teolojij Olarak Bize Ne Söyler? *Bilimname XXX*, s. 59,74.
- Özel, R. O. (2013). Yûsuf Sinânüddîn el-Amâsî (1000/1592) ve “Tebyînü'l-Mehârim” Adlı Eseri. *Usul İslam Araştırmaları*, 20(20), s. 113- 140.
- Savran, H. (2018). Türk Dilinde Yuvarlaklaşma Olayı ve Dudak Uyumu. *Türkbilig Dergisi*, s. 89-96.
- Şükrü Hâluk Akalın vd. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tuğluk, M. E. (2020). *Kerb-nâme (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- Tuğluk, M. E. (2021). Kerb-nâme'de Hâl Eklerinin Kullanımı. *Uluslararası Türkçenin Anadolu'da Yazı Dili Oluşu Sempozyumu* (s. 517-528). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tuğluk, M. E. (2021). Yazarı Bilinmeyen Bir Menâsik-i Hac Kitabı Delîlü'l-Huccâc ve'l-Ümmiyyîn Fî-Tahsîli Umûrî'd-Dîn. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, s. 237.
- Üstünova, K. (2008). *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Vural, H. & Böler, T. (2014). *Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yazım Kılavuzu. (2008). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Zülfikar, H. (1991). İmlamızın Geçirdiği Evrelerden Örnekler. *Türk Dili*(470), s. 65.

2. Atıf Yapılmadan Yararlanılan Kaynaklar

Ayverdi, İ. (2010). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli. (2006). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Şemseddin Sami. (2019). *Kâmus-î Türkî (Türkçe-Osmanlıca)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şükrü Hâluk Akalın vd. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçe Sözlük. (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yazım Kılavuzu. (2008). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EKLER

EK-1 Menziller

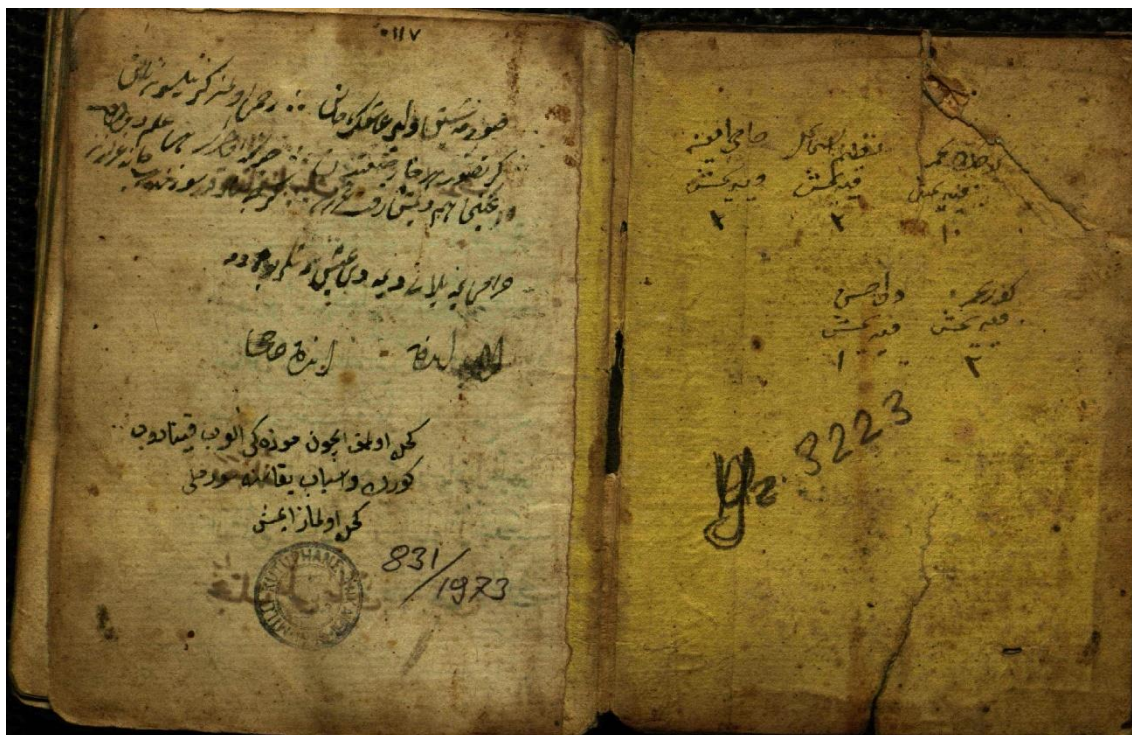
Sıra	Müellifin verdiği no	Varak No	Menzilin Adı	Konaklama Süresi	Açıklama
		65a	Cebeli Mina sā' at 2, Müzdelife sa' at 2, arafat sā' at 2, cem' an yekün 523		
		65a	Şām-ı Şerīfñ öte cānibinde olan menāzilleri ve sā' atleri bildirür tā 'Arafāt'a varınca sā' at ' umum 523		
1		65b	Saḥrā' i Kūbbetü'l-ḥac	Sā' atü'l vāḳi' atü'l 11	Şam kenārı olmaḳla şuları mubaḥdur.
2		65b	Saḥrā' i Terḥāne ḥāni	Sā' atü'l vāḳi' atü'l 14	Bir saḥrā' i 'āzimedir. Terḥane ḥurbasi birileri varırsa iyidirler.
3		65b	Saḥrā' i Dil	Sā' atü'l vāḳi' atü'l 13	'Āzim saḥradır. Şu vardur.
4	7	65b	Ḳal' a' i Muzeḳrib	Sā' atü'l vāḳi' atü'l 17	Bir küçük ḳal' ası var suyu mubaḥdur saḥrası güzel yerdür.
5	15	65b	Saḥrā' i Mufariḳ	Sā' atü'l vāḳi' atü'l 13	Şuyu yokdur. Ḥac için bulunmaz.
6	9	65b	Saḥrā' i 'Ayni Varaḳā	Sā' atü'l vāḳi' atü'l 13	Latif şuyu var, 'Arafāt'a gider.
7		65b	Saḥrā' i balḳaya	Sā' atü'l vāḳi' atü'l 18	Bir 'āzim saḥradır şuyu yokdur. Raḡbet olunmaz.
8		65b	Ḳal' a' i Ḳaṭāra	Sā' atü'l vāḳi' atü'l 11	İki bürk şu var, yağmur şuyı ile ṭolar, yer suyu bulunmaz.
9		65b	Ṭābūt ḳorusu	Sā' atü'l vāḳi' atü'l 13	Bir dere içindedir. Şuyı gāyet ṭaşlıḳdan gelür.
10		65b	'Aneze	Sā' atü'l vāḳi' atü'l 12	Çöldür. Şuyı yokdur. Bir şey bulunmaz.
11		65b	Ḳal' a' i ma' an	Sā' atü'l vāḳi' a 13	Bir küçük ḳal' adur. Ab havası iyidür. Her şey' i boldur.
12		65b	'Aḳabe başı	Sā' atü'l vāḳi' a 18	Bir dere mucib yerdir. Bir şeyi bulunmaz.
13		65b	Ḥuḳeymāt	Sā' atü'l vāḳi' a 13	
14		65b	Ḳal' a' i Aşmalar	Sā' atü'l vāḳi' a 12	

15		65b	Saḥrā'î A'lkā'	Sā'atü'l vaḳî'a 12	
16	10	66a	Ḳal'a'î 'Āṣî Ḥurmā	Sā'atü'l vaḳî'a 13	
17	11	66a	Saḥrā'î Menā'îr	Sā'atü'l vaḳî'a 13	
18		66a	Ḳal'a'î Ḥaydar	Sā'atü'l vaḳî'a 19	
18	17	66a	Bürke'î Mu'azzama	Sā'atü'l vaḳî'a 20	
19	19	66a	Darü'l Ḥumra'	Sā'atü'l vaḳî'a 17	Bir şaḥra var bir şey bulunmaz. Şu daḥî yokdur. Burcu ovası vardır.
20		66a	Medā'îni Şālîḥ	Sā'atü'l vaḳî'a 17	Hız. Şālîḥin kavmine Allah- u Te'âlâ ğaib edüp ol şehirleri yer ḥaḳ edüp ve cebeli mähuyu yer [...] bağazlayup baka ḥaḳ oldu.
21	14	66a	Ḳal'a'î 'ülā	Sā'atü'l vaḳî'atü'l 7	Bir 'acāyib maḥaldür. Her meyvesi narı limoni olur. 'Acāyib dağları vardır, boğazdur.
22	11	66a	Saḥrā'î Maṭrān	Sā'atü'l vaḳî'a 18	Şaḥrādur, yolları ğāyet ġaribdür bir kaç kere huccac anda misafirim olmuştur.
23	18	66a	Yeniḳuyu	Sā'atü'l vaḳî'atü'l 12	Vālide şulṭāna binā edüp bir ḳuyudur yanında bir mescidi var.
24	8	66a	Heddiye Eşmeyi	Sā'atü'l vaḳî'a 14	Şuyı vardır velākin āsarları üç türlü şu çıkar beyaz sarnıcı ana kırmızı verir.
25	12	66a	Fehleteyn	Sā'atü'l vaḳî'a 21	Cevānibi erba'ası dağdır. Orta yerinde bir ev var şuyı daḥî yoktur.
26		66a	Darü'l Ḳārā'	Sā'atü'l vaḳî'a 17	Cevānibi erba'ası dağdır. Ortada yedi ḳuyusu var. Şuları delale benzer.
27		66a	Medine'î Münevvere navvara'llāhu Te'āla	Sā'atü'l vaḳî'a 12	
28		66a	Bi'ri 'Alî	Sā'atü'l vaḳî'a 14	
29	14	66b	Ḳuburu Şuhedā	Sā'atü'l vaḳî'a 19	Bir biyāban, bir şeyi bulunmaz, şuyı daḥî yokdur.

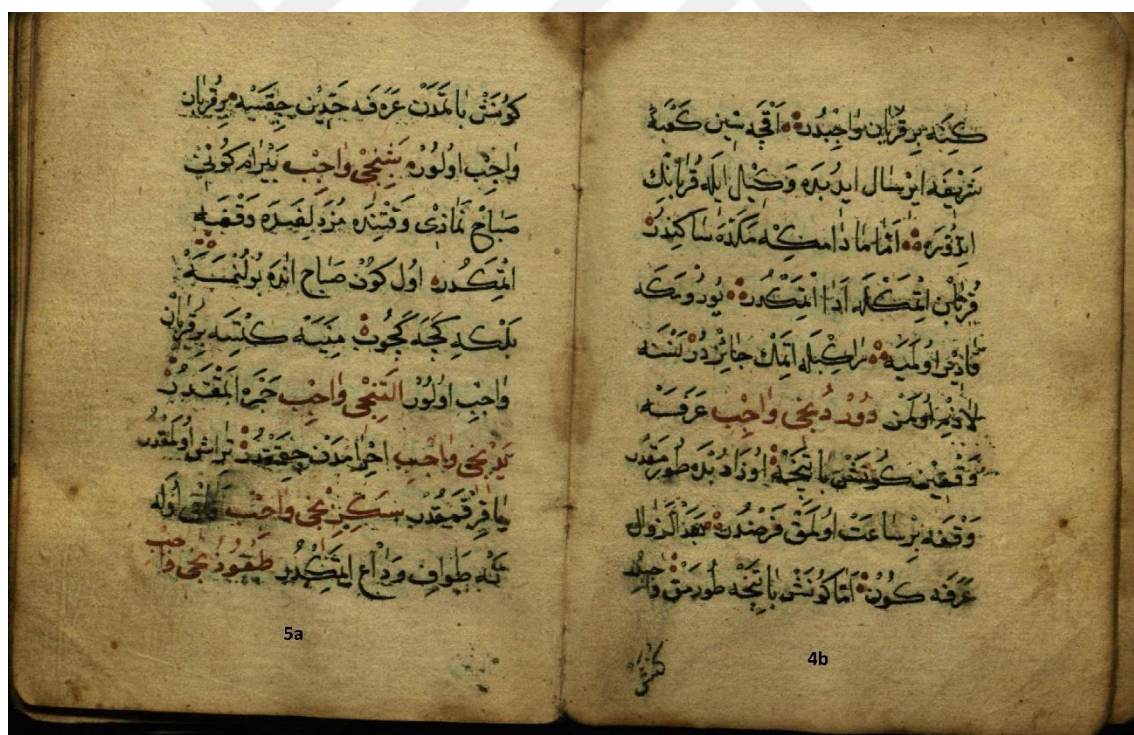
30	14	66b	Cüdeyde	Sā' atü'l vaķi' a 13	Boğaz içinde, şuyı var, bağ bağçesi ve her meyve ve karbuzi var
31	11	66b	Bedri Hüneyn	Sā' atü'l vaķi' a 15.	
32		66b	Şahra 'i Kā'	Sā' atü'l vaķi' a 17	Bir şey bulunmaz, şuyı dağı yokdur.
33	15	66b	Rāyi 'a Eşmeyi	Sā' atü'l vaķi' a 12	Ve çeyrek maħalī sa' attir. Şuyu vardır.
34	15	66b	' Arbalar	Sā' atü'l vaķi' a 17	
35		66b	Bi 'rī ' Aşmān	Sā' atü'l vaķi' a 21	Mābeyninde gün gice yürüse konak yeridir.
36		66b	Vadi 'i Fāṭime	Sā' atü'l vaķi' a 12	
37		66b	Mekke 'i Mükerreme şerrafehā' llāhu te 'allā	Sā' atü'l vaķi' a 9	
		66b	Cem 'en yekun sa' at 523		
		67b	Üsküdārdan Cebel-i ' Arafāt'dağ ṭarīķ ḥacdan vāķi' olsa menāzili beyān ve sā' atleri bildirür.		
1		67b	Karṭāl	sā' at 4	Ab-u ḥavāsı laṭīf yerdır.
2		67b	Keybuze	sā' at 6	Merḥum Kara Mustāfa Pāşa binā itmişdür. Bir mu' azzam cāmī Şerīf ve anda maḥfūz ḥaṭṭa yāķūti-le bir Mushaf-ı Şerīf var. Şuları alçaķ, cümlesi kuyudan içerler.
3		67b	Hersek	sā' at 3	Bir küçük kaşabadır bir şey 'i bulunmaz. Senelik dağı yokdur.
4		67b	İzniķ	sā' at 12	' Aẓīm gölī vardır ve Eşrefzāde medfūndır.
5		68a	Lefke	sā' at 7	Yolı şarbdır ve akarşuyı var ve anda ḥarir işlerler.
6		68a	Vezirḥānı	sā' at 5	Gözelik akar şuyı ve nārin ḥamamı ve bānisi var. Anda Köprülü medfūndır.
7		68a	Sükūt	sā' at 8	Dağ kenāridır. Nāzık ayvası ve üzümü ṭurşusu olur. Ve Orḥan ġāzī anda medfūndır.

8		68a	Eskişehir	sā' at 9	‘Azīm aķarşuyı var. Kara Muştafa Paşa binā etdügi cāmi’i şerif var.
9		68a	Seydīgāzī	sā' at 9	Seydīgāzī bir karyedir. Bir şey bulunmaz.
10		68a	Husrevpāšā	sā' at 8	Bir ve suyu ķalīldür. Ahalisi ekser kilīm işlerler.
11		68b	Bolvadin	sā' at 13	Bir ķasabadur. Yolu ğayet mahruftur. [...] ta'bir olan yerdür. Yolu üzerinde Bayat ķariye vardur. Ba'zı mahanda [...] olunur. [...]
12		68b	İşkil	sā' at 7	[...] ‘Azīm baĝ baĝçeleri var. Meyvesi ğayet laţif Sultan ‘Alaa ddin bir ħan bina etmişdür. [...] ğayet mubāĥdur.
13		68b	Aķşehir	sā' at 5	Mükellef ħanları var. [...] anda medfundur.
14		68b	İlĝın	sā' at 9	Yaz günlerinde havası ğayet tatlıdur. Aķarşuyu ve ılıcası var. Kara Mustafa paşanın anda bir camisi var.
15		68b	Lādik	sā' at 9	Bir mu'azzam ķaryedir. Aķarsuyu vardur ve ħamamı var. Laţif yerdür.
16		68b	ķonya	sā' at 8	Bir mu'azzam ķalesi var. [...]Bir mua
17		68b	İsmil	sā' at 12	Bir ‘azim karyedir ahalisi iki sa'atlik yerde huccacı istikbal ederler. Her işi ğayet şakıldır. Yaz günü şu bulmaķ [...] kış günü bulmaķ [...]
18		68b	ķarapınar	sā' at 9	Bir ‘azim karyedir. Şultān Süleyman iki minare [...] latif camiye ve ħamamı vardır. Ba'de ma'ne'llezine [...] amin.
19		68b	Eregli	sā' at 12	Ĝayet bāĝ baĝçeleri aķarşuyu ve meyvesi ahalisi ekser [...] cema'at müdavim [...] on aķçeye gecesi [...]

TIPKIBASIM

هر طواف عتبه ايكي ركعت نماز قلمقدوره
طواف نمازي ديوا او بختي واجب قاديبر
اولنه طوافي نور يوب المكدور قادي
اولسه كتورب انور كره او بختي
واجب طواف طاهرا اولمقدور طاهرا
السه جائز دبر وليكن برقران لاديم كره
طوافي اعا و المكدور دمه سا قاط اولور
دمه لاديم اولق قرض و واجب كون طواف
اما انا طواف ابو سمن السه لاديم

5b

اعاده

اعاده السه نصف صاع بعد اي صدقه
المك واجب اولور اون ايكي واجب
طواف ستر عورت المكدر او بختي
واجب طواف ليالي طاهرا اولمقدور اون
دود بختي واجب طوافك اكر نيزه و ادا
يعني دود شوطي قرضه ايج شوطي و ايج
او بختي واجب طوافي حجري اشماعيل
انور اولمقدور اون الشخي واجب كجمن
بر مقدار فما نيزه عرفه كره بيل كجمن

6a

وقته بولمق كداني الحيط او بختي
واجب اجر له نيت اي حيك محيط اولور
ليالي عادت اوزره كجمن ترك المكدور
اما اجتلا في اوزر يه اون واجبل كره
اولمق طواف حج اسود دن ابتدا المك
اكر نري لائنه بوسدن كعبه شريف
هر نه جائز نيت لائنه جائز دبر اما كره
ترك سبت اولور و بختي و بعض لائنه
حجري اسود دن ابتدا المك واجب حجري

6b

مقدور

يرده ابتدا السه اول شوطي اعاده المك
لازم اولور اما السه دمه لازم اولوره
ابن همام هدايه ترجمه واجب اولمق
ترجع ايلدي ايكي واجب مختلف
عرفه وقفته دود كره اماماره حجه
كلك اكر امامه تقدم السه دمه لازم
اولور اما كجمن لائنه بوسدن
تقدم امامه السه دمه وقفه لازم اولور
لكين مكره هدر او بختي واجب مختلف

7a

صاغ يا بركة طوبى بحري أسود صديق مناغ
 المودى برا بركة قال بحري أسودك مناغ ياني
 بين جانبيد مول ياني قيو جانبيد
 تيو جانبيدك ابتدا تيمك ترك سندر مكره
 اولويه اك كقي اذ حام اوليوب بحري
 اسود كسيه اذا اتمدت استلام اوليوب
 صلواته نيت ايوب ايكي الين ما زده
 قل ورد في كتي قولاني برا بركي قال ديتي سندر
 كذا في البكر ماني والفارسي وبنفاه

17b

دوني

اومودي برا بركي قال ديتي كركودي كذا
 في البنايع والنايع جني طوافه ابتدا بركي
 الله بركي اريد طواف بيتك قيسه
 وقبله مني ديه نذرت الين قال ديتي
 الله اكبر ديه ولكن صالي ويوب لله لا اله
 الا الله وحده اللهم صلي على محمد وعلى
 آل محمد ديه ايكي الين بحري اسوده اولويه
 قوسيه ايكي الين سندر بحري اسود
 لا سموت اوپه اك كقي اذ حام اوليوب

18a

بحري اسود كسيه اذا اتمدت الله وارسيه
 منمديره اذا اتمدت اك كوي صوكت صاغ
 التي بحري ايكي اسود دكر ملكه بالا اذا
 قادر اولوسه ان قال ديه قولاني برا بركي
 واما بحري اسودي اويمكه والين دكره
 مكه اذ حام ناسدن بالا اذا قادر اولوسه
 اري حودت طوبى بركي مودين بحري اسود دت
 يكا ايد ايكي الين اومودي برا بركي
 قال ديتي بوسه كذا في التاني خان

18b

توكا ارد

بوسه تالاره مذكوره اوليه دكره اويمكه
 والين دكر مكنن معاجز اولوقه الين اومودي
 برا بركي قال ديه والي ايكي بحري اسوده ديك
 ايوب اندن الله اكبر لا اله الا الله وحده
 اللهم صلي على محمد وعلى آل محمد ويوب
 اليك ايمن اوپه حامل كاله بحري
 اسودي ابتدا طوافه اوج وجهه وار بركي
 بحري اسودي اويمكه قادر ويكي وبري
 قادر اوليوب صاغ الين دكر مكه قادر ويكي

19a

طواف اشته طواف جائز اوله: لکن مالک
 کعبه شریفه دن: طاهر اعادة وان
 اعادة المذنب اهل: طواف اشته طواف اشته
 سکونه: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته

23b

طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته

24a

طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته

24b

طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته
 طواف اشته: طواف اشته طواف اشته

25a

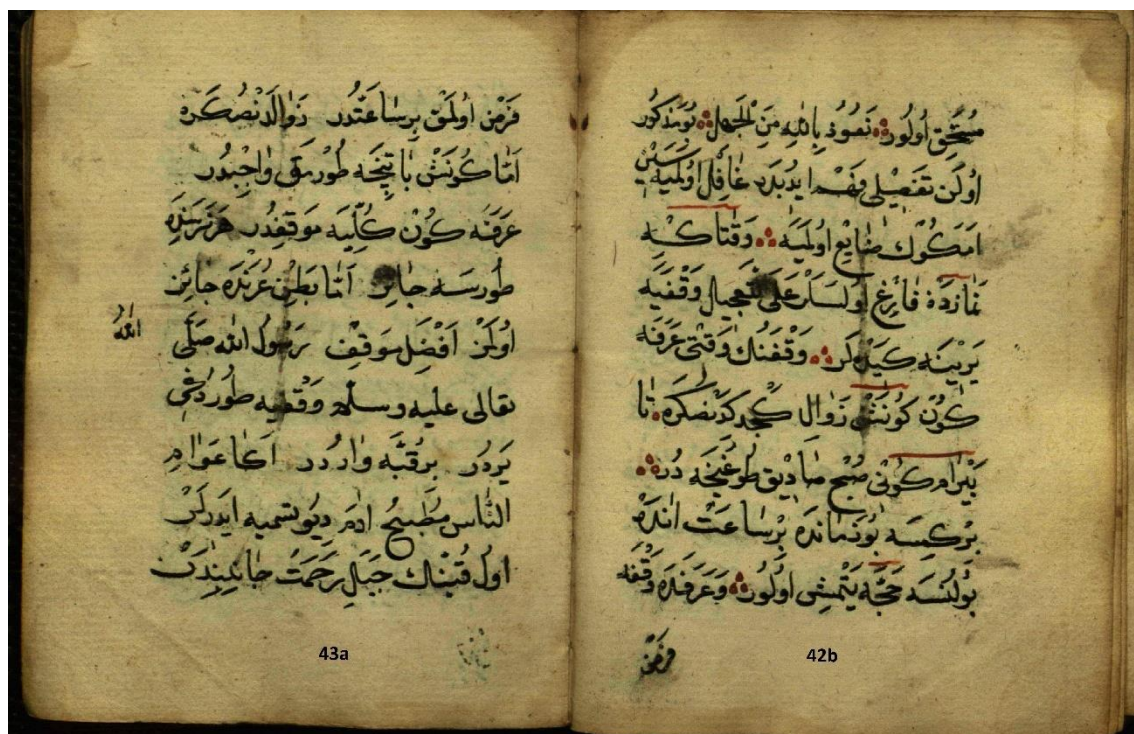
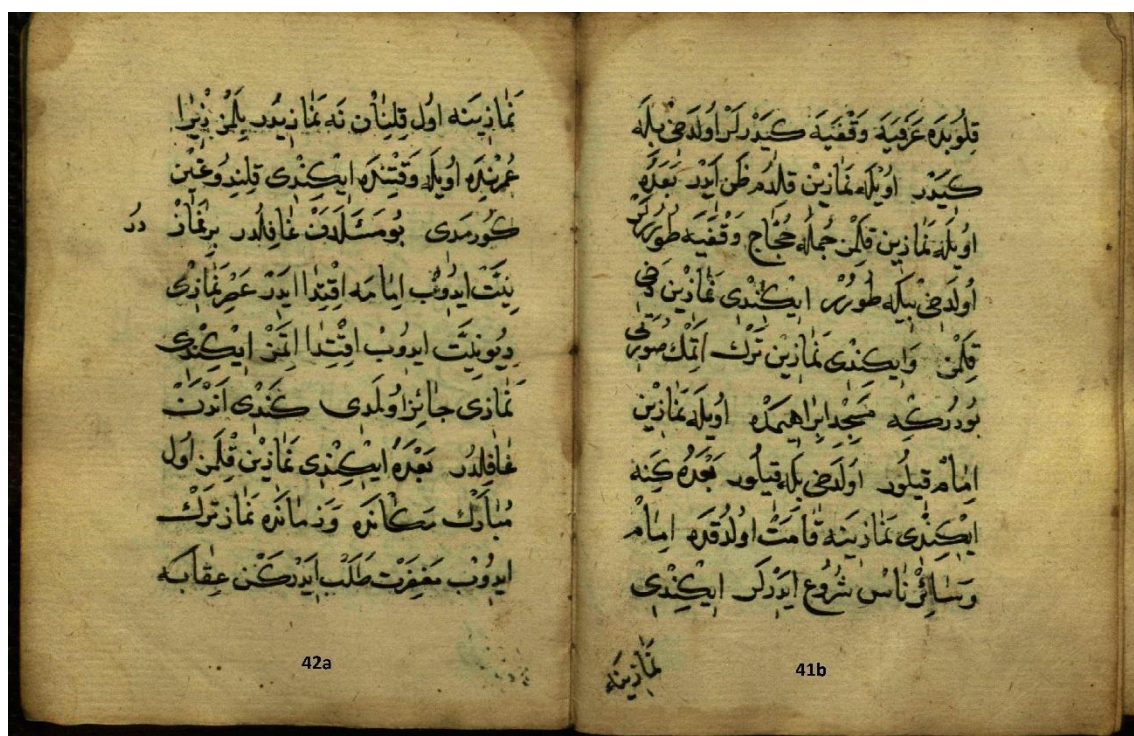

يُؤْتِيكَ قَرْنًا شَاكِرًا وَارِدًا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَفِيهِ طُورُ دُغِي بِرَأُولِ
طَائِفَةٍ يَأْتِيهِ دَرَّةٌ وَقَفِيهِ طُورُ حَرْجٍ
أُولَى طُورُ حَرْجٍ أَوْزُرِيهِ طُورُ دُغِي أَفْضَلُ
أَكْبَرُ أَوْزُرِيهِ يَأْتِيهِ جَائِزٌ دَرَّةٌ
وَقَفِيهِ قَرْنًا دُورُ حَرْجٍ مَسْجِدُ اللَّهِ وَاللَّيْنِ
دُعَايُهُ قَالِدُ دُغِي كَيْفَى قَالِدُ حَرْجٍ دُعَا
أَيُّهُ كَمَالُ مَرْبَدٍ حُجَّتْ أَيُّهُ دُعَايُهُ
تَخْرُجُ أَيُّهُ وَخُلُوصُ أَقْبَالِهِ تَوَجُّهُ أَيُّهُ

43b

بِرَسُولِ

بِرَسُولِ دُرَّةٌ عَفِيهِ جَمْعِي كَيْفَى عَفِيهِ
جَمْعِي بُوْدَرٍ حَدِيثُ شَرْهَدٍ وَارِدُ دُرَّةٍ
عَفِيهِ كَيْفَى اللَّهُ تَعَالَى سَمَوَاتُكَ بُوْدَرٍ
أَجْوَدُ عَفِيهِ مَلَكُ دُرَّةٍ كَيْفَى عَفِيهِ
كَيْفَى بِيَدِ كَيْفَى رُوحِهِ وَتَوَلُّوْهُ
قَوْلُ رُومِهِ أَوْزَانُ أَوْزَانُ بُوْدَرٍ كَلَامُ
بِيَدِ كَيْفَى نَعْبٍ وَبِيَدِ وَبِيَدِ حَرْجٍ
أَيُّهُ حُجَّتْ طَلَبُ أَيُّهُ وَغَدَايُهُ
خَوْفُ أَيُّهُ سَيَرْدُهُ مَآهَدُ أَيُّهُ أَلَمُكَ

44a

جَمْعُ كَيْفَى هَارِي بِرَسُولِ اللَّهِ وَغَدَايُهُ رُفْعُ الْقِيَمِ
مَلَكُ دُرَّةٍ يَأْتِيهِ أَلَمُكَ أَلَمُكَ أَلَمُكَ
قَتِي بُوْدَرٍ مَجْمُوعُ حَالُوكِ سَلَامُكَ وَارِدُ
دُرَّةٍ حَرْجٍ الْعَزِيدُ حُطَابُ أُولَى كَيْفَى
أَلَمُكَ يَأْتِيهِ بِرَسُولِ اللَّهِ هُوَ تَعَالَى بِرَسُولِ اللَّهِ
أَلَمُكَ بِرَسُولِ اللَّهِ أَلَمُكَ أَلَمُكَ أَلَمُكَ
مَجْمُوعُ كَيْفَى أُولَى كُونُ جَمْعِي مَجْمُوعُ
جُوفُ أَذَانُ أُولَى كَيْفَى أَلَمُكَ أَلَمُكَ
الْعَفِيَةُ بِرَسُولِ اللَّهِ صَاحِبُ رُفْعَانِ

44b

بِرَسُولِ

أَيُّهُ كَيْفَى جَمْعُ كَيْفَى يَأْتِيهِ جَمْعُ أُولَى
سُؤَالُ أَيُّهُ كَيْفَى أَيُّهُ أُولَى سَعَا
نَدَى مَجْمُوعُ أُولَى كَيْفَى بُوْدَرٍ كَيْفَى
دُرَّةٍ بُوْدَرٍ عَفِيهِ مَجْمُوعُ مَجْمُوعُ
أُولَى كَيْفَى الْقِيَمِ بِرَسُولِ اللَّهِ أُولَى
دُرَّةٍ كَيْفَى بُوْدَرٍ كَيْفَى أُولَى جَمْعُ
أَمَامُكَ صَاحِبُ أُولَى دُرَّةٍ وَغَدَايُهُ
كَيْفَى كَمَالُ قَتِي حَذَرُ أَيُّهُ وَبِيَدِ
وَقَفِيهِ سَيَرْدُ حَالُ طَلَبُ أُولَى وَالنَّدَى

45a

وَبَلَدُكَ كَيْفَ أَجْمَعَهُ ۖ عَادِلُونَ بِرَبِّكَ
 خَلَقَ رَجُوعَ أَيْدِيهِ كَوْزَيْنَهُ أَوْ يَفُوكَ لَوْ
 كَوَّدَ عِزِّي عَرَفَاتٍ تَحْلِي سِي جِلَالِهِ خَيْرٌ لِّي
 وَمِمَّنْ تَوَلَّى آيَاهُ طَوْلُ شَيْءٍ ۖ نَعِيبُ أَيُّوبَ طَوْرُهُ
 نَيْلًا كَلِمَتُهُ نَوْحًا حَبِيرُهُ كُنَّا هَلْ يُدْ
 بِمَحَارِقِ رَأْسِ أَيُّوبَ دَهْ يَأْكُ أُولُو جَيْدٍ
 وَعَرَفَهُ جَبَلُ رَحْمَتٍ أَوْ ذَمُّهُ عِلَامَتُ أَحْسَنَ
 وَمَقَامُهُ وَادُّوهُ ۖ أَوَّلُ قَبِيلَةٍ زِيَارَتُ الْحُجُوتِ
 حَقَّقِي بِرُغْدَتِي فِي فِعْلِ الدُّعَاءِ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

45b

تَعَالَى

تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۖ يَوْمَ رُبِّكَ عَرَفَهُ
 كَوْنُ بَدَنٍ أَوَّلَ كَلِّ انْبِيَاءِكَ وَبَنِي أَوَّلِهِ
 دُعَاؤُكَ أَفْضَلُ بُوْدُ عَادِلٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
 وَعَدْلُ لَأَنْفِكَ لَهُ الْمَلِكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى
 كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۖ اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي سَمْعِي نُورًا
 وَفِي بَصَرِي نُورًا وَفِي قَلْبِي نُورًا اللَّهُمَّ
 افْضَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي اللَّهُمَّ
 إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَسْوَاسِ الْمَشْهُودِ وَشِتَابِ
 الْآخِرِ وَشَرِّ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَشَرِّ مَا يَلْعَنُ فِي اللَّيْلِ

46a

وَشَرِّ مَا يَلْعَنُ فِي النَّهَارِ ۖ وَشَرِّ مَا نَقَبَ الزَّيْجُ ۖ
 وَشَرِّ مَا يَلْعَنُ الدُّهُورُ ۖ وَحَدِيثُ شَرِّهِ كَلَامِي
 بِرَبِّكَ عَرَفَاتُهُ وَقَفِيهِ طَوْرُ قَبْلِي
 قَرَشُو بَرِّكَ كَرَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ
 لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
 قَدِيرٌ ۖ وَبُوْدُكَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ
 وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ
 وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ وَعَلَيْكَ
 مَعَهُ دَيْبُهُ حَتَّى تَعَالَى جَلُّ وَعَلَى بَرِّكَ

46b

تَعَالَى

تَأْمَلْ لَيْلَتِي بِوَقُوفِي جَزَائِي نَدِيكَ بَعْدِي
 تَنْبِيْهُ أَيُّوبَ وَتَوْجِيْدُ لَيْلَتِي وَتَعْظِيْمُ
 أَيُّوبَ بَنِي بَرِّكَ وَبَنِي أَوَّلِهِ تَنَا أَيُّوبَ
 وَيَقْبَرُ أَوْ ذَمُّهُ صَلَوَاتُ وَبَرِّكَ سَيِّدِ
 شَاهِدِ أَوْلَاكَ حَقِيقَتِي بَنِي بَرِّكَ دَمٍ وَ
 نَقْدَرُ كَيْفَ شَفَاعَتِ أَيُّوبَ سَهْ قَبُولِ
 أَدْوَمُ أَكْرَمُ جِلَالِهِ عَرَفَاتُ أَهْلَتِ
 دَيْلُوسَ أَكْرَمُ بَشِيرَتِهِ وَدَعَى تَوَدُّ
 وَقَفَرُ بُوْدُ عَادِلٍ حَقِيقَةُ أَوْفِيهِ اللَّهُمَّ

47a

اعْتَنِ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ. وَأَوْسِعْ لِي مِنَ الرَّحْمَةِ
لِلْأَزَلِ وَأَمْرِبْ عَنِّي فَسَقَ الْجَنِّ وَالْأَشْقَى
اللَّهُمَّ اصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي فِيهِ عِصْمَتُ
أَمْرِي **اللَّهُمَّ** اصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي
وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي. وَأَجْعَلْ
لِي مَوْلَا دِينِي فِي كُلِّ خَيْرٍ وَأَجْعَلْ
الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ. رَبَّنَا آتِنَا
فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً.
وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ **اللَّهُمَّ** إِنَّكَ تَسْمَعُ كُلَّ شَيْءٍ

47b

وَرَأَى مَكَانِي وَعَلَّمَ شَرِي وَعَلَّامُ الْغُيُوبِ
وَلَا يَخْفَى عَلَيْكَ شَيْءٌ مِنْ أَمْرِي أَنَا الْبَاسِطُ
الْفَقِيرُ. **اللَّهُمَّ** التَّخَيَّرْ لِي الْخَيْرَ الْكَافِيَ
الْمُعْتَرِفُ بِذَنْبِي أَسْأَلُكَ مَسْأَلَةَ الْمُسْتَغِيثِ
وَأَتَوَلَّى إِلَيْكَ بِسَمْعِ الْمُسْتَعِظِ الْذَلِيلِ وَأَعُوذُ
بِكَ دَعَاءَ الْحَائِفِ الضَّرِيرِ وَدَعَاءَ مَنْ خَضَعَتْ
لَكَ رَقَبَتُهُ وَفَاضَتْ لَكَ عَيْرَتُهُ وَذَكَرَكَ
حَدُّهُ وَرَغِمَ أَنْفُهُ **اللَّهُمَّ** لَا تَجْعَلْ لِي دُيُومًا
شَقِيئًا وَكَنْ بِهِ رَوْفًا رَحِيمًا يَا خَيْرَ

48a

الْبَاطِلِينَ. وَقْتَابِكِ كَوْشٍ بِأَمْنِهِ مَرْتَبِ
أَوَّلِهِ بَوَيْتٍ أَوْفِيهِ. **اللَّهُمَّ** لَا تُخَيِّرْ لِي مِنْ رَحْمَتِكَ
قَالَ أَسْوَأُ حَالِي إِنْ رَحِمْتَ مِنْكَ حَائِبًا
أَعُوذُ بِكَ يَا سَيِّدِي مِنْ ذَلِكَ الْهَيِّ عَمُوتٍ
أَمَّا لِي إِلَيْكَ نَاطِقٌ. وَيَا بَرِيءَ مَطَامِعِي إِلَى
جُودِكَ حَائِرٌ. كَوْشٍ بِأَمْنِهِ مَرْتَبِ
حَدِيثٍ جَمِيَّةٍ جَمْرَتِهِ بِرَدِّهِ لِأَوَّلِهِ أَوَّلُونَ.
كَتَبْتُ كَوْشٍ بِأَمْنِهِ دُونِي دَاخِلٌ أَوَّلُونَ
بَعْدَ الْعُرُوبِ حُرُوجِ آتِي. مَتَمَّ سَاقِطٌ أَوَّلُونَ.

48b

بَعَثْتُكَ يَا نَبِيَّ عَمَّ قَدْ كَوْنِي عَرَفَانَهُ قَدْ
يَعْنِي نَدْعُوهُ. وَعَمَّ قَدْ كَوْنِي أَنْزِلَ جَانِبَ
قُرْبَانِي أَمِيَّةَ أَيْدِيهِ جَائِدُكَ الدُّعَاءِ
أَوَّلِيهِ **بَابُ فِي الْإِقَامَةِ** عَرَفَانَهُ إِلَى مَوْلَانِي
حَجَّ كَوْشٍ بِأَمْنِهِ بَوَيْتٍ أَوْفِيهِ كَوْشٍ
أَوَّلِ **اللَّهُمَّ** لَا تَجْعَلْ لِي آخِرَ الْعَهْدِ فِي هَذَا الْمَوْقِفِ
وَأَذْهَبْ قَلْبِي إِلَى مَا أَسْتَعِظُ وَأَجْعَلْ لِي الْيَوْمَ
خَيْرًا مِنْ شَيْءٍ مَجَالًا مَعَاوَةً مَقْفُورًا دُنُوبِي
وَأَجْعَلْ لِي الْيَوْمَ مِنْ أَعْمَارِي وَفِيكَ وَفِي عَمَلِي

49a

بُؤَى أَوْقِيَهُ **اللَّهُ** لَا جَعْلَهُ إِلَّا الْعَمِدُ
 مِنْ بَيْتِكَ لِمَا مَوَّنَ جَعَلَتْهُ أَخِرَ الْعَمِدِ
 تَعَوَّضِي عَنْهُ لِحَبْلَةِ **يَا** أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
 أَنْبُوتَ **عَمَّا** نَدُونَ لَرَبِّنَا عَمَّا يَدُونَ وَلَرَحْمَةِ
 قَامِدُونَ **صَدَقَ** اللَّهُ وَحْدَهُ وَنَفَرَ عَبْدُهُ
 وَهَرَمَ الْأَخْرَابُ **وَحَرُّهُ** وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ
 إِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ **مُحَمَّدٌ** حَقِيقُهُ
 بُؤَى أَوْقِيَهُ **جَنَّ** تَحْمِلُ قَوْمَهُ وَارِسَهُ
 أَمَّ صَوْرَبَ دَعَا إِلَيْكَ بِمَعْنَى عَلِمَا مَكْرُوهَ

55b

دَدِي

دَدِي تَلَكَّهَ هَمَّانَ جَمُوتًا كَيْدَهُ وَقَانَهُ
 أَوْلَدُوْنِي سَقَارِي صَدَقَهُ **أَبَرَهُ** نَجْدَهُ وَاقِعَهُ
 أَوْلَنَ تَقْصِيرَاتِ **أَيُّوْنِ** سُنَّتِ بُودُ كَيْدُهُ
 كَعْبَةُ **أَبْدَا** كَلْدَ كَيْدِهِ بِقَارِ وَسَعْلَا حَبَا
 بِنِينَدَنَ كَلُوبِ دَاخِلِ **أَوَّلَهُ** وَكَتَدَ كَيْدَهُ
 أَشْفَهُ عَمَّ **يُؤَلِّي** كَيْدَ شَبِيكِهِ جَابِلِيدُ
 أَنْزَلَ كَيْدَهُ **وَقَتَا** كَيْدَ مَدِينَةٍ مُتَوَرِّكِهِ
 تَوَجَّهَ **أَبَرَهُ** **تُولَدَ** صَلَوَاتِ وَتَرْكِهِ
 مَسْغُولِ **أَوَّلَهُ** **جَنَّ** مَدِينَةٍ **مُنَوَّرَةٍ** كُورِهِ

56a

صَلَوَاتِ زِيَادَهُ **أَبَرَهُ** **جَنَّ** عَلَى قَوْمِيَّتِهِ وَأَصِلَ
 أَوْلَسَهُ **أَنَّهُ** نَادِلِ **أَوَّلَهُ** غُشَلِ **أَبَرَهُ** **يَا** كَيْدِهِ
 لِيَا سَلَكِينَ كَيْدِهِ **وَيَا** نَزَلَهُ كُورِ كَيْدِهِ وَتَوَلَّى
 تَسْتَلِرُ وَلَرَسِي طَبْلَكُنْهُ **أَنْزَلَ** أَوَّلَ مَحَلِّ
 شَرِيفُكَ تَقْطِطِينَ **وَكَيْدَ** نَادِلِ **أَوَّلَهُ** وَلَوِيْنَهُ قَالَهُ
 مَعْمُورًا وَلَدُوغِينَ قَلْبَهُ **أَحْضَارَ** **أَبَرَهُ** وَقَادَ
 أَوْلَدُوْنِي سَقَارِي **بَنَانِ** **يُؤَلِّي** مَدِينَتِهِ
 مُتَوَرِّكِهِ **دَاخِلِ** **أَوَّلَهُ** **وَدَاخِلِ** **أَوَّلَهُ** كَنْ
بِسْمِ **اللَّهِ** **رَبِّ** **أَرْحَمَ** **الرَّاحِمِينَ**

56b

مدخل

مَدَحَلِ مَدِينَةٍ **وَأَرْحَمَ** **رَبِّ** **مَدِينَةٍ** **وَأَرْحَمَ** **رَبِّ** **مَدِينَةٍ**
 مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا **وَدَيْهِ** **بَابُ** **مَدِينَةٍ**
 دَاخِلِ **أَوَّلَهُ** **أَفْضَلُ** **دِيَارِ** **أَبَرَهُ** **أَنْزَلَ**
 طَفَرِي رَوْضَةٍ شَرِيفَةٍ **وَأَبَرَهُ** **مَدِينَةٍ** **دِيَارِ**
 قَبْرِ شَرِيفِ **أَبَرَهُ** **مَدِينَةٍ** **دِيَارِ** **أَبَرَهُ** **مَدِينَةٍ**
 مَقْتِ كَرَاهَتِ **دَوْلَتِهِ** **أَبَرَهُ** **مَدِينَةٍ** **دِيَارِ**
 الْمَسْجِدِ **قَالَ** **أَنْزَلَ** **مَدِينَةٍ** **دِيَارِ** **أَبَرَهُ** **مَدِينَةٍ**
 مَبَارَكِ **بَرْدِ** **مَدِينَةٍ** **دِيَارِ** **أَبَرَهُ** **مَدِينَةٍ**
 شَرِيفَةٍ **كَأَنَّ** **أَرْحَمَ** **رَبِّ** **مَدِينَةٍ** **دِيَارِ** **أَبَرَهُ** **مَدِينَةٍ**

57a

